

Фернан КРОММЕЛІНК

Переклад з французької мови Ориси Стешенко

**ЗОЛОТЕ ЧЕРЕВО
(ЗОЛОТІ ТЕЛЬБУХИ)**

Фарс на 3 дії

Персонажі:

П'єр Огюст Ормідас
Мюскар
Барбюлеск
Нотаріус
Бургомістр
Прюдан
Фрізон
Лелюбр
Ле
Азель
Фруманс
Меліна
Гидка дівчина /Гермінія/

[*Дописано ручкою*]:

Плетуха
Актор
Жінки
Дівчата
Старшина
Школярі
Фанфарники.

Діється за наших часів у Фландрії

ДІЯ ПЕРША

Простора заля в сільському маєтку. Умебльована важким полірованим дубом. Оздоба: на стінах посуд, мідь, олово, вся селянська розкіш. В кімнаті четверо дверей в інші кімнати, двоє праворуч в голій стіні, двоє ліворуч по боках великого високого каміну.

В глибині розчиняються вхідні двері, поміж двох вікон, майже закритих густим листям рясних в'язів. Літній ранок. Селянський сторож у синьому вбранні і кепі з галунами сидить верхи на кріслі посеред кімнати обличчям до вікон, за якими видно сусідок, що ходять, приходять схвильовано сперечаються і жестикулюють. Він смокче глиняну люльку і ліниво потихкує димом. Час од часу наспівує у пів-голосу:

Капітан – палкий вояка
В оберемок взяв трьох дам,
Посадив їх на коняку,
Щоб його кохали й там...

Павза. Знову:

“Його вуса на всім світі
Найчорніші”, – каже мила;
Друга: “Золоті, мов жито”.
Третя: “Ні, як вовна білі”...
Їдуть так вони й белькочуть
З ранку раннього й до ночі.

Раптом вхідні двері з гаміром розчиняються і дуже схвильовані сусідки з’являються на порозі.

ЖІНКИ: Мертвий!.. Мертвий!.. Мертвий!..
– Мертвого несуть!
– Ах... Ах... Це – П’єр Огюст.
– П’єр Огюст!..
– Це П’єр Огюста мертвого несуть.
– Вони його несуть, наче мертвого... Мюскар і бургомістр за руки, Прюдан і Фрізон за ноги!
– Батьку, Лелюбре, це зовсім не смішно.
ЛЕЛЮБР (*смирено*): Піди краще вичисти свого хліва, Марі Венсен. Коли я зайшов туди цієї ночі, мій ліхтар аж згас від важкого повітря.
ЖІНКИ: Ну, й здоровило цей П’єр Огюст! Всі четверо такі міцні, а погляньте, як вони сопуть!
– Батьку, Лелюбре, він напевно помер!
ЛЕЛЮБР: Позавчора я знайшов твого візочка посеред вулиці, Жульєто, за це тобі прийдеється заплатити добрий штраф.
ЖІНКИ: Вони йдуть!
– Меліна теж з ними! І Фруманс!
– Він цієї ночі приїхав, щоб вислухати тестаменту!
– Так, я тільки що бачила, як він перший увійшов до добродія нотаріуса. І ось дивіться – він помер!..
– Помер!
– Меліна, Прюдан і Фрізон удосвіта повиїздили кожен з свого боку, аж зуби їм поціплювало!
– Я сьогодні вранці бачила з свого вікна, яку куряву вони збили на дорозі... Все село потім чхало. (*Сміх*).
– Тихше!
– Коли цей помер, то його частину поміж трьома іншими поділять!
– А Фруманс? Хіба її не покладено у тестаменті?
– Покладено, та не приспано! (*Сміх*).
– Ах...
– Вона теж, вона добре примазалася до старого! (*Сміх*)
– Не смійтеся біля мертвого!
– П’єр Огюст, мабуть, помер з переляку!
– Або Мюскар його вбив!
– Еге ж, Мюскар!
– О звичайно, Мюскар вже вбив сотню людей, тільки що ніхто їх не бачив!..
– І за кожного з них йому належить довічна в’язниця або ж кілька відтятих голів!
– Він усіх ладен убити!
– І ніхто йому за це нічого сказати не посміє!
ЛЕЛЮБР (*встає і підходить до них*): Летіть, летіть, квочки, цокотухи. Вони так люблять лихословити, як курка живого хробачка клювати... А та-та-та-та. О-то-то-то-то-то... Ах, ви ж цокотухи. (*Сміється і проганяє їх*). Десять жіночих язиків піднімають більше галасу, аніж цілий гай осокорів...

Знадвору входять Фруманс в доброму настрою і Меліна, суха(тверда) і насуплена.

ВСІ ЖІНКИ (*разом*): Він помер, Фруманс?

– Це він у нотаріуса впав?

– Фруманс, чи стоїш ти в тестаменті?

– А ти, Меліно, теж дістаєш спадщину?

МЕЛІНА (*як фурія*): Твоє це діло ?! Га? Може так, як кидати щоночі під своїм вікном драбину, щоб добрі люди дерлися тебе викрадати, таку копицю. Лелюбре, навіщо ти їх сюди понапускав, це ж заборонено...

ОДНА ЖІНКА (*до другої*): Вона не дістала в спадок нічого... Це ясно! (*Сміх*).

ФРУМАНС: Лелюбре, біжи скоріше до лікаря!

МЕЛІНА (*швидко*): Марна справа! Я послала лікаря до своєї хворої хрещениці за три милі звідси. А! От лиха доля!

З'являються бургомістр, Мюскар, Прюдан, Фрізон, несучи закам'янілого П'єра Огюста.

ФРУМАНС (*до Лелюбра*): Поклич же Барбюлеска!

МЕЛІНА (*ображена*): Ветеринара? Ти збожеволіла? Ти вважаєш П'єра Огюста за паршиву свиню, щоб він їй язика витягав? Чи це тобі курка, що несе довгі яйця, а він їй загинатиме голову нижче від заду...

Фруманс викочує крісло, ставить коло нього ослінчика, відчиняє вікно.

Чоловіки садовлять П'єра Огюста.

ФРУМАНС (*до Лелюбра*): Іди поклич Барбюлеска, я тобі кажу!

МЕЛІНА: Я не хочу, щоб він його лікував, це – мій родич.

ФРІЗОН: Мій родич!

ПРЮДАН: Мій родич!

Всі вони групуються коло П'єра Огюста, немов хочуть його обороняти.

МЮСКАР (*раптом погрожуючи*): Тихо! Іди знайди Барбюлеска! Чи ти чуєш?

Лелюбр збентежений зникає, за ним кілька сусідок. Чути, як вони надворі гукають.

ГОЛОСИ (*все віддаляються*): Барбюлеск!... Бар...бю...леск!...

БУРГОМІСТР (*важко дихаючи*): Ну, й бецман же цей чоловік – аж одежа ним ущерть повна.

МЮСКАР (*весело*): Такий бецман, а дух із нього вибило!

ЖІНКИ (*гукують здалеку надворі*): Барбюлеск! Барбюлеск!

БУРГОМІСТР (*пильно дивиться на П'єра Огюста*): Такий блідий, як зараз, він мені прегарно нагадує старого Ормідаса.

МЮСКАР (*дуже високо, занадто високо, повернувшись до П'єра Огюста*): Прегарно. Це до речі сказано, бо він таки й справді з себе гарний. (*Він хитро підморгує і кладе пальця на губи*).

БУРГОМІСТР (*здивовано, стиха*): Хіба ж він почує? (*Мюскар серйозно згоджується з бургомістром. Розмова провадиться півголосом*).

ФРУМАНС: Я тим часом натерла б його оцтом.

МЕЛІНА (*в досаді*): Щоб йому затекло... Дайте йому прийти до пам'яті!

ПРЮДАН та ФРІЗОН (*разом*): Так, так. Покиньте.

ОДНА ЖІНКА (*знадвору, трохи ближче*): Барбюлеск!..

БУРГОМІСТР: Якщо з ним щось трапиться, а лікар запізниться, я знімаю з себе всяку відповідальність.

МЕЛІНА: Ми візьмемо її на себе, ми ж йому кухні!

ПРЮДАН (*з притиском*): Так, так.

ФРІЗОН: Ми йому кухні!

ФРУМАНС: Принаймні йому можна було б водою в обличчя приснути, свіжого повітря дати, допомогти хоч трохи...

МЕЛІНА: Він не дуже нетерплячий, хоч спадщина й непокоїть відсотками...

ЖІНКИ (*коло дверей*): Барбюлеск! Барбюлеск!.. Ось Барбюлеск!

З'являється Барбюлеск

МЕЛІНА (*страшенно розлютована*): Тут немає ні сапу, ні корости, ні паршів!

ПРЮДАН: Це той самий лікар, що йому й треба.

ФРІЗОН: Лікар!

БАРБЮЛЕСК (*смирнено посміхаючись*): Хіба ж я не такий лікар, як і всякий інший?

ПРЮДАН: Доктор медицини.

МЕЛІНА: Барбюлеск, ти не маєш права лікувати людей.

ПРЮДАН: Покладіться на Бога!

Не перестаючи посміхатися, Барбюлеск повертається до них спиною і хоче вийти. Мюскар спиняє його і весело тягне до хворого.

МЮСКАР: Ходи сюди, мій любий, я за нього ручуся. (*Він грізно розитовхує переляканих родичів*). Ей, ви там, назад. Це Великий Спадкоємець, якщо він не пропаде од цього клопоту.

БАРБЮЛЕСК (*оглядає П'єр Огюста дуже уважно*): Це чоловік чи жінка?

МЮСКАР: Здається, ніби чоловік.

БАРБЮЛЕСК (*дуже просто*): Цей чоловік непритомний.

МЮСКАР: Bravo!

БАРБЮЛЕСК: Ну, Меліно?! Це тобі для хворого, що й розмовляти не вміє, доктора медицини треба? Ого! А коли б тварини вміли говорити, всякий лікар пізнав би їхні хвороби не згірше від мене.

МЮСКАР (*сентенційно*): Давніше тварини теж розмовляли.

БАРБЮЛЕСК: На них теж чума нападала. (*Він повертається і хоче йти*). До побачення... Знайдіть собі замість лікаря великого чудотворця.

МЮСКАР (*знову його спиняє*): Стривай! Коли ти його приведеш до пам'яті, то я тебе наречу великим клизмотворцем.

МЕЛІНА (*жсваво*): Він ніяк не розуміється на людській медицині.

БАРБЮЛЕСК (*іронічно*): Ні... (*Передражнює її*). Мюскаре, уяви собі, що твоя жінка має дев'ятимісячну пухлявину...

МЮСКАР: Я уявляю собі, що моя жінка має дев'ятимісячну пухлявину.

БАРБЮЛЕСК: Фруманс, іди сюди. (*Фруманс підходить*). Тепер, Мюскаре, заприсягни мені, що твоя жінка ще цнотлива дівчина. (*Всі регочуть*).

МЮСКАР (*дуже просто*): Мені доводиться збрехати. (*Всі регочуть*).

БАРБЮЛЕСК: Дуже добре!

МЮСКАР: Щоб збрехати, я присягаюся, що моя жінка ще цнотлива дівчина.

БАРБЮЛЕСК (*прикладає вухо до живота Фруманс*): Слідуючи людській медицині, я присягаюся, що ця жінка має фіброму і що серце цієї фіброми робить 150 ударів у хвилину. Гаразд. Завтра я її виріжу.

ФРУМАНС: О-ла.

БАРБЮЛЕСК: А коли пацієнтка помре, я посвідчу, що вона загинула від шоку.

ФРУМАНС (*робить реверанс*): Дуже дякую! Я зовсім здорова!

БАРБЮЛЕСК (*дуже швидко, звертаючись до Прюдана*): Прюдане, твоє здоровля не таке добре, як ти хочеш показати. Піди від мого імені до аптекаря. Він тобі продасть маленького термометра, і ти сядеш на нього. Я наказую твоїй конячій температурі не підніматися понад 37 стопнів. Коли вона хоч раз це зробить, то знай, що вона на це не мала ніякого права. Покличеш мене негайно і я тебе нагодую пілюлями з твого білого хліба. (*До Фрізона*). Фрізоне, від чого болить твоя прекрасна душа?

ФРІЗОН (*збентежений, остовпілий*): Я тобі кажу, що...

БАРБЮЛЕСК (*перебиває його*): Мікроб! Ну, далі...

ФРІЗОН: У мене болить...

БАРБЮЛЕСК: Мікроб! Ну, далі...

ФРІЗОН: Моя...

БАРБЮЛЕСК: Мікроб... "Прекрасна душа"... Ну, кінчай.

ФРІЗОН: Прекрасна душа...

БАРБЮЛЕСК: Мікроби!.. Мікроби!.. (*Всі жінки біля дверей підхоплюють хором: "Мікроби! Мікроби!"*).

БАРБЮЛЕСК: Спірітококи опанували твою душу у двох точках. Я зроблю тобі вприскування скаженої вакцини, що вироблюється із страусового мізку... Ну, ти видужав?

ФРІЗОН: Ні!

БАРБЮЛЕСК (*решуче*): Так.

ФРІЗОН: Ах!..

БАРБЮЛЕСК (*з притиском*): Так!

ФРІЗОН (*покірно*): Так...

БАРБЮЛЕСК (*лагідно до Мюскара*): Мюскаре, ти мозолі маєш?

МЮСКАР: Так.

БАРБЮЛЕСК (*не чуючи його, з притиском*): Так!

МЮСКАР (*ще голосніше, весело*): Так!

БАРБЮЛЕСК (*кричить*): Так!

ВСІ ЖІНКИ (*хором*): Так! Так! Так!

БАРБЮЛЕСК: Думка живе у злі, зло живе у думці, і ніхто не знає, хто з них перший народився. Виженемо мозоля з нашої уяви, а уяву з мозоля.

МЮСКАР: Так.

БАРБЮЛЕСК: Ні.

МЮСКАР (*не слухаючи його, кричить*): Так! (*Барбюлеск наступає йому на ногу, Мюскар скрикує од болю і кричить: "Ні!"*).

БАРБЮЛЕСК: Ти розумний хворий. (*Він притягає до себе Мюскаркову голову і, тримаючи її в обох руках, притуляється до неї вухом*). Тепер думай, думай! Ну, думай же!

МЮСКАР: Я думаю.

БАРБЮЛЕСК: Думай весь час! (*Повертається до інших*). Цитуйте! ... Добре, тепер думай повільніше. (*Знову до інших*) Та годі-бо вам!.. Не думайте всі одразу. Думай глибоко. Гарзд... Сильно думай... Ще дужче... Думай тричі... Ах! (*Він слухає і очима відмічає ці три періоди. Нарешті*): Мерсі!.. (*Одпускає Мюскара*). Твій мозоль попустив занадто глибоко коріння, аж у твому розумі... Заплати мені вперед. Я мушу одрізати тобі голову. (*Всі сміються*).

БУРГОМІСТР (*перелякано*): А тут лежить людина, що змагається з смертю. Коли ти не допоможеш йому, Барбюлеску, і він помре – то тобі ж сором буде!

БАРБЮЛЕСК (*до всіх дуже жваво*): О, мій друже, коли натурі не сором, то він помре й без моєї допомоги. (*Хоче йти*).

МЕЛІНА: Розумне слово!

МЮСКАР (*зупиняючи його*): Е, ні! Тепер, коли всі здорові померли, поверни життя нашому хворому спадкоємцеві.

БАРБЮЛЕСК: Це порушує всякі закони!

БУРГОМІСТР: Через те, що доктор медицини...

МЮСКАР (*сміючись*):... ганяється за температурою 37 градусів...

БУРГОМІСТР: ... і справа така нагальна, що не може чекати!

БАРБЮЛЕСК (*повернувшись до трьох родичів П'єр Огюста*): Для цього мені треба ще мати довіреність від родичів хворого з їхніми засвідченими підписами.

ФРУМАНС (*кричить*): Нещасний, він помер!

Переляканий Барбюлеск, не зважаючи на те, що всі одскакують, підходить до П'єр Огюста, починає його мацати і оглядає.

БАРБЮЛЕСК: Це – П'єр Огюст Ормідас? Хіба він ніколи не втрачав свідомості? Що, він у воду впав? *(Всі мовчать)*. Тим гірше... Він приїхав, щоб спадщину отримати?..

МЮСКАР: Еге ж.

БАРБЮЛЕСК: Коли ж він сюди прибув?

ФРУМАНС: Опівночі.

БАРБЮЛЕСК: В кареті?

ФРУМАНС: Ні, пішки.

БАРБЮЛЕСК: Аж з самого міста? Тим краще! В якій годині він поклався в ліжку?

ФРУМАНС: Він зовсім не лягав. Він заснув у цьому кріслі.

БАРБЮЛЕСК: А довго він спав?

ФРУМАНС: Цілу ніч.

БАРБЮЛЕСК: Тим гірше. Він роззувався?

ФРУМАНС: Ні.

БАРБЮЛЕСК: Тим краще... Де ж він упав?

МЮСКАР: У нотаріуса.

БАРБЮЛЕСК: Під час читання?

МЮСКАР: Це невідомо. Коли нотаріус попросив його підписатись, то він уже був ні на що не здатний.

БАРБЮЛЕСК: Він має спадщину отримати?

ВСІ РАЗОМ: Так.

БАРБЮЛЕСК *(до родичів)*: Тим гірше... *(До хворого)* Тим краще! Як доктор медицини, я теж отримаю спадщину... Мюскаре, ця людина зовсім непритомна, просто... йому зробилося погано, тому що його мізкові занадто тісно було в черевиках. Прімо: Фруманс, роззуй його, порозправляй йому пальці, один по одному, рахуючи: трошки багато, зовсім не треба... А де ж його тестамент?

МЮСКАР: Там, у нього в кишені. *(Барбюлеск виймає тестамент із Ормідасової кишені і дає його Мюскарю)*.

БАРБЮЛЕСК: Секондо! Щоб урятувати його від шоку, Мюскаре, прочитай йому тестаменту голосно і повільно.

МЮСКАР *(бере тестамент і сідає коло ніг П'єр Огюстових)*: Він очумається?

БАРБЮЛЕСК: Одразу. А я тим часом порахую, скільки гонорару мені належить... Ну, читай... *(Тим часом Ормідаса роззули)*.

МЮСКАР *(читає)*: “Я, Анна Ромен Ормідас де Гутем син Омедя Бертрана і Варвари із роду Реніс, що померли обоє цієї п'ятниці, 13-го травня, тоді, коли мені пішов рік 70-й, – при здоровому розумі та твердій пам'яті висловлюю свою останню волю... Ось мій тестамент:

Перше. Я відписую моєму небожеві Блес Фрізоніві, з села Бодем – моє останнє зітхання, ним він повинен надути великого свинячого сечового пухиря. Цього пухиря він має прибити над своїми дверима на кілочку, щоб всякий, хто йтиме повз, міг сказати: “Ось тут останнє, що зірвалося йому з уст, зітхання старого Ормідаса, за яким Фрізон так довго журиться”.

ФРІЗОН *(сардонічно, не підвищуючи голосу)*: Може, ще й великого ліхтаря почепити? Якщо це може повернути душу, то я в ньому ще й свічку засвічу. Амінь.

МЮСКАР *(читає)*: А також: “Я даю й одписую своєму небожеві Прюдану Пелюль з села Берлар мою останню думку, щоб усі сказали: “за те, що Прюдан так ніжно любив дурного Ормідаса, старий одписав йому свою останню думку...”.

ПРЮДАН *(шепоче)*: Гм... гм... Ну, далі, далі, Мюскаре.

МЮСКАР *(читає)*: А також: “Я даю й одписую моїй добрій небозі Меліні, дочці Антонена з села Ніврод, мій трон з фаянсовим нічним горшком, оздоблений шкірою, в подяку за той клопіт, що вона його зазнала, приходивши крадькома щоранку нишпорити потай по моїх шуфлядах, щоб збирати, розглядати, розшифровувати всі мої квитанції і довідуватись про стан мого майна, перечитувати мої мемуари і взагалі всі мої секретні папери – і за всю роботу бідна дівчина не вимагала від мене ні платні, ні подяки”.

Меліна поривається говорити, коли це раптом з великого тіла П'єр Огюста виривається ніжний сміх – спочатку дуже далекий, здається, ніби він у сні починається, потім потроху зростає і наближається. Всі остовпіли. Сміх продовжується весь час на одному тоні. Меліна, Прюдан та Фрізон, побачивши, що П'єр Огюст живий, вибухають страшенною злістю.

МЕЛІНА: Я протестую.

ФРІЗОН: Я теж.

ПРЮДАН: І я.

МЕЛІНА (з запалом): Той, що образив небіжчика – не отримує спадщини! Гаразд! Зуб за зуб. Небіжчик мене образив, я з ним довіку судитимуся.

ПРЮДАН: Є спадщина. Вона тобі добре за образу заплатить.

В цю хвилину Ормідасів сміх раптом обривається і разом з ним зникає гнів усіх родичів. Знову з'являється надія. Тиша.

МЮСКАР (по знаку Барбюлеска починає знову читати): А також: “Я даю, одписую і заповідаю бургомістрові цієї округи – моє тіло з усім тим, що в ньому є тлустого й пісного, грубого й тонкого, нерухомого і летючого, цебто всі мої тлінні останки; доручаю йому вирізьбити на моєму надмогильному камені таку епітафію:

Грішник тут спочиває залятий,
Той, що чхав весь свій вік на життя, –
І, як шибеник, хоче в станне начхати
І умерти, як жив – без пуття.
Він повисивсь вдоволений вщерть,
Наплювавши на смерть”.

БУРГОМІСТР (скандалізований): О! О! О! Я відмовляюся від усякої відповідальності. Він проклятий, лежатиме в землі, обіч кладовища, не там, де покояться чесні люди.

МЮСКАР: А також: “Я даю Франціску Мюскаркові... (він встає, низько вклоняється, жартівливо): До ваших послуг! (Починає знову стоячи читати)... що доглядає мого будинку і одписую йому мого годинника з золотим ланцюжком, моє хутро, мою хутряну шапку, ціпок, мої чоботи до полювання, мій батіг, мій свисток та тисячу франків грішми, що їх мають віддати йому на протязі місяця після моєї смерті”. (Сідає). Далі: “Я даю і відписую Фруманс Монтені Мюскар... (він знову встає і вклоняється перед жінкою)... Мюскар з роду Вельком – ліжка з моєї кімнати разом з гарнітуром і моє тепле вбрання, мою хутряну ковдру на ноги, мою велику чарку та тисячу франків грішми, що мають бути видані їй на протязі місяця після моєї смерті”. (Меліна сміється).

ФРУМАНС (сердито): Чому ти смієшся, Меліно?

МЕЛІНА (глузуючи): Віншую тебе... Ти вже маєш на чому лежати...

ФРУМАНС (в такому ж тоні): А ти маєш на чому сидіти, Меліно!

МЮСКАР: Тихо! (Сідає і починає знову читати). А також: “Даю на посаг усім дівчатам нашої округи, що скромно виходитимуть заміж після 20-ти років – з умовою, що вони були такими ж цнотливими та чистими, як прапор на вітрі, – даю їм стільки грошей, скільки добра дійна корова варта. Гадаю, що це моє добре бажання не коштуватиме дорого, хіба що станеться чудо, і молоді дівчата з заплодками знову весняним цвітом відкриються”.

Ормідас знову починає сміятися, але вже голосніше. Його сміх викликає знову страшений гнів.

БУРГОМІСТР (виганяючи молодих дівчат, що знову поналазили в кімнату): Ей, тікайте звідси! Вони вже тут, всі вже готові цих корів доїти. Лелюбре, гляди мені дверей!

МЕЛІНА (до нотаріуса, що саме входить): Ах, ось і добродій нотаріус... Добродію нотаріусе, ну, хіба ж людина має право спочатку збездістити людей, а потім узяти й повіситись?..

ПРЮДАН: Коли лиш самі спогади з'єднують мертвих та живих людей, то про нього буде чим згадувати!

МЕЛІНА: Його нічим не дошкулиш, старого чорта!

ФРІЗОН: Зате гроші його тут!

МЕЛІНА: І домагатимусь цих грошей!

Сміх Ормідаса, що тільки місяцями проривався поміж цих реплік, раптом зовсім вибухає дуже голосно і примушує всіх замовкнути. Реагування.

МЮСКАР (*читає все голосніше та голосніше, все швидше та швидше*): А також: “Я даю, одписую та заповідаю моему небожеві П'єр Огюсту Ормідасові, що розмножить мій рід і муситиме точно мій тестамент виконати, я віддаю йому: мій будинок, що стоїть на вулиці Тотвер, де я й зараз живу, увесь будинок з усіма будівлями, що до нього належать; другий будинок, що стоїть в місцевості “Чисті ставки” і з одного боку межує з ставком, а з другого – з маєтком мадемуазель Гросвіньйон, а також і три моїх вартові собаки, всі мої фруктові садки й звичайні дерева”.

Павза. П'єр Огюст сміється теплим тремтливим сміхом, що робить всіх непорушними і покірними. Він спиняється. Це ніби довга фраза, весела відповідь, що часто з цього моменту з'являється все голосніше і страшніше враження справляє.

МЮСКАР (*екзальтовано*): ... “І ще деяке наслідство: державна позичка, чи гіпотеки під маєтности в селі Рутем...”

Ормідас сміється. Реагування.

МЮСКАР (*читає*): ... А також: “Я даю і одписую моему небожеві П'єр Огюсту всю решту мого добра, маєтки, меблі, срібло, коштовні речі, господарське знаряддя, мої борги та зобов'язання вже поплачені...”

Сміх, павза. Знову сміх.

МЮСКАР (*стойть, читає не спиняючись. Сміху більше немає. Все підвищує голос*): ... А також: “Я даю й відписую все це моему небожеві П'єр Огюстові з умовою, що він усе своє життя триматиме у себе на службі Мюскара та його жінку Фруманс, що він дасть їм притулок, годуватиме їх, одягатиме й платитиме їм гроші так само, як і я це робив; я даю і одписую йому двісті тисяч франків золотом, що він знайде їх замуrowаними в каміні у великій кімнаті...”

Троє родичів скрикують од несподіванки. Роблять рух до каміна, але Бургомістр одним жестом забороняє їм туди наближатися.

БУРГОМІСТР: Назад! Лелюбре, ставай на варту!

МЮСКАР (*схвильовано читає. П'єр Огюст весь час сміється*): ... “Так я кажу і така моя воля. ... І наприкінці я іменую і настановляю мого небожа П'єра Огюста виконавцем моєї останньої волі і мого тестаменту, бувши певен того, що ця чесна, добра, непорочна, хоробра, доброзичлива, твереза, економна, непохитна людина, отримавши мої гроші, зробиться: боягузом, падлюкою, брехуном, прожерою, п'яногою, ледарем, зрадливим, заздрісним, марнотратцем, розпутником і тираном – бо він добрий, а як добродійність ніколи не приносить грошей, так і гроші вбивають добродійність! Я відмовляюся всіх попередніх заповітів і об'являю, що це моя остання воля і заповіт Анни Ромена Ормідаса, що хотів шукати і знайшов нарешті своє прокляття і сподівається, що частину його Бог оберне знову на бідних людей”.

Сміх і читання разом уриваються.

МЮСКАР (*подає звичайним голосом*): ... “З вірою в це я ставлю тут свій підпис” .

Урочиста велика тиша. П'єр Огюст лежить в кріслі, витягнувся, задоволено потягається. Починає поволі говорити, не піднімаючи голосу, але ледве стримує свою радість, що іноді проривається сміхом.

П'ЄР ОГЮСТ (*вивернувшись в кріслі*): Спати!... Спати!.. Кохати!.. Пити та їсти!.. Спати!.. Ах! Ах! Азель, солодка ліля, резеда моя, маленька пахуща жіночка, я спатиму з тобою в такому широкому ліжкові... Спатиму обіч тебе. Бо я не маю милого сну: уже більш як три роки не було й однієї ночі, щоб я виспався досхочу!... Нехай покладуть нам на ліжко чотири перини, добре набиті вовною, пухом, травною морською та папороттю... Чотири і ніяк не менше!.. (*Потягається усім тілом*). І тими листочками амбри, морськими водорослинами зо дна океану, найтоншою овечою вовною і крилами птахів небесних, що навіватимуть нам легкий вітерець – ви нам уготуєте такий пишний сон, як той світ, що в нього ми полинемо на крилах мрій... Ах! Ах! Ах! Азель! Щодня ми їстимемо, любитимемось, спатимемо серед білого дня й заради нічної розваги... І коли ми задовольнимо себе за минулий час, тоді будемо частувати себе на сьогодні й на завтра. (*Сідає, напіввспираючись на лікті, і нікого не помічаючи, робить гримасу, ніби щось смакує*). Я уже почуваю на язиці смак від перетравлювання ще необпатраної сирової дичини... Ти вимочиш у вині шматок волового філе, добре нашпигованого тмінном, гвоздичками, гірчичним зерном та лавровим листом. Нехай й його роздиратиму руками, а підборіддя вимочу в підливі. (*Знову спинається на крісло*). А потім, коли я уп'юся, я хочу любити тебе, Азель, і в неділю, і в п'ятницю... (*Голосно і весело сміється*). Вікно на розтіж, зовсім голі лежатимемо в холодочку... Наші крики кохання розбудять майбутнє... Наші тіла блищатимуть, горітимуть фосфоричним світлом кохання, і коли чабан на горбочку гляне на наш будинок, Азель, він не повірить своїм очам... (*Соромливо совається*). А потім спати і знову спати! Стоячи, немов дерева і тварини, сидячи, як спорохнілий старець, лежучи, як немовлятко на лоні матері. (*Помічає присутніх. Коротка павза*).

МЮСКАР (*граціозно вітається*): Мюскар – сторожа твого дому. Мюскар, скрізь славний по всій країні своєю силою і сміливістю; всі мене поважають і бояться! Три дні тому я був у коваля з Сарда з своєю кобилою, що почала кульгати. Прибігає Фруманс: “Мюскаре, старий пан повісився!” (*Говорючи за Фруманс, він її передражнює*).

– Ти брешеш, ти хочеш, щоб я додому вернувся!

“Ні, дорогий мій, повір мені, старий справді повісився!”

– Мовчи, опудало, подався своїм гадючим язиком!

По цьому я запхав їй цілого кулака в рота, щоб припинити цю брехню. Істинна правда! (*Починає страшенно плакати*). Ах, як мене почало мучити сумління! Ах! Краще б я повісився! Моя дорога жіночка така спритна, така тиха, така ніжна, як ніхто... Шкода, добродію! Як ви гадаєте, може, її треба побити... (*Говорить дуже по-простацькому*). Я плюю на себе, ваша світлість, я блазень, та й годі! (*Знижуючи плечима*). Вона ж повинна зрозуміти, яка небезпека розносити по світу таку незвичайну правду! Вашим коштом і на вашу відповідальність!.. До ваших послуг! (*Знайомить свою жінку*). Фруманс – моя дружина, не сумнівайтесь.

БУРГОМІСТР (*вітаючись*): Бургомістр цієї округи.

БАРБЮЛЕСК (*вітаючись*): Лікар Барбюлеск.

МЕЛІНА (*з недовір'ям*): Меліна...

ПРЮДАН (*з недовір'ям*): Прюдан...

ФРІЗОН (*задираючись*): Фрізон!

Тиша. П'єр Огюст сміється коротким сміхом. Не зводячи з них очей, він одсовується в глибину кімнати і раптом, хваতিвши з шафи вазу, кидає її у вікно. Бряжчать розбиті шибки. Загальне вражіння.

П'ЄР ОГЮСТ (*до бургомистра*): Бургомістре, може, ти складеш протокола? Ні? (*Всі*

мовчать. Він сміється не спиняючись, тихим смішком. Знову кидає щось у вікно). Хто скаржитиметься? Може, покличуть жандармів? (Павза. Голосно сміється. Починає кидати у вікно все, що знаходить собі по силі). Ось! Ось! Ось! Може, мене ще й до в'язниці посадять?

МЕЛІНА: В божевільний дім! Барбюлеску, ти ж всетаки досить лікар, щоб сказати, що він божевільний?

ПРЮДАН та ФРІЗОН: Божевільний! Божевільний! Божевільний!

МЕЛІНА: Ти ж чув його, бургомістре? Ти ж його бачиш? Він божевільний! Добродію нотаріус, божевільний не може отримати спадщини...

П'ЕР ОГЮСТ (*підходить до них, опанувавши свою радість*): Ах! Це мій будинок... Я не можу втриматись од сміху... Цей будинок таки справді мені належить, коли я маю право спалити його тільки для того, щоб зробити собі приємність... Я прокинувся!.. Азель!.. Азель, цей будинок, що ми його побачили цієї ночі, цей білий будинок, весь сповитий гераніями... Це будинок П'єр Огюста! Треба, щоб я добре в це повірив...

Здорова була, Меліно, я вітаю тебе. Фруманс, я дуже тобі вдячний за те, що ти зійшла в самій сорочці одчинити мені двері опівночі!

Мюскаре, вітаю! Даруй мені, що твоя жінка вернулась до тебе в ліжку з холодними колінами! Бургомістре, вітаю тебе! І тебе, нотаріусе, і тебе, лікарю... Меліно, я тебе люблю. Заради пам'яті нашого предка ти житимеш у цьому будинку разом зо мною. Фрізон, дорогий кузене, ти будеш нашим гостем. Ти теж, Прюдане! Я не вибираю, ви всі маєте однакові місця у моєму серці. Цей будинок мені належить, бо я без усякого жалю можу його зруйнувати. Ми його поділимо між собою!

МЕЛІНА (*жваво*): Це справедливо, П'єр Огюсте. Ах! Дозволь мені тебе поцілувати! (*Обнімає його*).

П'ЕР ОГЮСТ: У цій кімнаті є четверо дверей. Кожен з нас матиме по одній з усім, що є за ними, під ними і над ними.

ПРЮДАН (*стискуючи його в обіймах*): Я теж хочу тебе обняти!

ФРІЗОН (*теж*): І я!

П'ЕР ОГЮСТ: Ми порахуємо згори до низу всі вікна в цьому будинкові і їх поділимо теж...

МЕЛІНА: Разом з тими, що й на фасаді...

П'ЕР ОГЮСТ: Стривай, ще є 30.000 дерев, оточених огорожею. І який спокій, яка тиша!..

ФРІЗОН (*показуючи на одне з вікон*): Все, що ти можеш побачити з цього віконця, фруктовий садок з таким приємним холодочком; ти бачиш гай з вітром, що шумить в тополях, лани...

П'ЕР ОГЮСТ: Все це належить мені!

БУРГОМІСТР (*поважно*): Окрім шляху, що належить усім!

ПРЮДАН: А в цьому лісі – куди повертаються ворони – велике болото – будинок під грубою покрівлю.

П'ЕР ОГЮСТ: ... належить мені...

БУРГОМІСТР: Окрім кладовища!..

П'ЕР ОГЮСТ: Мерсі! Ми поділимо на чотири частини і будинок, і пейзаж, разом із хмарками, з холодками, з птицями та з вітрами...

МЕЛІНА (*зажерливо*): А може, П'єр Огюст, може, й справді є золото?!

П'ЕР ОГЮСТ (*одхиляє свого жилета, показує гаман, що носить на грудях*): Золото? Яке золото? Золото, Меліно, я його маю 150 штук, що збирав одну по одній. Щовечора Азель одчиняла двері: "Доброго здоров'я, мій любий, ти працюєш?" – Вона сиділа сумна, покірлива... Вона чекала посмішки: "Азель, коли я буду багатий, коли я матиму кругленьку монету в 20 франків, я куплю тобі білі рукавички і маленький весняний букетик". – Вона зітхала, сидячи коло лампи, а потім опівночі: "Прощай!" Поцілунок – гіркий, як отрута... В кінці тижня я не міг дозволити собі навіть на сніданок на сонці: "Май терпіння, Азель! Коли я розбагатію на дві золоті монети, я подарую тобі обручального персня". – "Почекай ще, Азель, поки я матиму 4 монети! Я куплю тобі шаль з вишиваними по ній птахами". І так щомісяця. Мюскаре, любий хлопче, ходи сюди. (*Виймає з гаманця золоту монету і*

дає йому, щоб той на неї роздивився). Ти бачиш цю монету, Мюскаре? Подивись уважно на цю голівку! Усмішка, ніби в чомусь признається, ця зачіска зібрана, наче корона; це войовниче чоло, цей класичний носик, ці стиснуті губи, це відважне підборіддя: це Азель! Можна сказати, що це її портрета вибито на монеті. (*Мюскар та П'єр Огюст сміються*). Може, це ілюзія? Ні! Можна сказати, що це золота Азель.

МЮСКАР (*грубо захоплений*): Ну, ще!

П'ЄР ОГЮСТ: Що?

МЮСКАР: Її ймення.

П'ЄР ОГЮСТ: Азель!

МЮСКАР: Ще, ще раз! Кажі мені її ймення! Ти ніби обдаровуєш мене!

П'ЄР ОГЮСТ (*здивовано*): Азель!

МЮСКАР (*у захваті сміється*): Ох! Ох! Азель, мерсі!... Яке солодке ім'я! Я зроду нічого солодшого не куштував! Спасибі, мій добрий пане, Бог вас за це не забуде!..

П'ЄР ОГЮСТ: Мюскаре, біжи до шинку "Трьох Опук", що на майдані; там ти знайдеш Азель, я покинув її там цієї ночі. Ти бачив її портрета, отже її впізнаєш... Розкажи їй усе, що знаєш, Мюскаре. Біжи хутчій і веди її сюди!

МЮСКАР: Я заскочу до своєї кімнати! Одна хвилинка, ваша світлість, і я до ваших послуг.

П'ЄР ОГЮСТ (*до Меліни*): Я мало не забув її за три роки. Чи вона ще й досі стоїть поважно перед дзеркалом, розчісуючи собі волосся? Чи простягає вона свої білі руки і чи дивиться зітхаючи на свій образ? Чи повертає вона обличчя? Чи опускає вії? Чи вона любить, чи соромиться, чи зосталася такою гордою, як і колись? (*Одкидає цей настрій і міняє тон*). Ми поженимось! Фруманс, волове рагу буде тільки для мене самого. Азель має смак ще тендітніший, аніж підшви ніг. (*До Меліни*) Ти побачиш її за столом, моя любо! Вона так граціозно тримає виделку, що здається, ніби вона довгим пензлем малює на своїй тарілці якісь чудернацькі девізи. Буде на її честь пестрюга, напхана летючою рибою в своєму пухирі, а щоб нас відсвіжити, будуть аркадійські розинки [родзинки], розведені в рожевій чарі...

МЕЛІНА: А золото, кузене, а золото?

П'ЄР ОГЮСТ (*помічає, що він увесь час тримає перед собою гаманця*): Ах, я й забув! Ну, давай поговоримо за нього. А чи знаєш ти, Меліно, скільки тут зібрано грошей в цьому маленькому гаманцеві? Лікарю Барбюлеск, ти віриш у чародійство? Бургомістре, це – магічний гаманець! Моє довге терпіння і сум Азелі, мої злидні і довгі сльози Азелі і мої стримані бажання, наша ніжність безконечна, наше кохання, що ми його завжди докладали, – все це тут зібрано, все в цих 150 монетах, що я зібрав одну по одній. Здорово! Яка трансформація. (*Він притискає свій гаманець до себе*). Більше, ніж селітра та сірка, він має в собі силу страшного вибуху! Один нещасний погляд може його запалити і будинок з громом зникає... (*Він сміється, поглядаючи на своїх остовпілих родичів, що всі з питанням дивляться на Барбюлеска*).

МЕЛІНА (*теж через силу сміється*): Який бо ти лукавий, мій любий! Проте, треба добре роздивитися, чи не має якого скарбу в каміні? (*До Лелюбра*) Принеси якогось струменту. (*До П'єр Огюста*) Ти одпочинеш у цьому кріслі, поки ми розіб'ємо цю кам'яну дошку. Хочеш?.. Ні, кузене, ти утомишся. Ми охоче однесемо тебе на твоє місце. (*Хоч до крісла тільки два кроки, але всі кузени підбігають до П'єр Огюста*). Фрізон!

ФРІЗОН та ПРЮДАН: Авжеж! (*Вони піднімають П'єр Огюста, він охоче на це дається*).

П'ЄР ОГЮСТ: Ну, несіть же мене, будь ласка!

Він дуже розвеселився. У цю хвилину входить Мюскар, одягнений в одягу для полювання старого Ормідаса: чоботи, шуба і хутряна шапка. В руках тримає батіжок, яким увесь час стьобає. Прюдан та Фрізон по дорозі до крісла зупиняються.

МЮСКАР: Ваша світлість, я зараз же біжу до шинку "Трьох Опук"! (*Сміється*). Ні, ні, мені не буде занадто гаряче, я розганятиму повітря батіжком старого Ормідаса. Ти почуєш, як він буде хвиськати здалеку, коли мої послуги будуть тобі потрібні.

П'ЕР ОГЮСТ: Від шинку аж до цього місця скрізь я буду почувати її з собою. Кажі їй це, Мюскаре! Нехай же приходить і не соромиться своєї старої спідниці та подертих черевиків. Іди, моя душа буде їй найкращим убранням!

МЕЛІНА *(До Лелюбра, що вертається зі струментами)*: Давай, Лелюбре!

П'ЕР ОГЮСТ *(підкликаючи Мюскара)*: Гей!... Скажи їй, що кожного ранку їй принеситимуть у ліжку чаю з квіток і сиру з осіннього молока, що тхне польовими травами та гострий, як наточена стріла.

МЕЛІНА *(б'є по комину мотикою)*: Я б'ю, кузене, я б'ю! *(Фрізон та Прюдан з своїми струментами роблять крок до крісла, але П'єр Огюст знову їх спиняє)*.

П'ЕР ОГЮСТ: Гей!.. А щотижня вона матиме фазана, добре годованого коماشиними яєчками, щоб був ширший, як довший! Ну, біжи!..

МЕЛІНА *(грубо)*: Ви побачите, що в каміні нічого немає. Так само, як немає на долоні волосся! *(Ще крок до крісла. Знов спинилась)*.

П'ЕР ОГЮСТ *(бундючно)*: Гей!.. Скажи їй, що ми поливатимемо Олександрівським вином наші любощі... Так, як ним упивалися Антоній та Клеопатра з тих глечиків із землі. *(Говорить, очевидно, про амфори – прим. переклад.)*.

В цю хвилину дошка з каміну з великим грюкотом вивалюється і з'являється велика дерев'яна цвяхова [цвяхована] скриня. Остовпілі Прюдан та Фрізон несподівано кидають П'єр Огюста, що важко падає, розтягається посеред кімнати.

МЕЛІНА *(у нестямі)*: Гроші! П'єр Огюст! Справжні гроші! *(Вона повертається до каміну, стає навколішки перед скринєю, Прюдан та Фрізон опускають голови і виявляють всю свою істоту. Всі інші персонажі обступили скриню, але троє родичів приходять до пам'яті і підводять потовченого П'єр Огюста)*.

МЕЛІНА: Кузене, ми поділимо також і гроші, це буде справедливо!

ФРІЗОН: Будь з нами справедливий, кузене!

МЕЛІНА: За кожен гріх вовкуватого старого я ставитиму по свічці!..

ПРЮДАН: І я теж!

МЕЛІНА: Я замовлю панахиди за свої гроші, щоб йому всі гріхи було одпущено. І коли все це йому не допоможе, то тільки через те, що наш добрий Бог не розуміє вже латини.

МЕЛІНА, ФРІЗОН та ПРЮДАН *(говорять усі разом так, що нічого зрозуміти не можна)*: Коли я казала: “Добрий дядю, я з охотою куплю”. – “Дорогий дядю, доброго *(нерозбірливо. – Ред.)*”... “А мені треба трохи підправитись...” або “Мені треба що-небудь”... “Або по пряника, або сорочку з вирізом, чи скільки...”... – Старий одказував: “Купуй, будь ласка!..”

ОДИН ГОЛОС: Купуй, будь ласка!

ВСІ РАЗОМ: Досить сказати!.. “Коли ти візьмеш гіпотечку...” – “Коли скрутило шию, чи щось хрипить на голуб'ятні...”

ОДИН ГОЛОС: Це тобі нічого не коштуватиме! *(Павза)*.

МЕЛІНА *(майже благаючи)*: Коли ти не хочеш ділитися, то принаймні дай мені спроможність викупити цей масток! Кредитори більше не хочуть чекати!

ПРЮДАН: Тільки забезпечитися з півночі, і ось я вже багатий!

ФРІЗОН: Викинуть на вулицю і розпродадуть ділянками!

МЕЛІНА: Кредитори не чекатимуть!

ПРЮДАН: Судовий пристав продасть і солому, і птицю!

ФРІЗОН: Нізвідки більше грошей добути!

ПРЮДАН: Бо кредитори рахували на спадщину!

ВСІ РАЗОМ *(в один голос)*: Спадщину!!!

МЕЛІНА: Про кого вона говорить? Про що? Ти не доглядач його, П'єр Огюсте?!.. Він зробився занадто важким, щоб його пестити! Поглянь, кузене. Тягніть сюди скриню, ледарі! Поглянь! *(Обоє чоловіків витягають скриню з каміну, піднімають її віко і зразу ж пускають його з рук, воно падає)*.

ВСІ РАЗОМ *(болоче скрикують)*: О-о-о-о-о!!!

ФРІЗОН (*майже розлютовано*): Ах! Чорт!

МЕЛІНА: Гроші там, в цих торбинках, прегарно складених!..

ПРЮДАН: Там їх повно!

МЕЛІНА (*у нестямі*): Коли ти не хочеш розділити їх, П'єр Огюсте, то дозволь мені взяти одну торбинку, П'єр Огюсте.

ПРЮДАН та ФРІЗОН: Так, так, кожному по торбинці! (*Їхні прохання переходять у погрозу*).

УСІ РАЗОМ (*кричать*): Одну торбинку... П'єр Огюст... Тільки одну... П'єр Огюст. Дозволь взяти тільки одну... Тільки одну дозволь взяти!..

П'ЄР ОГЮСТ (*одходить від них сміючись*): Ах! Бери! Бери! Бери! Лікарю, я вже глухий, як потопельник! (*Троє наслідників остовпілі залишаються на місці*).

МЕЛІНА (*Зовсім непорушина, ледве вимовляє слабким голосом*): Ти кажеш: “Бери”, П'єр Огюсте?

П'ЄР ОГЮСТ: Еге ж!

МЕЛІНА (*дуже швидко*): Цілую тобі чело, бороду і щічку і другу!.. Ти кажеш “бери”, П'єр Огюсте?!..

П'ЄР ОГЮСТ: Бери!

МЕЛІНА: Цілую тобі ручку і другу. Ти справді кажеш: “бери торбинку”?!..

П'ЄР ОГЮСТ: Авжеж я це кажу!

МЕЛІНА: Цілую нозі!!! Ні, ти таки справді це кажеш, П'єр Огюсте?!

П'ЄР ОГЮСТ: Ну, звичайно!

МЕЛІНА: Обтираю твої ніжки своїм волоссям!.. То ти кажеш: “бери дві торбинки”, П'єр Огюсте?!

П'ЄР ОГЮСТ (*весело*): Дві!

МЕЛІНА (*тріумфуючи сміється*): Ах! Ах! Ах! Мерсі, кузене, кожному по дві торбинки! (*Вони всі троє наближаються до скрині. Меліна страшенно швидко і піднято говорить слідує фразу*): “Домінус мемофуїт ностріс ет бенедіксіт нобіс” (*переклад – “Господь загадав про нас і благословив нас, грішних”*).

П'ЄР ОГЮСТ (*до Фруманс*): Як ти думаєш, чи дійшов вже Мюскар до шинку?

МЕЛІНА (*коло дверей, в руках у неї дві торбинки*): Кузен, у мене немає досить рук, щоб тебе обняти!.. “Бенедіксіт омнібус кві тімент домініум пусіліс кумайорібус” (*переклад – “Усіх благословив Господь, хто має страх божий у серці – малих і великих”*).

ПРЮДАН (*коло дверей, теж з двома торбинками*): Мені треба йти, П'єр Огюсте, але я ще повернусь!

ФРІЗОН (*коло дверей, теж з двома торбинками, не може втримати своєї радості*): Лихтаря треба, дорогий мій, лихтаря на кінець палиці, що освітив би його вічне прокляття! (*Вони виходять*).

П'ЄР ОГЮСТ (*на порозі*): До милого побачення! Мої друзі, ще раз спасибі! Будинок завжди для вас одчинений! Ах, хоч би вже швидче Азель прийшла!.. (*Задоволений та радісний вертається*). Я весь повний приязні!

НОТАРІУС (*насміхаючись*): Ну, от тепер, коли ми наодинці, мій хлопче, скажу тобі по щирості, ти робиш зовсім неймовірні дарунки, але це твоя справа. Я тобі раджу не забувати, що податки після експертизи, контр-експертизи, арбітражу, відсотки за прекрасні соняшні рефлексії в твоєму маєткові, акти на право користування холодочками, передаточні документи на право тішитись пташиним співом, закладні листи на проливання хмар над твоїми лісками – ці всі податки заберуть у тебе цілу третину твого пейзажу! (*П'єр Огюст починає дуже недовірко сміятись*). Не можу, на жаль, сказати, що ти скінчиш щасливо. Скоро ти будеш такий бідний, як і колишній шляхтич. Заплати мені, будь ласка, мій гонорар – сума – 3.000 франків, почисливши сюди і сантими! Що таке?!.. Стільки то за акти, блаженної пам'яті небіжчика Анни Ромена Ормідаса, твого дядька; до цього... (*П'єр Огюст сміється все дужче*).

П'ЄР ОГЮСТ (*дуже весело, перебиваючи*): Досить! Досить! Кому на користь Ормідас повісився – тобі чи мені? Ти кажеш 3.000 франків; можеш не рахувати!.. Чи не доводиться [доведеться] мені вже спродувати й будинок і землю? ... Стривай! Ось я маю їх тут в

моєму гаманцеві, 3.000 франків золотом, що я їх кров'ю та потом зібрав, три роки зібрав їх по тисячу франків щороку – тут вся моя нагорода – і звідси ти вже не вимудруєш собі гонорару!

НОТАРІУС *(після короткого здивування)*: Гарзд! Тобі дуже хочеться сміятися. Полічи собі в радість всі гроші, що тут у скрині! Я пришлю тобі сьогодні увечері мого старшого клерка. До побачення!

П'ЄР ОГЮСТ *(дуже весело)*: Хо! Хо! Хо!.. Стривай, іди-но сюди!.. Чи добре я почув? Що ти там казав за ті гроші, що там у скрині?!.. Твій гонорар? Гарзд. Я заплачу тобі його тією монетою. Підходь!

Він виймає зі скрині одну торбину, перевертає її і витрушує на стіл.

Стривай, порахуй же їх як слід. Так... Так... Іди... Іди!.. *(Дуже щасливий своєю нахідкою, він розлягається знову в кріслі)*. А я піду назустріч Азелі! Нотаріус, і дай же мені квитанцію. *(Нотаріус простягає йому документа, але він у цей час повернувся спиною і не бачить цього жесту)*. Фруманс, а чи є молоко в коровнику, чи є у нас масло та сир, а м'ясо та шкіра, а яйця у курнику є, а чи є у нас молоді півнички, а овочі на городі, а фрукти в садку, ну кажи ж... Дай же мені квитанцію, нотаріусе, – а чи у нас крошки, чи є риба в річці... і квіти... Ах! Ах! Квіти!.. Ще й квіти крім того!.. – Давай квитанцію. – Отже ми можемо досхочу користуватися з нашого маєтку! Азель, я замовлю тобі такі сукні, що будуть 5 метрів завширшки, а шовк та стьожки губитимуться у складках!.. Ну, давай же квитанцію! *(Нарешті нотаріус кидає йому папір)*.

НОТАРІУС: Що, руки тобі покорчило, чи що?!

П'ЄР ОГЮСТ *(вражений піднімається, боротьба між жахом і безумною надією, підходить до нотаріуса і питає в нього тихим тремтячим голосом)*: Ти ж не можеш справді все це за дзвінки гроші вважати?.. *(Побачив, що нотаріус здивований, він мало не тратить свідомості)*. Барбюлеск, не кидай мене, серце мене зраджує!... *(Раптом кричить)*. Я тобі не дам 3.000 франків, хоч би ти був і суддею й жандармом, дияволом і навіть кістяком!... *(Нервово сміється і починає тремтіти, як в пропасниці)*. Ти хочеш грати?.. Ну, гарзд! Я вже бачу твої карти і зроблю тобі добру гру! Слухай мене, слухай мене добре! *(Він ще трохи вагається, потім формулює свою думку з великим напруженням)*. Я змішаю з тим, що є в скрині, всі золоті монети з мого гаманця... – всі з образом Азелі... і ти, не вибираючи, з заплещеними очима, обрахуєш свій гонорар, тримаючи кожну монету за 20 франків золотом! *(Дуже швидко)*. Ми будемо тоді квити, хочеш? Я страшенно ризкую. Коли тобі пощастить, то я буду обікрадений!

НОТАРІУС *(сміється вибачливо)*: Давай покінчимо з цим!

П'ЄР ОГЮСТ *(справді дуже перелякано)*: Ох! Ох! Ох! Ти на це згоден?

НОТАРІУС: А після цього ти ляжеш у ліжку і вип'єш якого-небудь зілля.

П'ЄР ОГЮСТ: Ох! *(Розлютований змішує гроші, майже кричить)*. Заплющи очі – не смій дивитись своїми гидкими очима! Ох! Ох! Мої прекрасні, мої дорогі, мої добрі золоті Азелі... Скільки ти їх у нас украдеш? *(Він перемішує золото, потім бере нотаріуса під руку і тягне його до скрині)*. Ось!.. Нахилийся. Так, так. Ставай навколяшки... так само, як перед хвилиною робила це Меліна! Заплющ очі! *(Для більшої певності він затуляє йому очі ще й своїми власними руками)*. Не хвилюйся, це перше правило гри! Ти не маєш права мацати руками, ти нотаріус, що маєш руки сліпого!.. Ну, набирай повні руки, ми зараз порухуємось! Викладай свою здобич на стіл! Тс... тихше! *(Він підходить, щоб подивитися на золото, блідне, хитається)*. Тримай мене, бо я впаду! *(Падає в крісло. Павза)*. Я не можу пізнати своїх грошей між іншими! Мої? Де мої?! Ось: Азель скрізь, Азель ніде немає... невже ж цей гидкий метал у золото перетворився разом з моїми коштовними Азелями, нотаріусе? *(Підвищує голос)*. Чи це золото не має ні душі, ні серця; золото не має свого власного наймення. *(Випростовується і виголошує)*. Це золото, золото! Живе золото! *(Вибухає сміхом)*. Ні карлів, ні луїдорів, ні наполеондорів, ні Азелів... вони всі однакові, коли я візьму яку-небудь монету на щастя, я можу взяти жінку, що перетвориться в отрутне дерево,

а воно в свою чергу зробиться драконом, що роздирає лицаря!.. Ах! От тепер Меліна могла б сказати, що я збожеволів! Нотаріусе, ну як ти можеш золото любити, коли воно не має жадного обличчя? Як ти пізнаєш, що воно тобі належить, коли ти не виплакав над ним і не облив його власним потом?

НОТАРІУС: Золото тобі належить, бо воно тобі припало!

П'ЕР ОГЮСТ (*тріумфуючи*): Так, чи маска Азелі, чи моя, чи голова імператора, чи штемпель – це все одно... Так! Золото моє, бо воно прийшло до мене! (*Його сміх враз вривається. Він підбігає до вихідних дверей і кричить*). Гвалт! Злодії! Тримайте злодіїв!... Тримайте Меліну, Прюдана та Фрізона... Кожне з них украло в мене по дві торбини з грішми! (*Він повертається*). Ти ж констатував, нотаріусе, що це були зовсім неймовірні дарунки... вони скористалися із непорозуміння! Я не знав, що було в цій скрині, як Меліна присипляла мене своєю латиною! (*Він дивиться на скриню, сміється*). Не менше двох віків батьки з синами поклали на це своєї праці!... (*Повертається до дверей*). Ловіть злодіїв. Нехай же піймають Меліну, Прюдана, Фрізона! Я ж гукаю: “Тримайте, ловіть злодіїв! Вони викрали в мене 6 торбинок з грішми!” (*Він виштовхує Лелюбра надвір*). Біжи Мюскаріві назустріч, накажи йому, щоб він зараз же найшов мені цих злодіїв!

ОДНА З ЖІНОК: Вони зайшли в кабаре!

П'ЕР ОГЮСТ: Ти чуєш? Нехай Мюскар їм пики понабиває!.. Хай принесе мої гроші, я йому подякую... А ні – нехай його ноги в моєму домі не буде! (*Лелюбр виходить*).

БУРГОМІСТР: Покладайтеся на мене! Може, ти хочеш їх засадити до в'язниці?

П'ЕР ОГЮСТ: Авжеж!

БУРГОМІСТР (*виходячи*): Я йду пошукати жандармів!

П'ЕР ОГЮСТ (*в глибині кричить йому вслід*): Спасибі, мій любий!.. Я тобі зроблю подарунок, такий мундир з довгими полами та капелюх з плюмажем! Видери у них всі гроші до останку. А коли доведеться – шкуру з них здери! (*Знову вертається до скрині, милується нею і не може втриматись од сміху*). Здорово! Цілий саркофаг! З однієї-єдиної копійчини, що пішла в оборот, наплодилася така сила цих мумій... Все це такі мої гроші, правда, нотаріусе?..

НОТАРІУС: Це твоя спадщина!

П'ЕР ОГЮСТ: Моя спадкоємність!..

НОТАРІУС: Твоя спадщина. Так!

П'ЕР ОГЮСТ: Спадкоємність! Спадкоємність! Так можна сказати... Так мені більше до вподоби. (*Штовхає нотаріуса до дверей*). До побачення, мій любий. Я тобі заплачу!.. (*Відступає від Барбюлеска*). Чи можуть вони довести, що я їм віддав ці гроші по добрій волі? Це – нахабство... Це – потрійна брехня... Це треба бути божевільним. Коли б я був божевільним, я не дістав би спадщини... Виходить, і їм теж тоді не міг би позичати грошей. Отже це моя спадкоємність! Я ж цілком притомний, Барбюлеску?

БАРБЮЛЕСК: Ти про золото говориш?

П'ЕР ОГЮСТ: Спасибі, дорогий мій, я тобі віддячу! (*Він виштовхує Барбюлеска за двері і тріумфуючи регоче*). Іди, лікарю, іди знайди їх у в'язниці, цих злодюг... Оглянь їх добре і щоб скарати по заслугі, пропиши їм добру порцію касторки!

Барбюлеск вийшов.

П'ЕР ОГЮСТ (*підходить до однієї з сусідок*): Повторюй сто разів: “П'ер Огюст, ти став багатирем”, – і я тобі віддячу!

ЖІНКА: П'ер Огюст, ти став багатирем... П'ер Огюст, ти став багатирем... П'ер Огюст, ти став...

П'ЕР ОГЮСТ (*перебиваючи її*): Стій!.. Одійди од дверей, нехай тут у хаті засяє сонце. (*Стає на дверях, починає диригувати перед групою сусідок, як оркестром. Робить знак і починає сам*). П'ер Огюст...

ЖІНКИ (*нідохлюють*)... Ти став багатирем! П'ер Огюст, ти став...

П'ЕР ОГЮСТ (*знову спиняється*): Коли я пильно розглядаю себе у свічадо, погляд мій стрічає там занадто вже відоме мені обличчя, і я побачу там всю глибину моєї істоти... Моя

істота не знає ще, що я отримав спадщину... Я граюся з моєю тінню, щоб себе впізнавати краще! Ну, починаю. *(Починає жестикулювати)*.

ЖІНКА: Ти багатий, П'єр Огюсте!

КІЛЬКА ЖІНОК *(глузуючи)*: Ти багатий, П'єр Огюсте!

ЖІНКА: Ти багатий, П'єр Огюсте!

КІЛЬКА ЖІНОК: Ти великий, П'єр Огюсте!

ЖІНКА: Ти багатий, П'єр Огюсте!

КІЛЬКА ЖІНОК: Ти вродливий!

ЖІНКА: Ти багатий, П'єр Огюсте!

ВСІ: Ти добрий!

ЖІНКА: Ти багатий, П'єр Огюсте!

ВСІ: Ти справедливий!

ЖІНКА: Ти багатий, П'єр Огюсте!

ВСІ: Ти гордий!

ЖІНКА: Ти багатий, П'єр Огюсте!

ВСІ: Ти одвертий!

ЖІНКА: Ти багатий, П'єр Огюсте!

ВСІ: Ти шляхетний!

П'ЄР ОГЮСТ: Гарзд! Одна частина моєї істоти цьому вірить, а друга вагається. Коли я зможу зміряти, зважити, коли знатиму до останньої копійки моє добро, коли мій розум зможе обняти його одним поглядом, тоді тільки я почну вірити в нього! *(Він виштовхує жінок)*. Ідіть собі, ви дуже чемні!

ВСІ ЖІНКИ *(кричать на дворі)*: Ти багатий, П'єр Огюсте!.. Ти могутній!.. Ти безсмертний!.. Ти чесний!..

П'ЄР ОГЮСТ *(зачиняє двері)*: Спасибі! Спасибі! *(Він залишається сам з Фруманс. Павза. Раптом він починає хвилюватися, дивиться пильно на покійку, вагається і нарешті зважується. Іде і висипає все золото, що лишилося на столі, в торбинку, потім підходить до Фруманс і не говорячи ні слова простягає їй торбинку. Вона стоїть нерухомо)*. Бери!.. Бери, це для тебе! *(Фруманс бере торбинку з золотом, він ще вагається, ковтає слину і раптом грубо говорить)*. Нехай Азель сюди не приходять, принаймні сьогодні... *(Дуже швидко)*. Ну, та попрохай її, нехай вона дасть мені два, або три дні, щоби я міг все обміркувати, повірити в моє щастя і звикнути до нього! І віддаси їй ці гроші! Якщо вона вийшла з шинку, то ти її на дорозі зустрінеш. *(Він нервово сміється)*. Коли Мюскар принесе мені назад всі мої шість торбинок, то я дам йому нагороду. Так, як і написано в тестаменті – я швидко зроблюся п'яною, ледацюгою, прожерою та розпутником, і він також зо мною! *(Штовхає Фруманс до дверей)*. Біжи швидко, моя голубко, скажи їй, що ти залишила мене меланхолійного та сумного, що я за нею нудькую, що кличу її всіма моїми бажаннями! *(Жаво)*. Ні, Ні, тільки не це! Вона ще прибіжить! Ти її не знаєш!.. Це сама ніжність! Ти зробиш їй боляче! *(Він тремтить, видно, що він не думає про те, що говорить. Схвилювано)*. Скажи їй, що кохання так заповнює моє серце, як яєчко шкарлупу, і що в моїй душі вона вічно панує! Що вона і я, ми так міцно зв'язані, як дерево і мотузка в напруженому самострілі, що посилалимо 1000 стріл у майбутнє. О так, і віддай їй усі гроші... *(Він одчиняє двері)*. Чотири або п'ять днів нехай потерпить, а там я її до себе покличу! За цей час я душею й тілом зростуся з своїм багатством, і вона прийде і візьме нас обох разом... Ну, йди. *(Він причиняє двері, робить кілька кроків по кімнаті, потім вертається і кличе Фруманс)*.

Фруманс! Одну хвилинку! Їй зовсім не треба такої сили грошей на один тиждень, щоб прожити і покрити всі видатки, досить з неї й половини... Ні... Так... Так... Іди ж сюди. Замкни двері. *(Він нервує. Спинається перед скринєю і хоче висипати в неї назад все золото)*. Навіть четвертини з неї досить. Або ні. Віддай їй повну торбинку! Ах, мені сором робити їй такий нікчемний подарунок. Коли я казав їй: "Азель, май терпіння, я справляю тобі єдвабну сукню з срібним поясом", вона одказувала: "Не турбуйся про мене, мій друже, я нічого не хочу, крім кохання, з якого народжується нове кохання"... Вона одмовиться од цих грошей... *(Він підганяє Фруманс все більше, нервуючись, майже божеволіючи)*. Іди, їй

все-таки віддай це золото! *(Підходить до столу)*. Ні, не треба. Це її образить! Я вигадую щось інше!.. А, знайшов!.. Я пошлю їй ті 3.000 франків з мого гаманця... Вона їх прийме за довге чекання. Ох-ох-ох. Чорт же знайде їх тепер серед інших... Не розкажуй їй, Фруманс, що я змішав усі гроші... *(Він кидає несамовито торбинку на стіл, повертається до Фруманс і виштовхує її за двері)*. Нехай почекає. Вона все матиме... я вже про те подбаю... Я повідомлю її... *(Він кілька разів одчиняє і зачиняє двері)*. Хай почекає, поки я власність отримую. Фруманс, Фруманс, ти занадто поспішаєш... Ну, іди.. Фруманс, почекай. Ні, нічого... Фруманс! *(Розгнівано)*. Ах! Та біжи ж уже нарешті!.. *(Замикає двері. Тиша. Раптом знову підскакує до дверей. Занадто пізно. Фруманс уже пішла. Тоді він повертається до столу, бере цінка в руки і з усієї сили плачучи і лементуючи починає своє золото лупцювати)*. Стривай!.. Стривай!.. Стривай!.. Мучся, кричи, плач, падай навколюшки... Навколюшки... Проси вибачення!.. Стривай!.. Назад ти вже не вернешся! Ніколи!.. Ніколи!.. Ніколи!..

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Декорація така сама.

Прекрасний літній день по півдні. Мюскар стоїть похмуро в дверях, що на двір виходять. Одежа на ньому висить вся в лахміттях; у нього від спадщини старого Ормідаса нічого не залишилося, крім батіжка, що він його в руці тримає... Довге мовчання... П'єр Огюст виходить з покою праворуч, він Мюскара не помічає.

МЮСКАР *(сумно)*: Чого молода пані плакала?

П'ЄР ОГЮСТ *(здрігнувшись, ніби щойно прокинувся)*: Що? Га? Ах! Це ти... Ти мене налякав...

МЮСКАР *(його горе все зростає)*: Чого вона плакала?

П'ЄР ОГЮСТ: Хто?

МЮСКАР *(з презирством)*: Я повертаю тобі назад це ім'я, що ти його мені дав: Азель! *(Він плаче)*.

П'ЄР ОГЮСТ *(жваво, тремтячи)*: Ах! Так... Де мій розум подівся! Азель! Азель!.. Як ти її знайшов? Ні! Не відповідай, ти мені серце пошматуєш. Одно-єдине слово: вона прийде?

МЮСКАР: У неї таке сумне обличчя, ах! Вона іде за мною...

П'ЄР ОГЮСТ *(скрикує від горя)*: Ах!..

МЮСКАР *(невтішний)*: Чого вона плакала?

П'ЄР ОГЮСТ *(кричить)*: Вона не плакала!

МЮСКАР: Коли я завтра в долині знайду маленький струмочок без назви, я скажу тоді: "Це струмочок сліз", – і я не збрешу! Ну хіба і це ще не зветься плакати? Га?..

П'ЄР ОГЮСТ: Ах. Ах. Мовчи вже, май милосердя!

МЮСКАР *(навпаки ще дужче)*: Я бачив її серце на океані сліз – це щира правда! Її серце, немов човен загублений!.. *(Він риде. П'єр Огюст раптом теж починає ридати)*. А ти, проклятий, ти покинув самотню нещасну, щоб вона плакала! А я, проклятий! Я не взяв її за невинну ручку і не сказав їй: "Ходи зо мною, панно, я віднесу твоє горе в надійне місце". Прокляті! Прокляті ми обоє!

П'ЄР ОГЮСТ *(з притиском)*: Так!

МЮСКАР *(зітхаючи)*: Ваша милість, позичте мені вашої хусточки до носа, коли ласка ваша...

П'ЄР ОГЮСТ *(з братерським ентузіазмом)*: Добре, Мюскаре, добре!

МЮСКАР *(затихає і каже дуже ніжно)*: Вона прийде.

П'ЕР ОГЮСТ *(палко)*: Вона прийде!..

МЮСКАР: Але вона змерзне дуже і трава така мокра, наче після великої зливи. Цього вечора усе змокло від великого плачу її великих очей. *(Він заспокоївся)*. Ваша милість, візьміть собі вашу хусточку. Вона зовсім од сліз змокрила, од тих сліз, що ні купити, ні продати не можна. Спасибі, ваша милість.

П'ЕР ОГЮСТ: Спасибі й тобі, Мюскаре!.. Вона прийде. Це страждання відновило мою силу.

МЮСКАР *(зачиняє двері, потім повертається і заглядає П'єр Огюстові під носа)*: Ви все ще П'єр Огюст Ормідас? А я все ще Мюскар? *(Стьобає батіжком)*. Коли ти його побачиш, ти затремтиш з переляку!.. *(Його погроза переходить у голосний сміх)*. Предок повісився! Захожу до нього в кімнату і бачу: ваш дядько висить на мотузці. Чудесно! Ну що ж, мали клопоту на цілий тиждень, а потім поховали...

П'ЕР ОГЮСТ: Так. Так. Я це знаю; ти починаєш дурниці плести!

МЮСКАР *(весело)*: Старий зовсім голий висить на мотузці!

П'ЕР ОГЮСТ *(чим веселіше робиться Мюскар, тим грубіше стає він)*: Зовсім голий?

МЮСКАР: Зовсім голий!

П'ЕР ОГЮСТ: Висить на мотузці.

МЮСКАР: Ох! Ах! Яка непристойність! *(Вони обоє сміються один проти другого, потім Мюскар підморгує і конфіденційно говорить)*. Я маю шматок цієї мотузки. Я її одрізав і став володіти нею. Уже цілий місяць як я показую її в усіх кав'ярнях, де мене добре частують. *(Пошепки говорить)*. Він був дуже короткий, цей мотузок, але я доточав чималого шматка. Ясно? *(Сміється)*. Я виймаю його дуже часто і розказую всю пригоду: “Старий сатир висить на мотузці. Чудесно! Ну що ж, мали клопоту на цілий тиждень, а потім поховали!..” *(Сміється знову)*. Він висів дуже високо, бідолаха.

П'ЕР ОГЮСТ *(підозріло)*: Ти п'яний, Мюскаре?

МЮСКАР *(просто)*: Ти теж, ваша милість.

П'ЕР ОГЮСТ *(збентежений)*: Ні, я просто плачу і сміюся, і те і друге... У мене нерви розходились від безсонниці...

МЮСКАР *(раптом сердито)*: Що ти мене просив зробити? Піти знайти Азель? Гаразд! Я зробив це. Вона прийде. Це все. Я це зробив. Я був у шинку “Трьох Опук” о десятій годині *(починає хвилюватися)*. О десятій годині? Ні, таки о десятій годині... Що таке? *(Його гнів все зростає)*. Чи хто бачив мене? Ніхто! А я таки був там! Я був там, можу присягнути. І я таки присягаюся! Я й землю з'їм і хреста покладу! Ти мені не віриш? Гм?... Я тебе наскрізь бачу. О дев'ятій годині!.. От що! Ну, чи посмієш ти й тепер мені не повірити? *(Він наступає на П'єр Огюста, а той відсовується)*. Об одинадцятій годині, або ж смерть! Та щоб мене правцем поставило, коли я брешу! Закладаюся проти цілої сотні, що правда! *(Розстібає жилета і виймає з-за пояса великого ножа, заносить його над П'єр Огюстом)*. До мене, мій вірний товаришу! Оце мій ніж, ніж хороброго Мюскара, ніж, що навіть і в тумані виблискує. Це добра зброя, щоб нею живе тіло проштрикнути! Тремти! Випусти під ним своє останнє зітхання!... *(П'єр Огюст переляканий, одступає весь час до бокових дверей. В цю ж хвилину коло входних дверей в глибині з'являється Фруманс, чоловіки її не помічають. За нею виглядають шестеро молодих дівчат, котрі спиняються і чекають. Мюскар крок за кроком переслідує П'єр Огюста)*.

Колись, може, якась людина прийде і скаже Мюскаркові: “Ти, хлопче, таки не був о десятій годині в шинку “Трьох Опук”!” Я на нього!... *(Стрибає і удає, як він схопив того за горлянку)*... і брехун ригає своєю чорною кров'ю! Реквієскат ін паце! Ер, і, пе! Каюк! Вічна пам'ять!

П'ЕР ОГЮСТ *(проказує за ним тремтячим голосом)*: Р.І.П.! Вічна пам'ять!

І він зникає у покоях праворуч. Двері за ним зачиняються. Мюскар помічає Фруманс, що стоїть непорушно і посміхається. Враз спиняється, стримує жести.

ФРУМАНС *(до дівчат)*: Зачекайте хвилинку. Я піду оповісти про вас.

Вона входить у хату і зачиняє вхідні двері. Стає на дверях, руки в боки, посміхається широко, на весь рот. Мюскар незграбно ховає ножа, силкується розсміятися, робить кілька вибриків, хитається.

МЮСКАР (*непевним слабким голосом*): Я розмовляв тут з П'єр Огюстом Ормідасом... Куди він подівся? ... Він же тільки що тут був... Я весь вимучився, знервувався, я зовсім хворий. (*Жваво*). Я навіть дуже хворий!.. Коли я був у милої панни, якась особлива тривога охопила мене! (*Збентежено*). А що коли я раптом умру? (*Хреститься і палко кричить*). О Господи! Врятуй мою слабеньку жіночку від нещастя такої довгої розлуки!.. (*Марна праця. Фруманс все ще посміхається. Мюскар зітхає*). Ох! Як же мені погано, Фруманс! Та не стій ти там, наче колода!.. Не посміхайся так! Ти на мене страх нагониш!.. Ти ніби якась воскова лялька!.. (*Він падає на обидва коліна і плаче, як маленька дитина*). Ну, лай мене, зневажай мене, Фруманс. Бий мене, коли хочеш – мені страшенно соромно! (*Раптом починає енергійно протестувати*). О! Ні! Я не п'яний, Фруманс! О ні, тільки не це!.. Ти принижуєш мене, ти мене ногами топчеш!...

Фруманс поволі підходить, весь час солодко посміхаючись. І починається розмова, але Мюскар сам і запитує себе і відповідає на два тона, з опущеною головою.

МЮСКАР: Мюскаре, чи ти не брешеш? ... І-гу... Ти брехун?.. – Так... – п'яниця?... – Розуміється... – Ти прийшов п'яний до Азелі? Так... так... – а в шинку ти ще крім того зо двадцять чарок вихилив, раз за разом? – Каюся... Ти найчорніший брехун у світі і самий непросипуший п'яниця? ... Грішний! Грішний!... (*Підводить на Фруманс своє жалісне обличчя*). Повір мені, це правда з вина виходить... (*Сам собі відповідає*). Твоя правда п'янька, Мюскаре! (*Він віддає ножа Фруманс, і вона відходить*). На, візьми мого ножа. (*Потім ледве підводиться*). Тепер я піду спати... (*Раптовий вибух вдячності*). Моя жіночка кохана, ти добра жінка, і Мюскар тобі низенько вклоняється. Совість мене мучить, Фруманс... Ні! Це зовсім не вино на мене так впливає.

(Виходячи, він хотів би дістати пробачення, але Фруманс стоїть нерухомо і тільки проводжає його поглядом, весь час посміхаючись).

Ну, гаразд, я не піду спати. Я встромлю мою голову в холодну воду і зараз же вернуся назад на рівних і вільних ногах. (*Він все ще не наслідуються вийти. Він знову з захопленням починає розмовляти*). Мюскар, ти боягуз? ... Так, Фруманс! – Ти – хвалько, Мюскаре?... Так, Фруманс!... Ти опудало, Мюскаре? ... Так, Фруманс!!! (*Жваво, дуже збентежено і знижуючи голос*). Але ж ти нікому про мене цього не розкажеш? О! Ні, ти ж не захочеш продати Мюскара, як яку-небудь свиню на базарі? Я сьогодні увечері перший покладуся спати, щоб зогріти тобі місце. Я принесу тобі твій суп у ліжко, завтра вранці. (*Він виходить спиною, весь час низько вклоняючись*). Нічого в світі нема над мою Фруманс, і Мюскар охопив своїм серцем усю землю, щоб зберегти в ньому єдину Фруманс. (*Він зникає*).

Фруманс довго і голосно сміється йому вслід. Потім підходить до шафи, кидає в неї Мюскарівого ножа, іде до дверей, де П'єр Огюст сховався, і стукає.

ФРУМАНС: Ну! Ви там! Він уже пішов! Не бійтеся, він не уб'є вас, коли я тут; він знає, що й духу крові я не виношу...

П'ЄР ОГЮСТ (*просовує голову в двері*): Замкни його у темний карцер, коли він збожеволів! Нехай його там задушать, коли він сказився!

ФРУМАНС (*сміється*): Ого! Не хапайтеся! Ви прийняли спадщину з усіма обов'язками. Ото ж Мюскар – це найперший обов'язок, що ви його мусите виконати. Старий заповів, віддав та одписав його вам, бо він усе це дуже лукаво підстроїв. Це божевільна голова, у ній, як у перекинутому вулику, все є – і мед, і жало!.. (*П'єр Огюст бурмоче*). А тепер уже час на стіл збирати. Подайте мені обрус!

П'єр Огюст передає їй обруса через напіввідчинені двері і зразу ж їх знову зачиняє.

Фруманс одмикає вихідні двері і впускає шестеро дівчат, що чекали на дворі. Вони

виходять і тихенько стають коло каміну. Фруманс застеляє стола обрусом і вертається знову до дверей у внутрішні покої; стукає.

ФРУМАНС: Давайте посуд!

Через хвилину двері напіврозчиняються і, не показуючись, П'єр Огюст подає їй посуд, вона бере його і, поки двері ще не зачинилися, каже:

ФРУМАНС: А ложки, ножі й виделки!

Цього разу П'єр Огюст вже сам несе з кабінету футляр з ножами й виделками.

П'ЄР ОГЮСТ (*виходить дуже веселий, хоч присутність молодих дівчат його трохи дратує*): Я сьогодні не хочу займатися справами. Не так уже й далеко від одного краю села до другого, щоб ви не могли навідатися ще раз.

ОДНА ДІВЧИНА: Ми хочемо вийти заміж!

П'ЄР ОГЮСТ: Вітаю вас, але ж, хвалити Бога, це не мій клопіт розв'язувати вам підв'язки. (*Сміється і повертається до них спиною*). Ах! Ах! Який прекрасний стіл! Ого, Фруманс, ти, видно, умієш гостей приймати. (*Показуючи на дівчат*). А ну, подбайте, щоб вам були компаньйони. Вони похворіють, а мені це буде великою втіхою!..Що ти кажеш?... Завтра ти підеш до нотаріуса, до Барбюлеска і до бургомистра, і скажеш їм дуже ввічливо: "Мій хазяїн турбується за ваше здоров'я..." Що?... (*Він сміється*). Високе крісло, обкладене подушками, стоятиме посередині... немов цариця на святі, Азель пишатиметься на ньому моторна та гарна! (*До молодих дівчат*). Ви не сподівайтесь збавити мені настроїв, я не маю охоти сперечатися сьогодні!

ДІВЧАТА: Ми хочемо вийти заміж!

П'ЄР ОГЮСТ (*до Фруманс*): Ого! А я не насмілюся прийняти Азель без свідків при нашій першій зустрічі... Що ти кажеш?

ФРУМАНС: Принесіть, будьте ласкаві, серветки та великі тарелі...

ДІВЧАТА (*тоді, коли П'єр Огюст має зникнути в сусідню кімнату*): Ми хочемо вийти заміж.

П'ЄР ОГЮСТ (*сухо сміється*): У тестаменті не визначено терміну вашого шлюбу! А поки що спочивайте у нафталіні і виглядайте слухного часу!

Він зникає за дверима, але не причиняє їх і висовує звідти голову кілька разів, щоб відповідати молодим дівчатам.

ДІВЧАТА: Ми хочемо вийти заміж!

П'ЄР ОГЮСТ: А ще чого?

ОДНА З ДІВЧАТ (*проказує, ніби напам'ять вивчила*): В тестаменті написано: "Дати на посаг стільки грошей, скільки варта добра дійна корова..."

П'ЄР ОГЮСТ: В тестаменті написано: "З тою умовою, щоб вони були такими чистими і цнотливими, як корогва на вітрі..."

ВСІ ДІВЧАТА: Так.

П'ЄР ОГЮСТ: Ви певні того, що ніхто вам заперечувати не стане?

(*Всі запевнено кивають головами*).

Побачимо!... (*Він входить, несучи блюда і серветки*). Ось тут сім серветок. Я вмію й без них їсти і не обмашу себе.

ФРУМАНС: В казанку чи в архирейській митрі?

П'ЄР ОГЮСТ: Половина з одного, половина з другого – це не збільшить витрат. Що?

ФРУМАНС (*посміхаючись*): ...ну, а сьома?

П'ЄР ОГЮСТ: Ну то що ж! Віддай її мені... (*Ховає серветку в кишеню*). Азель теж обходиться без неї: вона навіть зелений горошок уміє двома палічками їсти... Що ти кажеш? (*Раптом збентежений*). Це Меліна там нагорі ходить?

ФРУМАНС: Запевне!

П'ЄР ОГЮСТ (*сміючись*): Ти пригадуєш, як вона побожно за мої гроші говорила? (*Фруманс проходить за його спиною. Він кричить з переляку*). Ой! Не лазь там у мене за спиною! (*Витирає собі лоба, бо увесь з переляку потом укрився. Весь опадає, якийсь розбитий, наче хворий*). Я не можу ні до чого спиною повертатися, ні до людей, ні до дверей, бо мене зразу ж невимовний жах охоплює. Треба буде порадитися з цього приводу з Барбюлеском. (*Це признання поясняє його манеру ходити по дому ламаними лініями та з усякими вивертками, бо він увесь час намагається стояти до всіх обличчям*).

ФРУМАНС: Подайте мені шкляний посуд, будьте ласкаві і... і мого віника, він мені буде потрібний...

П'ЄР ОГЮСТ (*вертається до своєї кімнати*): Я себе не дуже добре почуваю – нехай Меліна покуштує всі підливи перше, ніж я почну їх їсти сьогодні ввечері... Що ти говориш? Мені бракує світла й повітря в цьому кабінеті. Поки Азель прийде, я походжатиму навколо будинку... Так ти кажеш, шкляний посуд?

ФРУМАНС: Шкляний посуд.

П'ЄР ОГЮСТ: Я буду змушений цю халупу покинути... І мого віника?

ФРУМАНС: І мого віника!

П'ЄР ОГЮСТ (*люто*): Мого... (*Заспокоюється*). Проте не так уже й страшно. Ми спатимемо у фасадній кімнаті з чотирма вікнами... Я вижену звідти Меліну! (*Майже виходячи у свою кімнату, він повертається розлютовано до дівчат*). Ви де народилися? В Гутемі?... Вам більше, ніж по 20 років? І кожна з вас уже нареченого має?

ДІВЧАТА: Авжеж!

П'ЄР ОГЮСТ: Ваші коханці зголосились, довідавшись про обіцяний дарунок?... (*Дівчата кивають головами*). Чудесно! Це вони, негідники, мого віника домагаються... Тьфу! Що таке? Я хочу сказати, що вони моїх грошей домагаються. (*До Фруманс*). А ти чого регочешся? Ідіть! Спочатку віддайте коханню те, що коханню належить, а потім уже вінчайтесь!

ДІВЧАТА: Ми хочемо спочатку повінчатись!

П'ЄР ОГЮСТ (*хоче йти до свого кабінету*): Фруманс, розкажи їм те, що ти думаєш про кохання... Ну ж, поміркуй-но! (*Хоче закрити за собою двері і вийти, але репліка Фруманс знову його спиняє*).

ФРУМАНС: Моя голова не цікавиться зовсім такими речами...

П'ЄР ОГЮСТ (*розкриває двері, люто*): Ти тварино! (*Хоче закрити, але знову Фруманс його затримує*).

ФРУМАНС: Напів тварина, ваша милість!

П'ЄР ОГЮСТ: Ти породиш пів дитину... (*Знову така сама гра*).

ФРУМАНС: І так, і ні. Коли це буде дівчинка, то її чоловік захоче, щоб вона стала йому половиною. А коли це хлопець буде, то сподіваюся, що він уже буде цілий!... (*Дівчата пирскають*).

П'ЄР ОГЮСТ (*дуже задоволений, теж сміється*): Вони реготалися, ти це посвідчиш! Полюбуйся на цих манірниць, як вони з твого жарту тішаються. Ти маєш проте рацію, моя люба, але я не раджу тобі так дуже пиндючитись! Ну? Чого ж ти смієшся? (*Зачиняє на решті двері*).

ДІВЧАТА (*всі разом*): Ми хочемо вийти заміж! Ми хочемо вийти заміж!

П'ЄР ОГЮСТ (*знову з'являється, схвильований*): Я волів би знову бідним зробитися, аніж отут ще якийсь час у цій тюрмі сидіти... Справді, я краще на солоній спати ляжу... Що? Скажи ж нарешті, так чи ні... Ну гаразд! (*Сам своїх дурних слів злякався, щоб вийти з ніякого становища – звертається знову до дівчат*): Ну, ви там, чи ви вже добре скуштували кохання?

ДІВЧАТА: О! Ні!

П'ЄР ОГЮСТ (*задоволений*): Ви чули, що Фруманс допіру сказала? Вона вже його знала, а каже, що й ніколи не думає за нього. Виходить, що й вам теж ці справи не така вже й первина!..

ДІВЧАТА: О! Ні, таки первина!

П'ЄР ОГЮСТ (*знижує плечима*): Це легко сказати! (*Різко до них повертаючись, кидає*

зопалу). Я вимагаю доказів. *(Починає злісно і сухо сміятись)*. Ах! Ах! Дівоча цнотливість, маленька й таємна цнотливість, що губиться зразу, коли тільки починаєш її доводити. *(Раптом здригнувшись, страшенно злякався)*. Що це я чув за голос? Це на сходах? У пекарні? Я забороняю балакати у тій кімнаті, де мене немає! Я уже це сто разів казав і ще раз скажу це Фрізону та Прюданові! Я їх усіх звідси повиганяю, коли вони не слухатимуться! *(Він передає Фруманс скриньку з скляним посудом, що був виніс)*. Тримай міцно! Тільки пильнуй її добре, люба доню, – це брехня, що битий посуд щастя приносить. *(Жваво)*. Це я тебе від щирого серця попередив! Що ти кажеш? *(Зовсім голосно до себе)*. Ні, вони всі троє житимуть тут, в будинку, тут я зможу пильно стежити за ними. Бо коли вони житимуть окремо, то можу собі уявити, якими інтригами вони мене сплутають. Скільки їх є, отих грабіжників, ми щодня такі випадки в часописах читаємо. *(До Фруманс)*. Фруманс, ти скажеш нашим гостям потихеньку, щоб вони нам обруса не забруднили...

ФРУМАНС *(вितिраючи тарілку)*: Я не вмю шептатись на вухо.

П'ЄР ОГЮСТ *(дуже просто)*: Шкода, моя дівчино, і зостанешся ти з своїм дівоцтвом... *(Остовпів, бо сказав дурницю)*. Що таке? Я кажу: шкода, моя дівчино, ти зостанешся завжди бідною... *(Він втрачає свідомість, хоче її собі повернути, але нічого не може зробити. Очі йому заплющуються)*. Принаймні ти не отримаєш спадщини. А щодо всього іншого, то я пожартував... *(Ніби трохи опанувавши собою)*. У всякому разі, ти слухай, не побий тарілок, вितिраючи їх...

ФРУМАНС *(посміхається)*: Я їх зовсім не витиратиму, а віддам їх собакам, нехай повилизують. Вони хоч трохи підгодується та потовщають.

П'ЄР ОГЮСТ *(страшенно розлютований)*: Ти безсовісна! *(До дівчат)*. Ви чого такі цікаві? Га?... *(До Фруманс)*. Ти така неохайна!... *(До дівчат)*. Ви брехухи! Безсоромниці!... *(До Фруманс)*. Ти невдячна, дурепа!... *(Він задихається)*.

ФРУМАНС *(посміхаючись)*: Вам слова нічого не “коштують”!

П'ЄР ОГЮСТ *(кричить)*: Тобі теж, ледащице! Коли йдеться про твої обов'язки, то тобі твої руки дорого коштують!

ФРУМАНС: Але ж не ноги! *(Хоче вийти)*.

П'ЄР ОГЮСТ *(хутко її спиняючи)*: Ей! Фруманс! Зостанься тут! *(Він зблід од переляку і важко дихає)*.

ФРУМАНС *(спиняється, іронічно)*: Вам краще самому зостатися, ваша милість!

П'ЄР ОГЮСТ *(тихим голосом, наче божевільний)*: Ох! Ох! Ох! Сон мене підстерігає!... Я засну, я упаду зараз!.. *(Він дає собі ляпаса і стогне)*. Ах! Ах! Це твоя вина... і їхня... Ви мене розгнівали, і всі мої сили зразу ж мене покинули. Ой-йой! Фу! *(Страшенно переляканий, хитаючись підходить до крісла і важко падає в нього. Лоб йому весь спітнів)*. Я боюсь... Ой-йой! Де Мюскар? Нехай біжить сюди швидче...

ФРУМАНС *(гукає в ліві двері)*: Мюскаре!... Го-оо-ов! Мюскаре!...

П'ЄР ОГЮСТ *(задихаючись, тоненьким голосом)*: Мерщій! Мерщій, я починаю засинати!... Ах! Який це страх! Голова моя така легенька, легенька, наче горіхова шаркатура!... *(Входить Мюскар)*. Мюскар, це ти? Допоможи мені, Мюскаре! Врятуй мене від сну!.. Я не хочу спати! Співай! Співай на весь голос!.. *(Мюскар уже роззявляє свою здорову пельку, але П'єр Огюст панічно його перебиває)*. Занадто пізно!.. Мюскар, Фруманс, ставайте з обох боків коло мого крісла і стережіть мене, я вам за це віддячуся... сон... сон... мене забирає... *(Голова йому на груди падає, вії сплющуються. Він спить. Не більше хвилини... Потім він знову розплющує очі... Посміхається, зітхає, ніби страшенно втомився, здивовано говорить)*. Де я?... Ах, так... Щось мені снилося... Що це, вони всі пішли додому не повечерявши?.. Ні? Тим гірше! Хіба ж я не спав цілої години? Ти чого смієшся?

МЮСКАР: Ваша милість, ви й справді заснули?

П'ЄР ОГЮСТ: Ти може думаєш, що я не спавши бачу сонне марення? Хіба ж я не одпочив зараз? *(Робить сумну гримасу)*. Мені снилося... Ніби я цілий тиждень шукав Азель... бігаючи всюди, я провалився в річку... я почав тонути... все моє життя мені в ту хвилину пригадалося, день за днем... Це спадщина мене збудила... Я спав добру годину...

ФРУМАНС *(хоче вийти)*: Мені вже до пекарні час, треба каструлі на вогонь поставити.

П'ЄР ОГЮСТ *(жваво)*: Стривай! Чого тобі так ніколи! Почекай, поки мої запрошені

гості позбираються! Якщо вони спізняться, вогонь половину печені понівечить... Я не боюся великих видатків, але коли я все ж таки не буду свого добра пильнувати, тоді мої гроші в печі, як масло, розтануть... *(Посмішка та відповідний жест Фруманс трохи його засоромлюють)*. Що? Я ж пожартував...

ФРУМАНС: Коли?

П'ЄР ОГЮСТ *(розпалюється)*: Ти занадто нахабна!.. *(Проте він хоче стриматись)*. Нічого... Це кляте сонце скрізь за мною внадилося, ніде від нього не сховася!... Але ж терпіння. Я борюся незмінно цілий довгий місяць і я виграю цей короткий останній день! Коли Азель буде тут, ми будемо з нею по черзі за всім доглядати!

ФРУМАНС *(спокійно)*: Для цього є ще й собаки! Хоч вони, правда, й не дуже надійні, коли б їх тільки випустити, то вони так почали б тікати, що й голови назад не завертали б...

П'ЄР ОГЮСТ *(хутко кидаючи погляд на дівчат, що підслуховують)*: Мовчи!

ФРУМАНС *(не спиняючись)*: ...щоб знайти собі десь добрішого хазяїна та кращих харчів.

П'ЄР ОГЮСТ *(протестуючи)*: Вони їдять дуже добре! Я куштував їхній кандьор, а я на цьому добре розуміюся!.. У якого іншого хазяїна голодна тварина може б і на свою тіль кидалася... Я їхніх харчів не важу, я просто вимагаю, щоб вони були худі та щоб на ланцюгу сиділи!

ФРУМАНС: Ну, вони вже такі худі, аж нікуди! Ребрами світять...

П'ЄР ОГЮСТ: Тим краще...

ФРУМАНС *(не звертаючи уваги на ті знаки, що їй Мюскар робить)*: Нещасні! Коли б у них було веселе серце, вони б ще може мали силу кидатися...

П'ЄР ОГЮСТ: Чудесно!

ФРУМАНС *(хитро)*: Вони, мабуть, з голоду тепер і отруєне м'ясо поковтали б...

П'ЄР ОГЮСТ *(перелякано)*: Хіба ж цьому правда? Може, їх потруїти! *(Жавіше)*. Е, ні! Вони тоді вже ні на кого не кидатимуться, вони тоді втратять свій...

ФРУМАНС *(додаючи)*: ...собачий розум!

П'ЄР ОГЮСТ *(розлютований)*: ...Ти чого смієшся? Може, ти хотіла б, щоб я їх ще й на бенкет запросив? *(Спалахнув)*. Нехай злодіїв їдять. Вони не будуть голодні, коли пильнуватимуть своїх обов'язків! А крім того... крім того... нехай почекають... *(Звертається до дівчат)*. І ви теж можете почекати! Не наставляйте ваші заячі вуха. Це ні до чого! Ідіть геть звідси!...

ДІВЧАТА *(разом)*: Ми хочемо вийти заміж.

П'ЄР ОГЮСТ *(люто)*: Та якого ж чорта, нарешті! *(Знесилено одкидається на спинку, починає стогнати)*. Я знаю, вони уб'ють мене! Ой, мені погано... Спати, спати хочу!.. Мюскаре, дай мені свою руку і ти також, Фруманс. Коли я вас обох отак триматиму, то може хоч трохи заспокоюсь... Ах! Ой-ой! Мюскар! Балакай голосно, балакай без упину... Я буду чути твій голос, коли я ненароком випущу твою руку... Ах, спати, спати... Ну, говори ж...

Він засипає дуже міцно, тримаючи своїх слугів за руки. Мюскар зразу починає балакати, а голосне хрюпіння П'єра Огюста йому акомпанує.

МЮСКАР: Я тут, ваша милість. Я зостануся коло вас, аж поки світ не завалиться. Я стою на варті вашого спокою. Яйце під курячим крилом не мало би пильнішого захисту! Коли з нього не вилізе курчатко, виходить, що півень не був справжнім півнем?... Я тут, ваша милість! Мюскар? Я тут! Це той Мюскар з диким серцем, що ніколи не вмів прощати... Нехай тремтять усі твої вороги, а ти одпочивай собі спокійно на здоровля! Ух... Ух...

(Робить Фруманс різні знаки, щоб вона теж почала балакати. Вона тільки поглядає на нього мовчки і лукаво всміхаючись). Ух... Я тут, ваша милість!.. Коли ви вмієте сміятися одним оком, а другим плакати, то ви знайдете ту мудрість, що її люде скрізь з тими їхніми великими лихтарями шукають в супроводі своєї тіні, що ходить навкруги і не старіється... Хай буде й так... Уф!.. У-у-х!.. Ух!.. *(Робить знову гримаси до Фруманс, щоб вона його заступила. Даремна річ. Він оддихується і починає знову)*. Ух! У-у-х!.. Мюскаре? Я тут!

Я весь час балакаю, ваша милість! Хоч світ наш уже і старий, проте всяких новин у ньому повно... Слимачкове серце не перестає колотитися навіть тоді, коли його й вирвуть із грудей... Серце маленької мушлі упало в болото, але це не заважає її почуттям... *(Знову прохає Фруманс. Вона мовчить. Він вже не має чого говорити).* Ух! Ух! Ух! У-у-х! Спіть, ваша милість, свистіть, хропите... Ух! Ух!.. Воно все нам за пісню здається... *(Нарешті знесилений, утомившись брехати, він благає Фруманс, не міняючи тону).* Ах! Та скажи ж і ти, Фруманс, хоч словечко!..

ФРУМАНС *(починає)*:... Спати! Спати!.. Кохати! Пити та їсти!.. Спати!.. Спати на чотирьох перинах!.. Пити та їсти! Кохатися і в п'ятницю і в неділю... *(Мюскар остовнів од зухвальства своєї жінки. Вона говорить далі).* Мюскар, ти не маєш ніякої гідності, ти боягуз, Мюскаре, ти раб, у тебе таке саме серце, як у тієї мушлі, що упала в болото.

Мюскар переляканий на смерть. Молоді дівчата уважно слухають, він починає мовчки Фруманс благати; говорить самими губами, без голосу, цілу довгу фразу. Вона відповідає йому так само. Німий діалог з жестикуючими над головою у П'єр Огюста, котрий раптом від несподіваної тиші прокидається.

П'ЄР ОГЮСТ *(випростовується, тримаючи їх за руки)*: Ей ви, прожери!.. Спускайте залізні двері на блоках у стінах... Ставте... кіл...кіл...кілки під трапами... Що таке? Що сталося? *(Дивиться на Фруманс довгим і нічого не розуміючим поглядом і белькоче якусь нісенітницю. Фруманс починає голосно реготати, і він зовсім прокидається).* Я й не думав спати!.. Я хотів тільки перевірити, наскільки ви мені вірні... *(Іде й перевіряє, чи його кабінет добре замкнений).* Я спатиму аж поки всієї моєї спадщини не переписуть.

ФРУМАНС: І тоді ви заплатите нам нашу платню і дасте по тисячі франків золотом, як зазначено в тестаменті?

ДІВЧАТА *(хором)*: Ми хочемо вийти заміж!

П'ЄР ОГЮСТ: Грошей на це у мене вистачить, а доброго бажання тим паче... Ви можете трохи зачекати?.. Що ти кажеш? *(Лютує).* Ах! Та не регочися ти так багато! Я збожеволію через вас усіх: через тебе, через Меліну, через оцих гулящих дівок! У мене щодня по двадцять жебраків під дверима товчється... Всі допомоги жебрають... Ні, ні, я волю зберегти собі свою голову й свої гроші. Та ще, щоб мені всі податки і борги заплатити – то доведеться всі луки і будинок на “чистих ставках” продати... А коли ще я таким дурнем буду, що влаштовуватиму обіди на 6 персон, як, наприклад, сьогодні увечері... Я не пожалую чести задля Азелі... Окрім того, ще й ціна на мою землю та на будівлі, здається, почне підніматися... Відсотків може на 30 підніметься... *(Помічає, що сказав занадто багато, не знає, як йому спинитися, скажено поводить навкруги очима; починає мимрити свої фрази з закритим ротом).* Гон...гон...гон...гонгонгон...гон...гонгонгон...Гонгон...гон... Я скоро не матиму й копійки! Ну, та годі про це!.. Скажи мені краще, яке меню нашого бенкету, щоб я знав, як я Азель прийматиму.

ФРУМАНС *(посміхаючись)*: Ви її прийматимете в лахміттю...

П'ЄР ОГЮСТ: Коли б я хтів, то міг би мою одержу золотими нитками залатати. Багатий чоловік має право й голий ходити і нікого не здивує й не образить.

ФРУМАНС: Але ж я не багата, проте ходжу, не ображаючи вас, так, що у мене скрізь голе тіло світить, і мені доводиться не на сукні, а на власній шкурі сидіти.

П'ЄР ОГЮСТ *(знівно)*: Ти, мабуть, маєш багато вільного часу, коли можеш сидіти?!

ФРУМАНС: О, ні. Так мало, що...

П'ЄР ОГЮСТ *(ще більше лютує)*:... А голий дощу не боїться! *(Він сам своїх слів злякався).* Ой! Ой!.. Що ти мене примушуєш говорити... Твоя посмішка дратує мене... Як ти думаєш, вони мене почули?

ФРУМАНС: Як багатий говорить, то його і здалеку почують...

П'ЄР ОГЮСТ *(скаженіє, наступаючи на неї)*: Це вже занадто!.. Мені скоро терпець увірветься!.. Я забороняю тобі сміятися. Ну, говори ж нарешті, все говори! Досить таємниць та інсинуацій! Я все знаю, що ти від мене утаїти хочеш!.. Ти ще й слова не встигла вимовити, як я уже в твоїх очах всі твої думки прочитав!.. Ну, кажи, що ти подумала!..

ФРУМАНС *(спокійно)*: Та чого ради я вам казатиму, коли ви й так усі мої думки знаєте?

П'ЄР ОГЮСТ *(скажено)*: Однаково, ти мусиш мене слухатись, бо я тобі наказую!.. Ну, говори за командою.

ФРУМАНС *(спокійно)*: Підкажіть мені.

П'ЄР ОГЮСТ *(розлютований)*: Гаразд, я це робитиму!.. Ну, проказуй за мною, коли в тебе стане на це відваги... Гроші...

ФРУМАНС *(слухняно)*:...Гроші...

П'ЄР ОГЮСТ *(маленьке вагання, опускає голову і цідить крізь зуби)*:... Гроші вами опанували!!!... *(Вона ще не встигла його фрази повторити, як він починає скажено кричати)*. Ти брешеш, ти набрехала!.. Ти це сказала... Нехай тепер глузують з мене, нехай мене гризуть, нехай усю мою спадщину розграбують! Нехай мене живого обдеруть, а я заховою свою голову під камінь, щоб нічого не бачити і не чути!.. *(Фруманс посміхається. Він хапає Мюскара за руки, мало не плаче)*. Це не по правді! Мюскар, я вирву у неї посмішку, що вона забуде сміятися! Слухай: на майдані стоїть велика ятка з вивіскою мандрівного театру. Біжи й приведи того шахрая, що ним керує. Скажи йому: "Ви, не знаючи мого хазяїна, писали до нього, щоб він вам грошей позичив! А він проте згоден вам позичити... Ах!.. І навіть без відсотків..." Ах!.. Нехай мерщій приходить, я на нього чекатиму. *(Мюскар стоїть нерухомо)*.

(До Фруманс). Не думай, що коли ти завжди посміхаєшся, то вже й не помиляєшся ніколи! *(До Мюскара)*. Я зовсім не жартую. Ну, йди ж!.. *(Він виштовхує Мюскара за двері)*. Ну, та йди ж нарешті, чи я тебе аж туди буду підпихати! *(Тільки-но Мюскар вийшов, він зразу ж повертається до Фруманс, що стоїть і весь час посміхається)*. Так, так. Я тебе наскрізь бачу. Ну, викладай твої компліменти! *(Страшенно розлютований)*. Ти набрехала! Я тобі це доведу! *(Важко дихаючи, він кидається у крісло похмурий; вагання, нарешті зважився на якусь неприємну жертву)*. Ну, я зважився таки трохи прибрати твоїх общипаних красунь. Я напхаю їх золотом досхочу, а воно притягне до них цілу юрбу претендентів! О, я знаю цих прекрасних добродіїв, що поважають дзвінку мудрість, багато більше, ніж мудрість галасливу! *(До молодих дівчат)*. Ей, ви там! Слухайте, що я вам казатиму!

ДІВЧАТА: Ми хочемо...

П'ЄР ОГЮСТ *(аж холодним потом вкривається)*: Ви матимете те, що ви хочете!.. Отак вони й отих дурних женихів силують!.. Я вам усім дам посаг!.. Навіть і справи не розслідуватиму, а кожній з вас по черзі щодня гроші даватиму... *(Виймає свого гаманця)*. Нехай найчистіша з вас підійде першою...

ДІВЧАТА *(підбігають усі разом)*: Це я! Я! Я!... Ваша милість!.. Ні, це я!.. Це я! Ваша милість!.. Ти? Ти? *(Галас, бійки, суперечки)*. "Я!" – Ти, нехлює? – "Це я!"... "Ваша милість, ваша милість!" – Коли ж я тебе піймала... О-о!... – коло тину – О-о!... "Він її зірвав у тебе, твою квітку, цей здоровенний Рабортен!..."

– То це я брешу?!... "Вона бреше, ваша милість!..." – А ти аж у клуню залізла спати з твоїм Кондрі... "О-о-о... Я? Я?..." – А я мусіла цілий кошик горіхів трусити, щоб не чути було твого нявкання!!!... – Я! Я!... – "Ти? Ого, ти вже й виплодків навела!..." – Це Фіне тобі перший щербинку зробив. "А пам'ятаєш, як ти у гаю валялася!..." – В неї ще й досі знати траву на спині!..

(П'єр Огюст під час цього твалту все більше та більше проясняється. Він починає реготати, плескати в долоні, реагує різноманітно на їхні репліки).

П'ЄР ОГЮСТ: Ой! Ой!.. Чудесно! Дуже добре! Ну, ще трошки!.. Ох!.. Ох!.. От, спасибі! *(Регоче)*. Гроші самі себе обороняють! *(Стає з погрозою до дівчат, але без гніву)*. Назад!.. Де Мюскарів батіг? *(Дівчата перелякані галасуючи вибігають, окрім однієї Гермінії, не красивої дівчини)*. Тікайте, ви самиці! Геть звідси! Нехай західний вітер позадирає вам ваші спідниці та ними ваші безсоромні голови вам позакриває! *(Вони зникають. Він вертається радісний. Помічає Гермінію, що стоїть сама з опущеними очима. Він свистить до неї, вона підводить голову)*. Пст... Пст... *(Він підзиває її пальцем. Вона вагається)*. Ну, підійди ж до мене. Та підходь же... Так, так... Ти соромлива й тиха... У тебе не така божевільна душа і не таке скажене тіло, як у тих повій... *(Підштовхує її потроху до дверей)*. Та хіба ж твоя чеснота варта дійної корови? Збагни добре. Я почуваю, що в мене до тебе народжується

зовсім особлива ніжність. Ми ще з тобою про це поговоримо! Приходь завтра до мене... Гарзд?... Або пізніше... Аж на тому тижні... Іди, я уже починаю тебе любити... *(Він випихає її ніжно з кімнати. Вона виходить. Він повертається, підморгує і говорить)*. Ну, хоч трохи часу виграно! Я, здається, добре накрутив машинку!.. Я тобі прощаю все, Фруманс, тепер можеш мені твоє меню розказати... *(Але раптом з'являється Мюскар з чоловіком, котрий цілком сховав своє обличчя у носовій хустці і голосно хлипає)*.

МЮСКАР : Ось, я привів цього чоловіка, ваша милість!

П'ЕР ОГЮСТ *(аж прикипів до місця)*: Що таке?

МЮСКАР: Оце той чоловік!

ЧОЛОВІК *(хлипає)*: Гу...гу... Гу! Гу! Гу!..

П'ер Огюст нарешті зрозумів усе. Настрій у нього міняється. Він підходить до Фруманс, що спокійно собі витягла голку і зашиває свою обідрану сукню; вона весь час усміхається. П'ер Огюст починає її напівголоса благати.

П'ЕР ОГЮСТ: Фруманс, на Бога, годі тобі, бо твій сміх все в мені до гори ногами перевертає... Ти мене можеш примусити найбільшу дурницю зробити. Коли ти перестанеш сміятися, я набавлю тобі платні...

ФРУМАНС *(іронічно)*: А твій борг?

П'ЕР ОГЮСТ *(благаючи)*: Ну, кохана Фруманс, слухай уважно: коли ти покинеш сміятися... Ну, зроби ж це зараз... То я заплачу тобі раніше того часу, що я собі його призначив! Ні?... Стривай!.. Я тобі чверть мого гаманця віддам! *(Він виймає свого гаманця. Вона регоче. Він блідне, повертається до чужого чоловіка, що весь час хлипає і каже йому, ледве стримуючись від гніву)*. Тобі гроші потрібні? Гарзд! Я тобі їх позичу! Тут тисяча франків, це як раз стільки, скільки ти у мене просив? *(Він не зводить з Фруманс благаючого погляду і все ще сподівається, що вона його послухається)*. Добре, Мюскаре, дуже добре! Я дуже тобі вдячний, що ти до мене цього нещасного привів! Я вже більше на тебе не серджуся. Навпаки, я тобі вдячуся за це... *(Мюскар простягає руку, але П'ер Огюст робить вигляд, що він цього не помічає)*. Авжеж, ти на цілий рік матимеш чим свою спрагу залити! *(Мюскар стоїть з простягнутою рукою. П'ер Огюст поглядає на нього дуже лагідно)*. Слухай! Хочеш, я вже тобі скажу, як це зробити!... *(Фруманс сміється)*.

П'ЕР ОГЮСТ *(кінчає, рішуче)*: Мотузочок, мотузочок, Мюскаре, прив'яжи до нього ще кавалок, і він тебе цілий рік напуватиме!..

ФРУМАНС *(регоче)*: Оце добре він платить людям не грошима, а мотузкою з шибениці.

П'ЕР ОГЮСТ *(не звертаючи на неї уваги, з притиском до чоловіка, що весь час хлипає)*: Я тобі позичу... і навіть без відсотків... Бо я вже це твердо вирішив. Ну, плач же... Преси в мене чи допомоги, чи милосердя, тільки я тобі і того й другого разом не дам!.. *(Швидко гладить його по плечу)*. Я жартую, мій друже!.. *(Тоді чоловік одкриває своє веселе насмішкувате обличчя так, що П'ер Огюст заспокоївшись, теж починає реготати)*. Ах-ха-ха-ха!.. Ти теж!.. Ти вже не позичатимеш у мене грошей? *(Зрадівши, він обнімає і цілує цього чоловіка, але чоловік знову ховає своє обличчя у хустку і ще дужче починає плакати)*.

П'ЕР ОГЮСТ *(робить сердитий жест, з відчаєм падає в крісло і витирає собі лоба)*: О, милосердя!

ЧОЛОВІК *(перестає плакати, здивовано)*: Тобі й справді не треба цілого відра сліз для твого милосердя?

П'ЕР ОГЮСТ *(зітхаючи)*: Ні.

ЧОЛОВІК: Хіба ж ти не чув, як усі навколо кричать про мої злидні?..

П'ЕР ОГЮСТ: Ні, не чув нічого.

ЧОЛОВІК: Проте мої злидні і моє нещастя показали б тобі добре, який ти багатий та забезпечений?

П'ЕР ОГЮСТ: Ні!

ЧОЛОВІК: Коли ти зрозумієш, який ти щасливий, тоді ти не будеш глухий до чужого горя...

П'ЕР ОГЮСТ: Ні...

ЧОЛОВІК: Ти ж мені не пропонуєш часом самої поради замість якої копійчини?

П'ЕР ОГЮСТ: Ні...

ЧОЛОВІК: Ти дозволиш мені бути щасливим, коли я вже маю це щастя?

П'ЕР ОГЮСТ: О, звичайно!

ЧОЛОВІК: Дозволяєш мені бути таким веселим, як і ти, хоч я й не такий багатий?

П'ЕР ОГЮСТ: Так, так.

ЧОЛОВІК (*низенько вклоняється*): Спасибі! Ах, яка в тебе широка та велична душа!..

П'ЕР ОГЮСТ (*задоволено сміється*): Ну, Фруманс, що ти на це скажеш?

ЧОЛОВІК:...такий розум винятковий!..

П'ЕР ОГЮСТ: Фруманс, ти чуєш?

ЧОЛОВІК:... Твоя добрість мало не божеська!..

П'ЕР ОГЮСТ: Ага! Ось воно!

ЧОЛОВІК: Твоя шляхетність...

ФРУМАНС (*хутко спиняючи його*): Слухай! Коли ти не спинишся, то він так розщедриться, що йому вже нічого буде тобі й дати!

П'ЕР ОГЮСТ (*ковтаючи слину*): Ти знову збрехала! (*Мюскар приносить атрамент і паперу, П'ер Огюст починає щось собі записувати*).

Я позичаю тобі... Сідай там, пиши: "Я, нижчепідписаний..." (*Майже з відчаєм підсовується з своїм кріслом до Фруманс, ще не втратив надії, що вона його послухається, і починає її в напівголоса благати*): Фруманс! Люба, дорога, кохана моя, я віддам тобі половину мого гаманця, аби ти тільки не посміхалася! (*Фруманс не звертає на нього ніякої уваги*).

ЧОЛОВІК (*пише*): Я, нижчепідписаний, директор мандрівного театру... Ну, диктуй мені далі...

П'ЕР ОГЮСТ (*підводиться, страшенно схвилюваний; до Фруманс стиха, благаючи*): Ну, скажи ж, Фруманс?... (*Він чекає, вона посміхається, він починає диктувати далі*): ... "Свідчу, що я отримав од П'єра Ормідаса з Гутема... в борг...". Я сказав: половину мого гаманця, Фруманс... (*Знову Фруманс не звертає на нього уваги, він переживає страшенні муки*). "...в борг суму в 1000 франків дзвінкою монетою...". Це мій каприз, але я хочу, щоб ти йому скорилася... (*Вона посміхається, він майже осатаніло диктує*). "... Що я їх йому зобов'язуюся повернути після першої вимоги: удень або вночі, де б я не був і без найменшого відволікання...". (*До Фруманс з притиском*). Я віддам тобі три чверті мого гаманця, три чверті – ти чуєш? Тільки покинь усміхатися!.. (*Але зустрівши її нахабний погляд, він різко повертається до чоловіка і продовжує сказано диктувати*). "... Я віддаю П'єру Огюсту Ормідасові як застава за цей борг мою ятку з усім, що в ній є: з меблями, декораціями і костюмами... Написано в Гутемі... Місяць, число і підпис..." (*Чоловік пише, а П'єр Огюст знову повертається до Фруманс, мало не тремтить від муки*). Я віддам тобі цілого гаманця, я ліпше тобі його віддам, аніж цьому ледацюзі... Я віддам тобі увесь гаманець, тільки спочатку цього негідника вижену з хати... Не можна часу губити. Вибирай, чи тобі, чи йому!

ЧОЛОВІК (*підводиться*): От і гаразд, що ясно сказано, те ясно і записано!

П'ЕР ОГЮСТ (*одитовхуючи його*): Одну хвилинку!... (*До Фруманс*). Ти ж не можеш такою дурною бути? (*До чоловіка*). Я до твоїх послуг... (*До Фруманс, яка все ще посміхається*). Ти зараз побачиш, як я його вижену... (*До чоловіка*). Ну, я вже йду... (*До Фруманс*). Ну, Фруманс... Швидше... Зважся... Дай знака, Фруманс... Маленького знака... Я його одлущую добре... Ну, я ж чекаю... (*До чоловіка*). Я тут... (*Відходить від неї спиною, наитовхується на чоловіка і не зводить з Фруманс очей*).

ЧОЛОВІК (*тримає в руках розписку, якої ніхто в нього не бере*): Велика тобі дяка! Моє нещастя так важко мене прибило, а ти своїм великим милосердям визволив мене...

П'ЕР ОГЮСТ (*робить непевний вигук, що може бути і погрозою чоловікові і окликом до Фруманс*): У-гм!

ЧОЛОВІК (*вклоняючись на кожному слові*): Вдячність – таке ніжне почуття в моєму серці, що мені майже сором запевнити тебе в ньому. Ти не тільки-но здимаєш з плечей моїх увесь клопіт, але й наповнюєш мене солодким п'яниющим почуттям подяки. Отже я тобі такий вдячний, оскільки може бути вдячною... Найщиріша вдячність...

П'ЕР ОГЮСТ (*проводжаючи чоловіка задом до дверей*): Г-ум!

ЧОЛОВІК: Ти мій друг!

П'ЕР ОГЮСТ: Гм-ум!

ЧОЛОВІК: Той, хто приймає дари друзів, більші над те, що він їм повернути може, той чоловік чинить злочинство. Я тільки тим можу цілком одквітватися з тобою, що пропоную тобі приязнь. Коли ти її дійсно приймеш, тоді ти знайдеш в мені нове джерело радості, що просто затоплює мене.

П'ер Огюст вже втратив всяку надію, Фруманс не перестає посміхатися. Обидва чоловіки стоять на порозі. Раптом П'ер Огюст розлютовано видирає в нього розписку і віддає йому свого гаманця.

П'ЕР ОГЮСТ: Віддай мені розписку... Ось тобі мій гаманець!.. (*Хапає чоловіка за плечі і починає його грубо трусити*).

Ти злодій... Ти шахрай... Ти брехун... Забирайся звідси... Якого чорта з твоєї вдячності я мав би робити? Ти мені готові грошики повернеш, а коли ні, то я продам твою ідіотську ятку! Геть!

Виштовхує його на двір, зачиняє двері і повертаючись назад падає на землю. Довга тиша. П'ер Огюст лежить на долівці.

МЮСКАР (*підходить до нього боязко*): Ваша милість бажали б на землі лежати? (*Павза*). А може, я підведу вас, ваша милість? (*Мюскар підводить П'ер Огюста*).

П'ЕР ОГЮСТ (*робить страшенні гримаси*): Мюскаре, побий свою жінку...

Фруманс встає. Павза. Мюскар скам'янів.

П'ЕР ОГЮСТ (*скажено*): А! Бий її, Мюскаре, я тобі наказую. Одшмагай її вздовж і вшир, і впоперек... Одшмагай її добре за тисячу франків.

Мюскар не знає, що йому робити.

ФРУМАНС (*лагідно*): Ну, набирайся духу, мій друже! Іди, іди, бий мене...

МЮСКАР (*стьобаючи своїм батогом*): Ідіть до вашої кімнати, нещасна! Там на вас добра кара чекає!

Вона удає, ніби виходить з цієї кімнати, а він ніби йде за нею.

П'ЕР ОГЮСТ: Стривай! Ти поб'єш її сьогодні увечері на дозвіллі!.. (*До Фруманс*). Ах! Мене гроші опанували? Ну, гаразд. Мені однаково, зрештою, чи йому, чи тобі... Справа скінчена... Я зваживсь... Ти, ледащо, біжи до пекарні й неси сюди всю провізію і сирову й варену, все, що наготувала на сьогоднішнє свято. Все це ти на цьому столі поставиш! Ну, гайда!.. (*Фруманс виходить. Він звертається до Мюскара*). А ти біжи мерщій дожени цього шахрая-директора. Ти вмієш читати?.. "Він мені зобов'язується повернути на першу ж вимогу". Уже минуло багато часу з тої хвилини, як я йому ці гроші позичив... Коли зважити той страшний жаль, що гризе моє серце, то я на десять років за ці десять хвилин постарів... Злови цього мошенника!.. Скажи йому, що вже минув строк виплати... Штовхай його. Примушуй його. Хапай його за горлянку. А коли він ще й борюкатися почне – біжи щодуху по судового пристава... (*Фруманс входить з величезним полумиском з усякими припасами. Ормідас блідне і починає щось лопотіти*). Що я, п'яний, чи ні?.. Двоє... Я бачу тут аж двоє курчат? І ...і десять фунтів червоного м'яса в одному шматкові... І це для шести чоловік?

ФРУМАНС: Восьми!..

П'ЕР ОГЮСТ: Для шести!.. Азель їсть, як пташка... Я теж не можу багато їсти... І це все для шести чоловік, що вже давно рости перестали... (*Погрожує Фруманс кулаком,*

поводить сердитими очима і заявляє сухим голосом крізь зуби). Це ти для власної охоти стільки грошей витрачаєш?.. Чекай, чекай, я тебе почастую доброю порцією розбитих зубів і в будень і в свято... Май на увазі, я вимагаю, щоб усе, що залишиться від бенкету, щоб ти його розігрівала та підправляла і щоб нам його вистачило на цілий тиждень... А потім я сам піду зараз до печі... *(До Мюскара, показуючи розписку).* “Удень чи вночі, де б я не був і без найменшого відволікання”... Це написано і підписано в документі... *(До Фруманс).* Я забороняю тобі викидати свиням картопляне лушпиння... Ти звариш його, добре потовчеш і спечеш з нього чудесний пиріг... Кавалок у сніданок, кавалок на обід... *(До Мюскара).* Ятка – це моя платня з усим тим, що в ній є. Нехай пристав знесе її до-шенту. Нехай сьогодні ж починає над цим працювати. Зараз якраз немає сонця і ніщо не затримуватиме роботи... *(До Фруманс).* А запиватимемо його кавою, але без кави й без цикорію... Ти зробиш її з добре підсмаженого картопляного лушпиння. О, це нам дуже смакуватиме!.. *(До Мюскара).* Потім піди по селу, заходь у кожен будинок, розпитуй усіх людей... Довідайся, скільки їх тут є, цих цнотливих дівчат... *(До Фруманс).* Мовчи, не втручайся! *(До Мюскара).* Тут нікому не вдасться пожартувати на мій рахунок... У цілому місті... *(До Фруманс).* І вдома також!!! *(Під час цього монологу він складає серветки, ховає ножі і виделки у футляр, скляний посуд у скриньку, складає тарілки і полумиски).* ...Однак, один уже пожартував добре, забравши в мене цю тисячу франків, що я їх йому так по-дурному позичив... Ну, та нічого, вони вискочили з моєї скрині тільки на один цей місяць... *(Замовкнув, помітивши, що наговорив уже занадто багато, кричить).* Іди, принось решту, ну, та йди ж! *(Вона виходить. Говорить пошепки Мюскаркові, взявши його за руку).* Ти не боїшся однієї чи двох дюжин самиць?

МЮСКАР *(просто):* Навіть і тринадцяти в дюжині не злякаюся, ваша милість!

П'ЄР ОГЮСТ *(не може втриматись від сміху, коротко й гідко регоче):* Тьфу... Щоб ти пропав!.. Я тобі віддячуся за це! *(Дуже швидко).* Зроби свій мотузок ще довшим!.. Ну, слухай сюди! Ах! Ах! Позатягай їх одну по одній в яке-небудь темне місце, штовхай, притискай і раптом візьми й повали їх на землю... *(Він аж до сліз сміється, не помічаючи, що Фруманс увійшла. Говорить, аж слину ковтає від захоплення).* Ах-ха! Попрацюй над ними добре, Мюскаре!.. Розворуши їхнє гніздо сороче: ми з тобою розділимо нашу здобич. Найдурнішим можеш признатися, що це я тебе послав – ха! ха! ха! – перевірити їхні документи – ха! ха! ха! – нехай вони тобі докажуть, чого вони варті... ха! ха!... і тоді їхній посаг піде за вітром немов зітхання... ха! ха! ха!...*(Вгледівши Фруманс з великим полумиском, перестає сміятися, кисло кривиться).* Боже, скільки яєць убито для однієї яєчні... а котлети... сир із свіжого молока...

ФРУМАНС *(ніжно посміхається):*...а шматок волячого філе, добре нашпигований тмінном, гвоздиною, гірчичним зерном та лавровим листом...

П'ЄР ОГЮСТ *(з злою усмішкою):* Майонез можна й без масла зробити, аби картопля була добра... *(з кожним словом підвищує голос).* Мило – без товщу та масла – робиться із мішаної глини з поташем... І не смій мені більше натирати меблі воском, мені голова болить від цього духу! Найкраще це робити кізяками, щоб вони були не дуже сухі й не занадто вогкі... так, так! – кізяками натиратимеш! Вони так корисно пахнуть полем... і дуб від них, як дзеркало блищатиме... *(До Мюскара):* А ти, ледащо, чого стоїш, чом не йдеш? *(Мюскар хутко виходить).*

ФРУМАНС *(кричить йому вслід):* Не забудь мотузок надв'язати, Мюскаре!

П'ЄР ОГЮСТ *(хутко повертається до Фруманс):* А ти – біжи скажи Азелі, щоб вона не приходила!

ФРУМАНС *(жалібно скрикує):* Ох!

П'ЄР ОГЮСТ: Біжи, мерщій, скажи їй, щоб вона сьогодні не приходила! *(Забирає з столу полумисок з двома курчатами і несе його до свого кабінету).* Слухайся і не смій сперечатись! *(Фруманс підходить до крісла, спирається на нього і кладе голову на зложені руки. Починає тихенько хлипати. Він вертається назад з порожніми руками і побачивши її, спиняється мов укопаний).* Що таке? Що тобі сталося?...

ФРУМАНС *(піднімає обличчя все мокре од сліз):* Ти хотів у мене мою посмішку оді-

брати?... Можеш радіти – нарешті маєш! *(Плаче)*.

П'ЕР ОГЮСТ *(зворушений)*: Коли це тобі цибуля в очі позаходила? *(Хоче перемогти себе, знизує плечима)*. От дешеві сльози! *(Забирає полумисок з м'ясом і виносить його, спиняється на дверях; чим більше Фруманс плаче, тим більше він злиться)*. Я покладався на свої сили, але занадто переважив їх! Я не зможу її на очах у всіх прийняти... Всі ці ледацюги поприходять сьогодні увечері, щоб добре собі черева наперти; ну, нехай, але я не маю жадного бажання презентувати їм ще й своє серце на срібній таці... А потім, я ще й сам гаразд не знаю, чи буде взагалі цей обід! *(Перестає хвилюватися, говорить дуже тихо)*. Коли я тільки згадаю, що побачу знову її чудові, лагідні очі, то всі мої сили зразу ж мене покидають... Я весь обмираю!.. Я роблюсь такий порожній, немов бурдюк проколотий... Ну, йди ж, Фруманс, іди!

ФРУМАНС: Я не піду...

П'ЕР ОГЮСТ *(задиhaється)*: Я зніму з тебе кару, що я на тебе наклав, хочеш? Мюскар не битиме тебе сьогодні увечері...

ФРУМАНС: Ні! Бий мене краще, а тільки я не піду до неї, я не хочу розбити серця!... *(П'ер Огюст кривиться, ніби він язика проковтнув, потім, поглядаючи збентежено навколо, говорить слабим тихим голосом)*. Так, гроші мене опанували... Це правда! Гроші тримають мене міцно в своїх руках, поки я їх у своїх руках тримаю!.. Мені треба весь час з самим собою боротись... Я хитрую, я починаю боротись, я сам від себе ховаюсь, я падаю все нижче – і все-таки я ще не вважаю себе за переможеного... Та хай Азель приходить, а я нехай загину!

ФРУМАНС *(плаче)*: Дарма! Ти вже її більше не любиш...

П'ЕР ОГЮСТ *(його за живе вхопило, вигукує)*: О! Азель! Азель! Чиста мімоза! Ніжний бальзамін! Ти, що від самого подиху хвилювалась, не слухай нічого, бо ти загинеш!.. *(До Фруманс)*. Божевільна!.. Замокни! А ти знаєш, що б тобі Азель сказала, коли б вона була тут? Вона б сказала тобі: “Я все зрозуміла. Після того, як перемішалися гроші. П'ер Огюст зрозумів, нарешті, що було в скрині старого Ормідаса, там лежать незчисленні скарби... Ох, страждати! Ох, страждати! Якщо не за нього, то за других – живих чи мертвих, бо він став їхній власник...”. Так би вона сказала! *(До Фруманс, тріумфуючи)*. Ти справжня ослиця, ти!.. Вона б тобі так сказала! І ще: “П'ер Огюст убиває дракона, як лицар за свою даму...”. Ах!!!..

ФРУМАНС: А тобі б вона так сказала: “Я голодна, я змерзла, а ти мене покинув...”. *(Вона плаче)*.

П'ЕР ОГЮСТ *(говорить дуже швидко, язик йому заплітається)*: Ти брешеш!.. “Я знаю, – сказала б вона, – як то йому тяжко додавати до кожної золотої монети всяких догадок, самовіддання, волі та уяви!.. Ну, скажи. Які матеріальні достатки варті цього золота з такою розумною душею? Невже ж ти думаєш, що я захочу проміняти його на дурне сукно, що так хутко зношується, або на хліб, що з'їдається так легко...”. *(Обтирає сльозу, екзальтовано говорить)*. За наші втрачені роки ми повернемо собі молодість! За наші сльози – ми візьмемо усмішки! За нашу втому – нас чекає відпочинок. За наші турботи – ми матимемо безжурне існування. Міра за міру! Я повезу Азель в таку країну, де стигнуть фрукти, що молодючим соком налиті, де росте таке коріння, що будитиме в нас любовість... буяння любови, що спала так довго, раптом прокинеться, і ми так міцно і так поспішно кохатимемось, що час не поспіватиме за нами... Ми будемо бачити, як стрілки великого годинника, що зветься часом, повернуться назад, і ми знову почнемо життя з тієї хвилини, коли ми покинули наше щастя... *(Тихо сміється крізь сльози)*.

ФРУМАНС *(обурено)*: Коли б Азель була тут, вона б тобі сказала: “На біса мені твоє золото здалося, що нищить тіло задля душі або душу задля тіла. А ну його, до всіх чортів!...”.

П'ЕР ОГЮСТ *(задиркувато)*: А я їй скажу на це: “Я сміюся з твоїх думок! Дуренька, ти не розумієш, що золото само по собі заворожує!..” *(Він наказує їй, показуючи рукою на двері)*: Іди!... *(Але одразу ж міняє тон на лагідніший)*. Іди...

ФРУМАНС *(сумно і вперто)*: Ні.

П'ЕР ОГЮСТ *(похмуро)*: Я скажу їй: “Я не заслужив, щоб тебе бачити...”.

ФРУМАНС: Вона вам на це скаже: “Кохання не є подяка...”.

П’ЄР ОГЮСТ: А я скажу їй знову з проханням: “Як? Той, хто приймає дарів кохання більше, ніж він може віддати – злодій...”.

ФРУМАНС: А вона одповість: “Шкода! Тільки той, хто нічого не має, не може нічого дати. Гаразд! Я хочу, щоб мене було пограбовано”.

П’ЄР ОГЮСТ (*нервуючись*): А я: “Ти скаржишся? А як я себе обкрадав, коли був прип’ятий до свого столу, мов той слимак до своєї скелі!...”.

ФРУМАНС: А вона: “Не треба було зовсім. Я ніколи нічого тебе не просила, крім кохання...”

П’ЄР ОГЮСТ: Що? Що таке? Хто? Що?

ФРУМАНС: Що таке?

П’ЄР ОГЮСТ (*випростується*): Нічого. “Кохання, кохання! Але ж я не міг проте побратися з тобою в самій сорочці!...”.

ФРУМАНС (*ніжно*): “Ти міг би залишити мене у себе голою, такою, якою ти мене взяв”.

П’ЄР ОГЮСТ: “О! Азель!... Ти примушуєш мене червоніти!”

ФРУМАНС (*гірко плаче*): “Першого разу, коли ти мене примусив почервоніти, ти був тоді, здається, дуже щасливий, мій коханий друже...”.

П’єр Огюст зворушений. Ніжність заливає його всього. Він підбігає й обнімає Фруманс.

П’ЄР ОГЮСТ (*палко*): Ах! Так, так, Азель!... Азель, ти вся радість в моєму житті!...

ФРУМАНС: Ого! Що це вам сталося?! Зараз Мюскар повернеться!..

П’ЄР ОГЮСТ (*остовнів*): Ах! От дурень!... Я зовсім стерявся! (*Приходить до пам’яти. Щасливо сміється*). Фруманс, кохана дівчино, ти маєш рацію. Біжи розшукай Азель. Я чекатиму на неї... Біжи ж мерщій! Приведи її сюди... (*Говорить дуже хапаючись*). Ну, біжи ж мерщій! Може, вона бідна плаче зараз, почувуючи, що я хотів її одіпхнути: кохання має таку інтуїцію! Ти її заспокоїш, Фруманс. Скажи їй, що я й на хвилинку її не кидав, що вона всі ці дні була зо мною... Ти зробиш тільки маленького гака, щоб прийти сюди з нею не раніше ночі. Що? Авжеж! Тоді, коли я, нарешті усіх моїх дармоїдів повиганяю! Іди, іди ж мерщій! (*Фруманс виходить. Він зразу ж підбігає до тих дверей, що праворуч і гукає*). Меліно! Меліно! (*Потім забирає зі столу все що може, щоб однести все це в свій кабінет, шепоче*). Мій віник!.. Ах. Шкляний посуд!.. Великі полумиски, тарілки... (*Кричить сам до себе*). Не буде обіду! Не буде! (*Навантажився, наче осел, коли це входить Меліна*).

МЕЛІНА (*дуже ніжно*): Ти мене кликав, мій друже? (*Він здригається*). Дорогий кузене, як ти себе відчуваєш?

П’ЄР ОГЮСТ (*грубо*): Так гарно, що проживу ще, мабуть, сто років... Я давно вже виворожив це по картах та у фусі від кави. Коли я пропаду раніше, то нехай гарненько десь ножа або отрути пошукають!.. Біжи зараз і повідом Фрізона, Прюдана, бургмістра і нотаріуса, що сьогодні увечері не буде обіду... Так, так, я теж голодний, але ніхто не їстиме тоді, коли Азель голодує!

МЕЛІНА: Я біжу, дорогий кузене, біжу!

П’ЄР ОГЮСТ (*вона хоче йти, він її спиняє*): І не сподівайтесь на мою смерть, ви всі троє, я уже зробив тестамент! Ну, іди!

(*Вона виходить, а він зникає в кабінеті і знову виходить, щось шепоче*). Посуд... Обрус... (*Починає щось говорити, але раптом, чогось злякавшись, повертається до дверей і говорить з зачиненим ротом фразу, що її ніхто зрозуміти не може*). Гонгонгон... гонгонгон... Все! Все!.. гонгонгон... продати!.. гонгонгон... (*Сам з собою сміється. Меліна вертається, він починає на неї кричати*). І я вас усіх висліжу!.. Я вивідаю всі ваші таємні змови... Я під дверима підслуховуватиму!... (*Ніби чудом раптом затихає, посміхається*). Я пророкую за сто років так само, як і за десять і за тисячу. Я смертельно хворий... Не будь такою нетерплячою, моя люба... Я щохвилини можу пропасти! (*Грубо й нетерпляче*). Біжи попередити нотаріуса та бургмістра. Скажи їм, що моя бідна Азель захворіла і що

обід наш через те одкладається. Що ти несеш у мисці?

МЕЛІНА: Це собачий кандьор!

П'ЕР ОГЮСТ (*раптово скаженіє*): Давай! Давай!.. Сюди!.. Тихо!... Мовчи!... Я вже давно бачу, що ви їх десь по закутках годусте, дозволяєте їм усе їсти... Чудесно! (*Ставить тарілку на стіл*). Тепер я сам носитиму собакам їжу! Я вас усіх добре знаю, ви навмисне до себе собак привчаєте!.. (*Штовхає Меліну до дверей. Опанувавши собою*). Я тобі набрехав! Я не зробив ніякого тестаменту... Ну, іди ж нарешті!.. (*Знову починає белькотати*). Гонгонгон... Гонгон... Гонгонгон... Я все продам!.. І луги... І ліси... Цей будинок... І другий... Гонгонгонгон... Гонгон... Паперів зовсім немає... Саме золото... Щире золото... Гонгонгон... Скажи нотаріусові, що уже зважився... Масток цей зовсім не масток... А золото... Це... це... це, що це таке?.. Га?.. Гонгонгон... Ну, йди... Ти матимеш спадщину!.. Та поклич мені Барбюлеска, він мені потрібний! (*Вона виходить. Він увесь спітнів. Голова йому закрутилась. Стогне*). Коли вона мені повірить, що я вже написав тестаменту, то вона мене зараз же обікраде... А коли вона повірить, що я його не написав, тоді вона мені щось таке заподіє, що я умру... (*Зітхає*). Я краще волів би тепер умерти... (*З'являється Барбюлеск*). Ах! Барбюлеск!.. Яким це добрим вітром тебе сюди занесло? Про вовка промовка, а він і в хату. (*Барбюлеск побачив порожнього стола і все зрозумів. Все це його дуже потішає. А П'ер Огюстові, навпаки, зовсім не до сміху*). Я тебе власне запросив був на обід, щоб ти зайшов, як-небудь цими днями... Гм... Іди-но сюди, мій любий, іди сюди. Тобі доведеться мене лікувати... (*Сідає у крісло. До Барбюлеска*). Сідай, будь ласка! (*Барбюлеск сідає проти нього*). Я спати хочу, спати, спати, тільки спати!

БАРБЮЛЕСК: Спи.

П'ЕР ОГЮСТ: Коли б ти міг мене на сто років приспати, то я б усі свої гроші на проценти віддав... Але ні, я не хочу спати! Не хочу!

БАРБЮЛЕСК (*дуже спокійно*): А? Гаразд, це дуже легко зробити.

П'ЕР ОГЮСТ (*зрадивши*): Справді?

БАРБЮЛЕСК: Та-а-ак!.. Коли ти спиш, що з твоєї особи справді спить?

П'ЕР ОГЮСТ: Моє тіло.

БАРБЮЛЕСК: Нічого подібного. Твоя кров тече у жилах, серце твоє б'ється, легені твої дихають, а коли в тебе короста свербить, ти навіть чухатись починаєш. Та-а-ак!..

П'ЕР ОГЮСТ: То це виходить, що моє тіло і моя душа живуть зовсім нарізно?

БАРБЮЛЕСК: Нічого подібного. Коли в тебе повно газів у животі, тоді тобі гази снитимуться, коли в тебе мозоль на п'яті болить, тоді тобі цілу ніч мозолі на ногах снитимуться. Коли твій розум утворить кошмар повний суму, злочинств та руїни, тоді твоя шкура дасть свій піт, а твоє око вилле всю свою воду. Та-а-ак!..

П'ЕР ОГЮСТ: Ну, тоді виходить, що моя свідомість спить?

БАРБЮЛЕСК: Нічого подібного. Ти сто разів у сні повертаєшся і ні разу з ліжка не падаєш, ти прокидаєшся як раз тоді, коли ти сам собі призначив. Та-а-ак!..

П'ЕР ОГЮСТ: Що це все означає?

БАРБЮЛЕСК (*говорить весь час дуже просто, показує на в'язу, що росте перед вікном*): Коли ти на це дерево подивишся, коли твої руки торкатимуться його, коли твій ніс понюхає його цвіт, коли твої вуха почують, як шумить його листя, і коли всі ці твої сполучені почуття будуть тобі ясні і очевидні – тоді ти зрозумієш це дерево. Коли ти його зрозумієш, то ти його знатимеш, а коли ти його знатимеш, то ти ним володітимеш, а коли ти вже ним володієш, то ти його любиш, а коли ти його любиш справді – тоді ти й є це дерево, а це дерево – це ти сам. Та-а-ак!..

П'ЕР ОГЮСТ (*здивовано*): То я це дерево?

БАРБЮЛЕСК: Ти цей слон, цей носоріг, ця горіла, а ця горіла – це ти сам. І лиси – це ти сам, і свиня – це ти сам, і ти сам називаєшся Аліборо, або осел. І ти сова, ти ворона, ти яструб і шука – це ти, і акула... І жаба Ормідасом зветься. І гадюка теж. І гноевий жук – це ти, і могильний хробак – це ти. І блоха теж П'ер Огюстом зветься. Та-а-ак!

П'ЕР ОГЮСТ (*нічого не розуміє, підозріло*): Що це ти за казки мені розказуєш?

БАРБЮЛЕСК: І ти стрибаєш, ти лазиш, ти риєшся, ти хвилюєшся, ти літаєш, ти плаваєш, ти плазуєш. Ти реवेश, ти чмихаєш, ти рохкаєш, ти верещиш, ти виєш, ти крикаєш.

І поки ці всі тварини свої гроші рахуватимуть, я буду тебе доглядати.

П'ЕР ОГЮСТ: Що таке?

БАРБЮЛЕСК: Це якраз той час, коли ти не спиш, час, коли ти любиш усіх навколо себе. Коли тебе всі люблять, чи ти того бажаєш, чи ні. Це той час, коли ти працюєш над вічним сотворенням світу з любови. Це дуже важко. Та-а-ак!

П'ЕР ОГЮСТ (*зітхає*): Та-а-ак!

БАРБЮЛЕСК: Але коли ти одмовляєшся разом з іншими працювати, коли ти не виходиш за межі своєї особи. Коли ти хочеш заощадити собі з любови запаси на завтра – тоді ти просто П'ер Огюст Ормідас, або звичайнісінька собі бідна людина, що спить.

П'ЕР ОГЮСТ: Ні, багата.

БАРБЮЛЕСК (*посміхається, хутко*): Та-а-ак! Ось воно! Коли ти не захочеш більше спати, тоді винищи все, що є навколо тебе...

П'ЕР ОГЮСТ: Я все знищу! Та як?

БАРБЮЛЕСК (*підводиться, говорить дуже тасмниче*): Поїж усе золото!

П'ЕР ОГЮСТ: Що-о?

БАРБЮЛЕСК (*притуляє пальця до рота, тихо*): Поїж усе золото!.. Істівне золото! Хистке, непевне золото!

П'ЕР ОГЮСТ: Ах! (*Аж засяєв*). Так, я зрозумів!

БАРБЮЛЕСК: Воно вигоює та застерігає від усяких хвороб, від втоми...

П'ЕР ОГЮСТ: Справді?

БАРБЮЛЕСК: ...од голоду, холоду, сну, від спраги, від кохання...

П'ЕР ОГЮСТ: Воно усі хвороби лікує?

БАРБЮЛЕСК: Окрім однієї...

П'ЕР ОГЮСТ: Якої?

БАРБЮЛЕСК: Золотої пропасниці.

П'ЕР ОГЮСТ (*весело сміється*): Добра хвороба!.. Ха-ха! Нічого сказати! Спасибі, мій любий, я не забуду тебе в моєму тестаменті... (*Виштовхує його з кімнати*). До побачення, до побачення, я тебе не затримую більше, я хочу зразу ж це лікування почати, я потім прийду до тебе. (*Повертається назад, але потім знову затримує Барбюлеска, хапаючи його за рукав*). А ти його їси, га?..

БАРБЮЛЕСК (*поглядаючи на стіл*): Дякую, сьогодні увечері я не голодний... (*Він виходить, П'ер Огюст зачинає двері, замикає їх, спиняється проти дверей, міркуючи про щось*).

П'ЕР ОГЮСТ (*через силу*): Він мені дорого продав свої ліки... (*Повертається*). Ось воно що!.. Треба йому добре заплатити... Ми вже квити... Ну, ну, не треба вагатись!

Витягає з свого гаманця золоту монету, з кишені чепелика і починає ним скребти золоту монету, натрушуючи в собачий кандьор золотого піску. Потім виймає з футляра ложку і починає зажерливо ковтати свої чудні ліки. Двері праворуч розчиняються і входить Фруманс.

ФРУМАНС (*заспалась, вся рожєва од бігу*): Азель! Азель іде! Я побігла перед нею, щоб вас про це попередити! Азель зараз буде тут!

П'ер Огюст ховає свою тарілку. Біжить до свого кабінету, витягає звідти на середину кімнати свою скриню.

П'ЕР ОГЮСТ: Моя скриня! Моя скриня! Я уже не можу рахувати свої гроші! Я уже нічого більше не маю! Азель! Ах! Спасибі тобі, люба дівчино!.. Сурміть у сурми, бийте в бубни! Моє серце сплітається з її серденьком! Одна стріла прошила їх обох!.. Иди, Фруманс, іди собі, дай нам на самоті побути...

Фруманс виходить. Хтось стукає. П'ер Огюст на хвильку завмер, наче скам'янів. Він стоїть проти столу, проти нього тарілка з собачим кандьором та золотом. Тиша. Знову

хтось стукає. Тиша. Стукають довгий час. П'єр Огюст затикає вуха пальцями. Він більше слухати не хоче. На його обличчі написаний жах та неймовірнісні страждання. Знову стукають з невеличкими перервами, щораз то все більше затихаючи. Довга тиша. Тоді П'єр Огюст розтуляє свої вуха і прислухається. Павза. Розчиняє свою скриню, нахилиється над нею, майже цілком в ній заховавшись.

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

Зачинено віконниці. В кімнаті напівтемно. Сутінки. Ледве можна помітити якусь темну масу, що лежить в глибині проти дверей на підлозі; чи це тінь? Чи людина? Тиша, знадвору іноді долітають довгі вигуки. Лисиця гавкає, веврик кричить, пугукає сова...

В хаті тиша, тільки іноді через однакові інтервали доноситься чиесь могутнє хропіння. Хропіння втихає, ніщо і ніхто не рухається, коли це раптом П'єр Огюст починає говорити.

П'ЄР ОГЮСТ (з нудьгою): Що таке? (Довге мовчання, стогін, зітхання). Ох! Мій живіт, мій живіт! Ох!.. (Павза. Нарешті починає дуже спокійно і просто говорити). Я заснув... Так... Ти хропів, П'єр? Ну, звичайно. Я чув крізь сон, як мене хтось лявав... Ти не змерз? Ні... Добридень! (Короткий смішок). Ох, так, так, добрий день, добрий день, сьогодні? (Знову починає стогнати). Ой! Ой! Ой! Ой! Ох! Мої нещасні тельбухи. Ти занадто багато мучишся, П'єр Огюсте... (Заспокоюючи себе). Не я, це тільки мій живіт.

(Здалеку долітає крик нічного звіря. П'єр Огюст зривається, дуже збентежено, тихо й швидко говорить). Гей!.. Вставай! Вставай!.. Слухай і будь на варті!

(Десь далеко чути гавкання. П'єр Огюст прислухається, говорить в напівголоса). Ні...ні...ні... Це не лисиця, ані сова; це, мабуть, і не веврик, що з своєю власною тінню грається... (Задоволено сміється). Це якісь сигнали по селі! Ха-ха! Ха-ха! Так, так, я регочуся... Поспішайте, ви, прекрасні мисливці на гроші!.. Рознюхуйте, ковтайте слину, сопіть!.. Ха-ха! Гроші річкою не пахнуть!.. Де мій план? Тут! Ну, й славно ж нічка!.. (Знову чогось лякається, голос йому тремтить). Що таке? Що там? (Павза. Дуже тихо говорить). Хтось наближається... (Гукає на весь голос). Хто тут є живий? Хто там іде?.. Хто це?! (Чути, як він сопе. Нарешті рачкує до дверей і починає скажено гавкати). Вуву-у! Вуву!.. Гавув-вув вувууу! Зу-ув!.. ву-ув!.. вув!.. (Він прислухається, потім заспокоївшись трохи, випростується). Нічого... Нікого... Ну, чого ж я боюсь? І кого? Я так озброївся, що вони тільки мене побачать, так зразу ж і падають з переляку... (Все-таки, щоб бути цілком спокійним, починає знову голосно гавкати). Вув!.. Вув!.. Вув!.. А мій план?.. Ага, ось він!.. Вув!.. ву-ув!.. (Дуже тихо). Цього разу я певен, що там хтось балакав, там хтось балакає! Я чую їхні голоси... Чи вони вже всі повставали в цьому домі? Чом вони не сплять?.. Тс... Тихо... На! Меліна! Може, це Прюдан та Фрізон, що разом з Фруманс там розгулюють?.. Щось раненько починають вони свої наради. Не треба, не треба більше спати, я скажу їм усім зараз гостреньке слівце...

Він тихенько розчиняє другі двері з лівого боку і двоє з правого. Видно, як по черзі, кожен коло своїх дверей, підслуховують Меліна, Прюдан та Фрізон, один одного не помічаючи. Світло, що пробивається з сусідніх кімнат, трохи краще освітлює декорації. А декорації надзвичайні. На полотняних панно, що порозвішувано по стінах, намальовано колонадну галерею в стилі Луї XIV з дуже перебільшеною перспективою. На першому плані з трьох боків ціла низка персонажів на цілий зріст: це все куртизани, що чекають на вихід короля-сонця. Король – це сам П'єр Огюст, одягнений з ніг до голови в оксамит, у шовк та кружево; на голові висока чорна перука, на поясі в нього кілька ножів та пістолів. Павза. Всі мовчать, але на обличчях у чотирьох шпигунів застиг вираз страшеного переляку.

Нарешті, коли цей переляк доходить апогею, вони всі однаковим рухом розкривають двері навстіж і кидаються з страшенним криком на середину кімнати.

П'ЕР ОГЮСТ: Уб'ю всіх!!!

МЕЛІНА: Рятуйте!

ПРЮДАН: Поможіть!

ФРІЗОН: Гвалт!

Всі починають штовхатися – ще один одного не впізнавши. П'ер Огюст в боротьбі вибиває у всіх, навіть у Меліни, по ножу з рук... Вони пізнаються нарешті у ясного світлі, що полилося з усіх дверей і заповнило разом з ними всю кімнату: стоять остовпілі, ще більше непорушні, ніж фігури на фресках, що висять навколо...

П'ЕР ОГЮСТ (*бубонить*): Мені здалося, ніби щось шепотіло...

ВСІ (*разом*): Нам теж!

П'ЕР ОГЮСТ: Я прислухався...

ВСІ: Так!!

П'ЕР ОГЮСТ: Мені здалося, ніби я чув тут біля мене наче зітхання якоїсь потвори...

ВСІ: Так!!!

П'ЕР ОГЮСТ: А потім усе життя у цьому домі замерло і жахлива тиша...

ВСІ: Так!!!

П'ЕР ОГЮСТ: Оце й усе. (*Всі з полегшенням зітхають. Всі вони сміються. П'ер Огюст додає дуже швидко*). Я знав!.. Я знав дуже добре, що ви в мене якісь ножі покрали... (*Всі перелякані і ніхто не протестує*). Віддайте мені їх назад!.. (*Кожен реагує на це по-своєму. П'ер Огюст кидає зброю у скриню, замикає її, ховає ключа в кишеню. Випростовується, потягається і голосно сміється*). Ха! Добридень!... Так, добрий, щасливий день! Ви так рано повставали – ех ви! Дорогі мої друзі, це для того, щоб про всякі новини довідатись? Я обіцяю вам гарних новин, дуже гарних, ще кращих од того, що тільки що трапилось... Ну, покличте і Фруманс також! (*Похмуро*). Що ж до Мюскара, то цей паскуда ще й досі не вернувся...

МЕЛІНА (*кличе Фруманс, праворуч*): Гей! Фруманс!.. Іди-но сюди!

П'ЕР ОГЮСТ (*повеселівши*): Цей маскарад дивує вас. Я придбав собі цього костюма у костюмерні мандрівного театру. Він мені дорого обійшовся, але за те ж це – справжній оксамит... Мій план?.. Так, так! Що ж до перуки, то вона охороняє мені голову від протягів. (*Він зітхає*). Фруманс!.. Ах! Це вже більше не модно? Чому це мода міняється так швидко, а люди зовсім не міняються... (*Він гукає дужче*). Фруманс, та йди ж сюди! (*Нарешті з'являється Фруманс у сукні класичної субретки, кузени прискають. П'ер Огюст здивований питає*): Чого ви смієтесь?

ФРУМАНС (*жваво*): Ось, я одяглась у сукню, чепчика та черевики. Я вдягла це все, і я вбиратиму так і надалі!

П'ЕР ОГЮСТ (*спокійно*): Ти її одягатимеш.

ФРУМАНС (*з погрозою*): Так, я її одягатиму.

П'ЕР ОГЮСТ (*так само*): Так, ти її одягатимеш!

ФРУМАНС (*ще дужче*): Так, я її одягатиму!!

П'ЕР ОГЮСТ (*так само*): Так, ти її одягатимеш!!!

ФРУМАНС (*кричить*): Так, я її одягатиму!!!

П'ЕР ОГЮСТ (*так само*): Так, ти її одягатимеш!!!

РАЗОМ (*у весь голос*): Я її одягатиму!... Ти її одягатимеш!... Я її одягатиму!.. Ти її одягатимеш!!!

ФРУМАНС: І це буде таке посміховище на всю нашу округу, що за нього аж двадцять років усі навколо говоритимуть.

П'ЕР ОГЮСТ (*заспокоївшись*): Їхні пльотки зносяться раніш, ніж твої спідниці. Поодчиняй віконниці. (*Вона підходить до дверей*). А я ходитиму й у собачій шкурі, коли схочу...

ФРУМАНС (*спиняється, іронічно*): І ваша милість буде теж рачки лазити?...

П'ЄР ОГЮСТ (*збитий з пантелику*): Що таке?

ФРУМАНС: ... Та гавкати?..

П'ЄР ОГЮСТ (*блідне*): Хіба ти чула...

ФРУМАНС (*не щиро, ніжно*): ... Як щось гавкало? Ну, звичайно, цілісіньку ніч! Я думала, що це нещасна душа бідних псів літає довкола нашого будинку.

П'ЄР ОГЮСТ (*заспокоївшись, знизує плечима*): Собаки не мають душі.

ФРУМАНС (*з презирством*): За все те, що їм тут довелося вистраждати, вони таки придбали душу! (*Повертається до нього спиною і хоче вийти, але гидкий сміх П'єр Огюста спиняє її знову*).

П'ЄР ОГЮСТ: Ха-ха-ха! Ну, хай буде й так! Я можу тобі теж в одну мить в твою прекрасну сукню – прекрасну душу вбити! (*Фруманс посміхається. Кузени, налякані його зривістю, боючись бійки, інстинктивно посуваються до своїх дверей. П'єр Огюст спиняє їх*). Ну, досить! Я був зобов'язаний одягнути тебе, адже ж правда? Ну, я й зробив це.

ФРУМАНС (*з погрозою*): А може, ви мусіли ще й годувати мене?

П'ЄР ОГЮСТ (*так само*): Е, ні... Більше ні копійки!... Двоє курчат та печеня завжди стоять у мене в кабінеті.

ФРУМАНС (*обурено*): Ти хочеш мене цим падлом заживити?

П'ЄР ОГЮСТ (*регоче до сліз*): Авжеж! До певної міри! Життя самим собою годується і само себе родить, як каже Барбюлеск. Сьогодні хробаки аж кишать у цих кістках. Там є чим відгодувати всіх курей та гиндиків, є чим виловити всю рибу з ставка. Поміняйся цим із сусідами!... (*Задоволено поглядає на своїх родичів, котрі ще на крок одсовуються*).

ФРУМАНС (*лютуючи*): Ах! Справді? Ти думаєш, що ти й надалі одкараскуватимешся від мене своїми дурницями? Спасибі тобі! Ні. Цього вже не буде!... Коли ти не виплатиш мені до сьогоднішнього вечора моєї платні та моєї спадщини, то я піду до судді та до агента державної скарбниці і поскаржусь на тебе!.. Око за око!.. Я хочу теж свою частину спадщини мати. (*Вона виходить і відкриває віконниці*).

П'ЄР ОГЮСТ (*тупає ногами, так йому весело*): Спадковість! Спадковости! (*Йде за нею аж до порога, скажено радіючи*). Ці гроші перейшли до мене від моїх прадідів разом з коклюшем, віспою, катарактом та хворими вухами... (*Вона вертається, він іде слідом за нею*). ...разом з пропасницею, подагрою, ненажерливістю та пиптем, разом із сіллю, з цукром, з квасами, вогнем та водою, з вітрами та парою!.. Та цих нещасних грошей ледве вистачить, щоб лікаря та аптекаря сплатити! Коли з цих грошей, що за них лікуватися маю, захочуть у мене одібрати хоч 30 відсотків, тоді хай забирають і третину моїх збитків... Ну, біжи! Біжи, неси свою скаргу до головного прокурора і до всіх маленьких агентів!.. (*Повертається всім тілом до інших*). А тепер про наші справи! (*Невимовна радість охоплює його. Він дивиться пильно на всіх. Має щось дуже хитре на думці. Радість заважає йому говорити... Спочатку в нього мімічна гра, він розводить руками, трясє головою, сльози йому течуть аж до широкого роззявленого рота*). Зрозуміли?.. Ні?.. (*Опановує собою, починає поволі говорити, розраховуючи на певний ефект, говорить з невеличкими павзами після кожного слова*). Я вже більше нічого не маю, нічого такого... Що можна було б віддати або... на що можна було б накласти арешт... От!.. Що тобі, Меліно, голова закрутилася?.. (*Дуже швидко, ніби для того, щоб влучно попасти в ціль, щоб вірніше справити свої удари*). Все продано: води, ниви, садки!.. Продано ліси, продано їх із корінням! Продано ріки і струмочки! Все продано... І ферми, й худобу, і людей... І будинок у "чистих ставках"... І цей будинок теж... Теж проданий... Від льоху аж до клуні. Правда, я залишив за собою право жити тут, аж до останнього зітхання, проте, я все ж таки все тут продав і отримав уже усі гроші... (*Простягає руку до стелі і сміється*). Чекайте! Дощ іде... Тим гірше: нехай ця злива проб'є хоч і стелю, та не мені доведеться дах латати й платити податки!.. (*До Фруманс*). Ну, що скажеш? Ох! Ох! Прюдан! Що це тебе так нагло вколело? Ти такий блідий, наче стіна!.. (*Ще швидше і ще вище*). Все продане за добру ціну. Не за документи, білети, не за папери! Ха! Ха! Ха! Ха! Не такий вже я дурень! За прегарне червоне золото! Ще є таке! Ще є таке! (*Підбігає до Фрізона, що пополотнів увесь і впа на скриню. Штовхає його, щоб він очунався*). Гей! Ти очумайся, хлопче!.. Фруманс, мерщій відчиняй всі двері та вікна... Тепер уже їх можна безпечно відчиняти... Дихай свіжим повітрям,

хлопче, повітря – воно всім належить. *(Потім він підбігає до Меліни, що справді втрачає свідомість. Вона ледве протестує безсилою рукою).* Праворуч!.. Ліворуч!.. Гоп! Гоп! Не бійся, кров вертається!.. *(Повертається до всіх інших).* Потерпи, Прюдане, я тебе в одну хвилину вилікую. Фрізон, ти сидиш на моїй скрині. Ні, ні, я тобі цього не забороняю... Сиди, сиди на ній. Вона все одно зовсім порожня! *(Раптом починає кричати).* Порожня!.. Увесь скарб украдено! *(Зразу ж, дуже ніжно).* Ой! Ой! Меліно, моя маленька кузиночко!.. Опам'ятайся! *(До Фруманс).* Ах. Щойно привів її до пам'яті, а вона вже знову теряє дух. Вона й справді нічого не чує... *(Кричить їй у вухо).* Слухай, Меліно, кожної ночі, коли ви так міцно спали, я виносив на двір частину моїх скарбів... *(Ніжно).* Ти чуєш? Ні. *(Знову сіпає її за обличчя і за руки).* Зовсім один на все село в темряві ночі, я копав і прорив до сотні нір та з сотню кротових ходів у вогкій землі!.. Ну, й тремтів же я здорово, але це моя особиста справа... *(Знову починає кричати).* Я закопав його живцем, своє золото! Ти не чуєш, Меліно? За три крики від будинку. Три крики разом з луною!.. Я понапихав ними, цими монетами, всю землю, наче трюфелями. *(Прюдан та Фрізон разом підводяться та повертають голови до села).* Не бійтеся, що їх украдуть... Ого! Треба було б зо дві війни, щоб викорчувати мої гроші!.. Вона нічого не чує, нічогісінько не бачить!.. Ах! Нещасна! Нещасна!.. Ну, куди ж у неї очі дивляться. *(Він випускає її з рук, вона падає, наче лялька. Він витягає з кишені папір і приставляє їй його до очей).* Ну, глянь же, коли ти можеш – це план цієї місцевості, де я закопав свої гроші! Дивись: план, що ним тільки я сам зможу користуватися, це до певної міри лабіринт, де я всі ходи позаплутував. Ось на, подивись! Для всіх інших – це магічна книжка, справжній ребус. Слухай: і ключа і шифр загублено. Все загублено... Ось поглянь: маленькі хрестики та містичні знаки позначають ті місця, де лежить моє золото, не папери, а справжні золоті грудочки!.. *(Він залишає Меліну і перебігає від одного до другого).* Я для певності намалював 10 таких планів – і всі вони захищені. О! я намалюю їх тисячу, коли це буде потрібно... І контрплани тих місць, де ці плани поховано... А для цих іще надплани! О!.. *(Тільки-но він встиг заховати свій план в кишеню, коли це йому починає страшенно живота корчити. Він хапається за нього руками, мало не вдвоє корчиться від болю).* Ой! Ой! Ой! Ой! І-і-і-і! ... А-а! Мій живіт! Мій живіт!.. Мій живіт!.. *(Кузени зразу ж воскресают і оточують П'єр Огюста, котрий стогне страшенно).* Корчі!.. Перегорює: мерзenna хемія! Азель покинула мене самого пропадати, як прошиту жабу на кінці дудки... Ох! Це вже кінець, я це почувую!.. *(Всі гвалтують).*

МЕЛІНА *(божевільно)*: Ні, ні, кузене, я прошу тебе!

ПРЮДАН та ФРІЗОН: Ваша милість!..

МЕЛІНА: Ну, що ж нам робити?!.. *(Підсовують йому крісло, він падає в нього і стогне страшенно).*

П'ЄР ОГЮСТ: Азель повинна була б прийти, хоч я їй це й заборонив! *(Кривиться).* Не забувайте, що моя смерть не дасть вам ніякої користі!

ВСІ РАЗОМ: Ні! Ні!

П'ЄР ОГЮСТ: Я заберу й мій секрет теж разом з собою... І – у-у!.. Щось тягне донизу і моє тіло й мою душу!..

ВСІ РАЗОМ: Ваша милість!

П'ЄР ОГЮСТ: Прюдане, і ти, Фрізоне...

ПРЮДАН та ФРІЗОН: До ваших послуг, ваша милість!

П'ЄР ОГЮСТ: Ах! Коли б Мюскар приніс мені тільки ту радісну звістку, що я сподіваюсь. О! тоді б я зразу ж наполовину видужав... Прюдане... Фрізоне...

ПРЮДАН та ФРІЗОН: Ваша милість?

П'ЄР ОГЮСТ: Ой-ой! Біжіть обоє в різні боки і знайдіть мені Барбюлеска!

ПРЮДАН та ФРІЗОН *(підскакуючи)*: Добре!

П'ЄР ОГЮСТ:... і хоч би й силою, а приведіть його до мене!

ПРЮДАН та ФРІЗОН *(виходять)*: Добре, ваша милість, мертвого або живого!

П'ЄР ОГЮСТ *(кричить їм услід)*: Живого!.. Живого! Дурні! *(До Меліни).* Криза, здається, проходить, спасибі!.. *(До Фруманс).* Фруманс, біжи виглянь за двері, чи Мюскар часом не вертається. *(Фруманс виходить. Тоді П'єр Огюст притягає до себе Меліну і сухо говорить, понижуючи голос).* Це двоє справжніх шелихвостів!.. Хто? Прюдан та Фрізон!..

Я задихаюся в тому повітрі, яким вони дихають!.. Нехай вони забираються геть звідси, бо я умру інакше... Меліно, ти розумієшся на добрих та поганих травах, ти звари їм з них бульйон на одинадцятю годину! Не багато чого наслідувати лишилось! Моя спадковість вся тобі належить!.. І їхня ще й до того... Нічого не кажи зараз, ти ще поміркуєш над цим! (*Вертається Фруманс*). Т-с!.. Тихо! Іди!.. Іди поклич бургомистра... Може, мені доведеться ще з ним деякі розпорядки зробити... Ну, іди ж! (*Меліна мовчки виходить, одночасно Фруманс входить цілком у хату*).

ФРУМАНС: А ось і Мюскар із цілою юрбою вертається!

П'ЕР ОГЮСТ (*зрадив*): Нарешті!..

ФРУМАНС: Він уже близько!

П'ер Огюст іде на поріг, щоб подивитись.

П'ЕР ОГЮСТ: Та це ж він!.. Це він, справді!.. Це він!.. Ах! Молодець Мюскар!.. Тепер, дякуючи йому, я можу з тобою доброю звісткою поділитися!..

ФРУМАНС: Спасибі. Я не хочу на нього чекати!

Вона виходить праворуч.

П'ЕР ОГЮСТ (*раптом засмутившись*): Ти боїшся?..

Фруманс хутко повертається, хоче розсміятися, але стримується.

ФРУМАНС (*просто*): Боюсь!

П'ЕР ОГЮСТ (*підбігає до неї, тихо говорить*): Я теж, я його страшенно боюся!.. Фруманс, ти думаєш, що він уб'є мене?

ФРУМАНС: Він завжди корився вам у всьому!

П'ЕР ОГЮСТ (*дуже швидко*): Не жаргуй!.. Він нас порубає обох, так дрібно, що й кавалків не злічиш!.. (*Чути, як надворі Мюскар своїм батіжком стьобає. П'ер Огюст говорить ще швидше*). Слухай, Фруманс, хоч моє серце й обімліє, та я вже дам тобі трохи грошей. Біжи мерщій на базар і купи фунт грибів, опеньок, або яких інших, а до них примішай ще й таких грибів, що ростуть тут близенько при корінню дерева... (*Знову чути, як Мюскар ще ближче батіжком стьобає. П'ер Огюст поспішаючись*). Ти мене розумієш?.. Приготуєш йому таку смачненьку страву, щоб він їв та облизувався!.. Тоді саме, як тобі доведеться разом з ним за стіл сідати, я покличу тебе!.. Так! Так! Я тебе покличу!.. Слово чести!.. Я пошлю тебе до міста! І вся вина не впаде на тебе! Він сам пообідає, а потім вже все само собою зробиться!.. (*Нервово сміється, батіжок стьобає коло самого будинку. Говорить страшенно швидко*). Гроші колись вилізуть з-під землі на світ божий, ти будеш багатого!.. (*Він виштовхує її надвір, раптом хапає її за руку і вертає назад, йому дуже мало часу залишилося*). Запроси на обід також і Прюдана, Фрізона та Меліну. Я тобі заплачу з їхньої частини...

П'ер Огюст штовхає Фруманс до дверей, але в цю ж хвилину в глибині з'являється Мюскар, переодягнений в костюм класичного комедійного льока. Він розганяє батогом цілу юрбу жінок, що йшли за ним, очевидно, розглядаючи його чудернацьку одягу. Поволі біля кожного вікна збираються групи жінок.

МЮСКАР: Гей! Розступіться ви, цокотухи!

Повертаючись, Мюскар зустрічається з пістолетом, що його П'ер Огюст на нього направив.

П'ЕР ОГЮСТ (*тремтить*): Руки вгору!

Мюскар піднімає руки і ногою причиняє за собою двері.

МЮСКАР (*схвильовано розглядається*): Фруманс тут немає? Ні?.. (*Похмуро, з погрозою*). Тим краще!.. Я не маю охоти бути зараз галантним!

П'ЄР ОГЮСТ (*наводить на нього свого револьвера*): Іди сюди, Мюскаре! Ах! Дорогий мій хлопчику!.. Я цілу ніч чекав на тебе!.. Але я тебе не лятиму за це!

МЮСКАР (*ввічливо*): Ваша мость, нема мені вже ради з тією мотузкою! Годі нею користуватися! Коли наші люди постуляють всі шматочки один до одного, тоді вони зможуть нею ниви межувати!

П'ЄР ОГЮСТ (*нетерпляче*): Добре! Добре!.. (*Усміхається*). Я обіцяю тобі другу зовсім новеньку! Сідай там!.. Вгору! Вгору!.. Руки вгору!.. Ну! Гарзд! Ти Азель бачив?

МЮСКАР (*схвильований*): Ох! Ох! Ох!.. Так, ваша мость, але ж я ледве її знайшов. Таку тоненьку в її великому ліжкові... Вона аж захворіла від свого великого горя... Я люблю її без пам'яті!

П'ЄР ОГЮСТ: Ти передав їй мого листа?

МЮСКАР: Два листи, моспане!

П'ЄР ОГЮСТ (*після короткого здивовання*): Ах! Так? Яку ж вона дала відповідь?

МЮСКАР: Вона довірила мені два листи до вашої величності.

П'ЄР ОГЮСТ (*нервово*): Чого ж ти одразу нічого не сказав? Давай... Давай... Ну, ну, можеш опустити руки... Тільки дивись – жодного непевного руху, я на тебе цілюся...

МЮСКАР (*не встаючи, подає йому листи*): Ось вони!

П'ЄР ОГЮСТ: Ах ти йолоп! Піднімай руки!

МЮСКАР (*говорить з піднятими вгору руками в той час, коли П'єр Огюст читає свого листа*): Дорога молоденька жіночка лежить така прозора, як листочок, що його гусінь погризла... Але обличчя в неї таке гарне, а погляд нагадує ясне небо. А як вона цього листа написала – це просто чудо! Написала? Нічого подібного: вона його виткала! (*П'єр Огюст, слідкуючи за Мюскарком, читає свого листа і, читаючи, все веселішає*).

П'ЄР ОГЮСТ (*весело*): Вона видужає! Вона видужає, дорогий Мюскаре. (*Радість заливає його*). Скажи-но, ти вже прочитав цього листа раніш, ніж мені його принести?

Ці слова справляють таке враження, наче грім серед ясного неба вдарив. Мюскар схоплюється як несамовитий, простягає до неба руки, ніби заклинаючи його бути свідком.

МЮСКАР: Ти брешеш!.. Ти образив пана Мюскарка! “Читав листа”! Ти наважився це сказати? А будь ти проклятий!!! Будь ти проклятий разом із Юдою, Каяфою, Іродом та Понтієм Пілатом! Прокляття на твою голову! Будь ти проклятий на всі чотири сторони світу! Будь ти проклятий туди й сюди! Проклятий і в хаті й на дворі! Проклятий стоячи та сидячи. Проклятий ївши і пивши! Проклятий тоді, коли тебе опадє розпуста! Проклятий спавши і прокидаючись! І весною, і влітку, і восени, і взимку! У понеділок, в інші дні та в неділю також! Щогодини, щохвилини та кожну мить!!! І в минулому і в майбутньому! Будь ти проклятий!!!!

П'ЄР ОГЮСТ (*клацає зубами, одступає далеко від грізного Мюскарка, що стоїть не порушно, шепоче*): Мій дорогий друже...

МЮСКАР (*після цих слів починає ще дужче кричати*): Нехай всі твої гроші дістануться Меліні! Погибель на твою Азель! Щоб твоя їжа була проклята! Всі недоїдки твої хай будуть прокляті, а як їх покуштую, хай буду проклятий і я сам! Нехай Барбюлеск буде проклятий, якщо він лікуватиме твої хвороби! І бургомістр, коли він проведжатиме тебе на кладовище!!! (*Він спиняється, бо уже все виговорив*).

П'ЄР ОГЮСТ (*тремтячим голосом*): Я зовсім не хотів тобі докоряти, Мюскаре! Коли б ти зробив те, чого ти не зробив – мені б тоді не треба було морочитися і самому тобі читати цього листа.

МЮСКАР (*спокійно сідаючи на місце*): Ах! Ну, й гарзд! Так це ви тільки для цього таке мені сказали? Ну, то я вже його прочитав!..

П'ЄР ОГЮСТ (*повеселішав*): Ах!!! Ти ж знаєш, що я маю одружитися з Азель?

МЮСКАР: І що вона має вас поховати, ваша величність!..

П'ЄР ОГЮСТ (*аж сяє від радощів*):... авжеж, разом з моїми грішми, звичайно – тоді, коли я пропаду раніш од неї. Та що там смерть! Азель тепер видужає! Що ж до мене, то Барбюлеск має для мене розкішні ліки!.. Трохи пізніше! (*Сміється до сліз, потім конфіденційно говорить*). Одруження – це тільки засіб, ти розумієш?.. Руки вгору! Руки вгору!.. Ще дуже недавно продавалися індульгенції. Колись наші лісові прадіди влаштовувались де-небудь між пеклом та раєм, щоб виплатити свої борги; їхні кредитори тягли їх на той бік. Нарешті, за старих часів мертвим засували шага між зуби, щоб мали чим заплатити перевіз на той світ... Тут шажок, там шажок... Тож бо й є, що все купується і все продається – і під хмарами, і над ними... Що таке? А старий Ормідас цього не знав!.. Нехай мене разом із моїми грошима поховають, і моя воля збудеться на небі такмо, як і на землі... Я... (*Раптом він чогось страшенно злякався, починає тремтіти, блідне, задихається і тихо питає*). Ти чув... Що це таке... Що це за голос добувається знизу!.. (*Стає рачки і починає злісно гавкати*). Воов... Вовов. (*Хутко підводиться, знесилений*). Мюскаре, я більше не можу. Погавкай за мене!!!

МЮСКАР (*слухняно*). Воо... Вооо... Во... (*П'єр Огюст спиняє його одним рухом. Вони прислухаються. Мюскар говорить пошепки*). Я чую тільки голоси знадвору.

П'ЄР ОГЮСТ: І-мгу!

МЮСКАР: Може, це наближається Гермінія!

П'ЄР ОГЮСТ (*одскакує*): Що таке?

МЮСКАР (*сміється*): Гермінія! Ха-ха-ха!!! Вона не буде дуже задоволена, що після таких присяг, обіцянок, гаптування та обшивання галунами...

П'ЄР ОГЮСТ (*сердито перебиваючи*): Ти збожеволів?

МЮСКАР:... ми одружимося з іншою. Я кажу “ми”, мосьпане, як казала б ясна величність...

П'ЄР ОГЮСТ (*роздратовано*): Ти не зумів мене від неї врятувати?

МЮСКАР: Ні.

П'ЄР ОГЮСТ: Від цієї найстрашнішої, від цієї останньої непорочної дівчини?

МЮСКАР: Ні.

П'ЄР ОГЮСТ: Ні запевняннями, ні навіть силою ти не зміг з нею нічого зробити?

МЮСКАР: Марна річ!

П'ЄР ОГЮСТ: Ти навіть не міг її ославити?!

МЮСКАР (*ображено*): Вона занадто погана, моспане, я не хочу псувати своєї репутації, не хочу зв'язуватись з нею...

П'ЄР ОГЮСТ (*кричить*): Ох!.. Ох!.. Ох!.. І ця чортиця має сюди прийти?!

МЮСКАР: Певна річ!

П'ЄР ОГЮСТ: Як завжди набита своїми зітханнями, щоб вирвати у мене серце!.. Ох! Ох! Ох! (*Починає ходити по кімнаті великими кроками, весь час намагаючись ходити так, щоб не випускати Мюскара з очей. Він починає голосно зітхати, і кожне зітхання має іншу інтонацію і передає його думку*). Ох! Ох! Ох! Ох! Ох! Ох! Ох! Ох! Ох! Ох! (*За ритмом, нюансами та діапазоном, що все підвищується, можна зрозуміти приблизно таке: “Я більше не можу... Це мені понад силу... Мене відчай охоплює... Ну, що я маю робити... Що за ідея! Так, це рятунок, це вихід... Ідея непогана... Вона навіть добра, дуже добра, надзвичайна... Розкішна... Перемога! Я врятований!..”. Приймає якесь остаточне рішення*). Еврика!..

Мюскар плескає, хитаючи головою, неначе слухає розкішну музику.

П'ЄР ОГЮСТ: Руки вгору, Мюскаре! Руки вгору!.. Я знайшов!.. Іди геть, Мюскаре, ти мені більше не потрібний!.. Я сам себе врятую!.. Іди!.. Годі... Це моя особиста справа!

МЮСКАР (*вклоняється, посміхається і odchодить до дверей*): Ваша величність таким чудесним голосом співає! Навіть не випускаючи сиру з рота.

Після цих слів П'єр Огюст кличе його до себе.

П'ЄР ОГЮСТ: Мюскаре, коли ти будеш мені потрібний, тоді ти знову повернешся.

Мюскаре, ти розумієш, що це війна між моїми кузенами і мною... Визволь мене од усіх цих ледацюг, від цих жебраків... Я тебе озолочу... Починай з Меліни! Це вона всіх веде за собою! Ті двоє не мають разом навіть стільки розуму, щоб його можна було у вушко голки протягнути... Ну, хочеш?

МЮСКАР (*майже спить стоячи, хитається і відповідає страшенно ніжно*): Вона загине від моєї руки!

П'ЄР ОГЮСТ (*у захваті*): Справді?! Коли?

МЮСКАР (*напівобертається до дверей*): В цю ж мить!!

П'ЄР ОГЮСТ (*спиняє його*): Її тут немає. Чекай... Май терпіння... (*Ніжно дивиться на Мюскара*). Ах! Мюскаре, дозволь мені обняти тебе. (*Стискає Мюскара в обіймах і одночасно націляється з пістолета йому в спину*).

МЮСКАР (*збентежено*): Коли пістолет ваш ненароком стрільне, то він напевне проб'є нас обох наскрізь.

П'ЄР ОГЮСТ (*випускаючи його*): Не бійся. (*Сміється*). Я все хочу знищити, Мюскаре, все те, що є коло грошей... Щоб не було – ні минулого, ні сучасного, ні майбутнього... Ти розумієш? (*Тягне його до дверей і хапаючись наказує*). Піднімися по драбинці в свою кімнату, одчини вікно, а сам заховайся... Тільки вона увійде, ти підскочиш! І ти викинеш цю відьму за вікно, хай летить униз головою просто на брук нашого двору. Ти викинеш і драбинку зразу ж за нею... Всі подумают, що вона ненароком упала сама. Розумієш... (*Мюскар киває головою, що все зрозумів і на все згоджується*). Ну, а тепер іди, іди, Мюскаре! Ха-ха-ха!.. Чому ж вони можуть домагатися моїх грошей, а я не можу робити так само? Око за око... Ми поділимося, Мюскаре. Іди, я тобі добре віддячуся!

МЮСКАР (*вклоняється, язик уже починає йому заплітатися*): Вся честь мені належатиме, сір.

Мюскар виходить.

П'ЄР ОГЮСТ (*знову розчиняє двері і кличе його, Мюскар більше не вертається*): Мюскаре!.. Ти знаєш, я в привидів не вірю, і в собачих духів також... Проте не завадить застерегти себе від них про всякий випадок... Забери всі свої прокльони назад... Я дуже тебе прошу!.. Спасибі, мій любий!.. (*Він зачинає двері, одходить, потім знову вертається до них і зі злою радістю говорить*). А я тебе жандармам викажу! Ти таки матимеш зовсім новеньку мотузку з шибеника, я тобі її обіцяв і додержу свого слова!

Двері в глибині розчиняються. З'являється Барбюлеск. Побачивши його, П'єр Огюст сідає в своє крісло і починає страшенно плакати. Прюдан та Фрізон спиняються надворі, коло порогу.

П'ЄР ОГЮСТ: Ах, Барбюлеску, катюго! Я уже сто років на тебе чекаю!.. Я мучуся страшенно.

БАРБЮЛЕСК (*підходить до нього, але на нього не дивиться, а розглядає з зацікавленням декорації, що висять навколо, дуже тишиється, бурмоче*): Ви їсте? Ви п'єте? Ви спите? Ви добре перетравлюєте їжу? Чи єсть відрижка? Вам сниться що-небудь? Чи ви ходите до виходку? Чи потієте? Чи досить багато? Чи маєте справний шлунок?

П'ЄР ОГЮСТ (*кричить плачучи*): Ні!

БАРБЮЛЕСК (*нарешті звертає на нього увагу*): Що таке?

П'ЄР ОГЮСТ: Ні... Я не маю зовсім ніякого шлунку!

БАРБЮЛЕСК (*здивовано*): Чому?

П'ЄР ОГЮСТ (*підводячи голову*): Я не хочу!!! Цебто... З початку я не хотів ходити до туалету... Я не хотів віддавати того золота, що ти його наказав мені приймати... Я зберігав його цілий місяць.

БАРБЮЛЕСК (*остовнів*): Що таке?

П'ЄР ОГЮСТ (*плаче*): А тепер... Тепер... Я уже більше не можу... Мені так страшенно живіт болить... Я уже втратив надію на те, що мені стане легше... Допоможи мені, врятуй

мене, Барбюлеску!

БАРБЮЛЕСК: Цілий місяць не ходив, ти кажеш?

П'ЕР ОГЮСТ: День у день!..

БАРБЮЛЕСК (*спокійно*): Ще трохи часу – і ти пропадеш, як собака на ярмарку!

П'ЕР ОГЮСТ (*схоплюється переляканий і чіпляється за лікаря*): Але ж ти прийшов до мене... І ти мене врятуєш! Ти ж ніколи не допустиш, щоб я загинув тоді, коли гроші так добре заховано?.. Коли б ти знав, які в мене проекти! Я розкажу їх тобі зараз! Барбюлеску! Барбюлеску!..

БАРБЮЛЕСК: Прімо. Треба прийняти ліки, попереду промивши шлунок...

П'ЕР ОГЮСТ: Я прийму всяких ліків!

БАРБЮЛЕСК: Може, чорносливу?

П'ЕР ОГЮСТ: Добре.

Двері розчиняються, входить бургомістр з Меліною.

П'ЕР ОГЮСТ (*до Барбюлеска*): Дозволь мені на хвилиночку? (*Підбігає до бургомістра*). Добридень, мій любий, заходь, сідай! (*Садовить його на скриню. До Меліни, що хоче вийти праворуч, збентежено кричить*). Меліно, не йди до своєї кімнати, принаймні хоч зараз! Зостанься тут! (*Проходячи коло бургомістра, кидає йому*). Я до твоїх послуг! (*Він вертається до Барбюлеска*).

БАРБЮЛЕСК (*починає знову допитувати, П'ер Огюст на всі запитання відповідає в різний спосіб, що він згоден*): Може, тамаринди? Каломелю? Касії? Ревеню? Олександрійського стручка, може? Соди? Поташу? Магnezії? Холодного питва? Може, дубового моху? (*П'ер Огюст починає вагатися, Барбюлеск стежить за ним спідлоба. Все ж таки П'ер Огюст зважується відповідати: "Так, добре"*). Може, круглолиснику? Може, гіркового гарбуза? Лихоманної трави, може? Молочаю? (*П'ер Огюст вагається ще більше*). Гумігуту? (*П'ер Огюст сам у себе запитує, чи, може, Барбюлеск і справді жартує, але все ж таки каже "добре", хоч і дуже непевно*). Може, рицинового масла? (*П'ер заспокоївся і енергійно згоджується*). Може, ти хочеш масла Мусоліні?

П'ЕР ОГЮСТ (*здивовано*): Якого?

БАРБЮЛЕСК (*жваво*): Ти цього масла ще ніколи не вживав. Хочеш? Я тобі пропишу дозу цього Мусоліну і ти ще колись нагадаєш мені за нього!

П'ЕР ОГЮСТ (*останні зусилля*): Хіба немає жадного іншого засобу так урятувати мене, щоб я не віддавав свого золота?

БАРБЮЛЕСК: Єсть єдиний засіб – це пропасти!..

П'ЕР ОГЮСТ (*хутко*): Гаразд! Я прийму цього масла. (*Він зітхає*). Ну, а полегшає ж мені, хоч трохи?

БАРБЮЛЕСК: Ну, звичайно... Одразу... А поки що іди на свій трон і сиди на ньому.

П'ЕР ОГЮСТ: Довго?

БАРБЮЛЕСК: Поки не повернеш всього золота. Той трон – це ще не погана пастка.

П'ЕР ОГЮСТ (*повеселішав*): Спасибі, Барбюлеску! Спасибі! Я зараз піду... Не покидай мене! Ми ще не скінчили. Я хочу від тебе ще однієї дуже важливої консультації. (*Голосно сміється*). Меліно, ти уже можеш іти до своєї кімнати! (*Меліна виходить. Він насутився. До Барбюлеска*). Терпіння, трошки терпіння, мій добрий друже. (*До бургомістра*). Підійди-но сюди, бургомістре, прошу!

БУРГОМІСТР (*захоплено*): Ваша милість, цей костюм – це костюм для... (*П'ер Огюст сміється*)... для пишних церемоній... Ах, і справді. Яке розкішне убрання!

П'ЕР ОГЮСТ: Сідай!

БУРГОМІСТР: Нехай же тобі буде відомо, що закон дозволяє тобі скрізь ходити в такому вбранні...

П'ЕР ОГЮСТ: Спасибі. Тепер поговоримо про справу.

БУРГОМІСТР:...за винятком маски, яку ти можеш одягати тільки в дні карнавалу.

П'ЕР ОГЮСТ: Ось в чім річ. Треба, щоб ти нас оженив, мене й Азель, сьогодні ж уранці.

БУРГОМІСТР (*здивований, збентежено мимрить*): Сьогодні вранці?

П'ЄР ОГЮСТ: Еге. Сьогодні ж вранці. Вона згодна на це. Я маю листа від неї. *(Він шукає по кишенях)*.¹ Він увесь аж горить від найніжніших слів, від таємних слів її серця. Хоч вона й не любить моїх грошей, та вже пробач їй, бо вона не розуміє гаразд, що говорить. Та куди ж це я його подів? *(Шукаючи листа, він ненароком витягає план)*. Ах, Барбюлеск, ти знаєш, що цей малюнок означає? *(Підносить йому його під самісінькі очі)*.

БАРБЮЛЕСК *(спокійно)*: Ще б пак, це моє ремесло – все знати. Це твій прозорий знімок. Маленькі плямки – це золото. *(П'єр Огюст страшенно переляканий, але зразу ж заспокоюється)*... А ці заплутані лінії – це твої кишки, ось тут перевалькувата кишка, там здуховина, там кендюх, а оце задня прохідна кишка.

П'ЄР ОГЮСТ *(регоче)*: І так, і ні. *(До бургомистра)*. А ти що скажеш?

БУРГОМІСТР: Ці маленькі хрестики, що намальовані з обох боків дороги... Це кладовище.

П'ЄР ОГЮСТ *(регоче ще дужче)*: І так, і ні... Кожен з вас бачить там те, що йому хочеться... Це – план моєї каси!!! Тільки сама Азель знатиме цей секрет. Я скоро їй його віддам. А коли я умру... Цього ж не може бути, кажи, Барбюлеску? Правда?.. Тоді вона збере увесь цей скарб і покладе його мені під голови... Вона мені це обіцяла в своєму листі. А раз уже вона дала слово, то так воно й буде, от саме через це ти нас і ожениш сьогодні вранці.*****

БУРГОМІСТР *(встає і починає схвильовано бігати по кімнаті)*: Ні, ні, я не можу, ваша милість! Я знімаю з себе всяку відповідальність!

П'ЄР ОГЮСТ *(бігає за ним)*: Бургомістре, я тобі обіцяв колись нову уніформу подарувати...

БУРГОМІСТР: Я тут заступник закону...

П'ЄР ОГЮСТ: І капелюх з страусовим пером!..

БУРГОМІСТР: Ти хочеш, щоб я закон порушив?

П'ЄР ОГЮСТ: Ціле нове убрання лежить там нагорі, у скрині....

БУРГОМІСТР *(вагається)*: Ще ж не було зроблено жодного оголошення...

П'ЄР ОГЮСТ: Ми потім уже оголосимо. Нам треба виграти час... Зрештою... Ти ж знімаєш з себе всяку відповідальність... Закон дає ж тобі на це право. Ти повинен нарешті зрозуміти, що й Азель тяжко хвора...

БУРГОМІСТР: Воно лежить там нагорі у скрині?

П'ЄР ОГЮСТ: Цей шлюб має її врятувати...

БУРГОМІСТР: Але ж такий раптовий шлюб? Ну, коли вона хвора – це інша річ. Ваша милість, я згоден.

П'ЄР ОГЮСТ *(раптом починає гавкати, повернувшись до правих дверей)*: Воов... Воов... Воо... *(Аж тремтить з переляку, говорить пошепки)*: Ти не чув, там нагорі хтось кричить? Ні? Ах, це у мене весь час дзвенить у вухах. *(Витирає з чола піт і силкується засміятись, але це йому не вдається, він тільки кривиться)*. Мюскар каже, що гавкання живого короля більш варте, ніж гавкання мертвого собаки. Дурні жарти! Але вернімося до нашого клопоту. *(Він знову сідає)*. Я теж не менше од Азелі хворий, адже ж правда, Барбюлеску? *(Барбюлеск підтверджує)*. І я не можу через це вдатися сам до неї. *(Бургомістр підскакує)*. Шлюб через це відбудеться тут за дорученням.

БУРГОМІСТР *(хвилюючись)*: Ти хочеш мене втопити?!

П'ЄР ОГЮСТ: Себто Германія буде тут замість Азелі!

БУРГОМІСТР: Я втрачу через тебе всі мої повноваження!..

П'ЄР ОГЮСТ *(сидить спокійно)*: А капелюх з розкішного малинового фетру, такого ти ще зроду не мав.

БУРГОМІСТР *(в одчаю)*: Ніколи ще мені не траплялося таких випадків!..

П'ЄР ОГЮСТ *(встає і підходить до нього)*: Ніколи не траплялося таких випадків?! О,

¹ Після цих слів, аж до репліки бургомистра: “Ні, ні, я не можу, ваша милість!” (в н'єсі позначено зірочками) – текст виокремлено і щодо нього на берегах машинопису зазначено: “У автора викреслено”.

скільки хочеш, їх було багато: десятки... сотні... тисячі!.. Я можу багато налічити! Проте, щоб ти був вже зовсім спокійний, коли ти вже так цього хочеш... Ти можеш піти потім ще й до Азелі. Хоч би для того, щоб добре цей шлюб закріпити... Другим публічним актом... Добродій Мюскар буде моїм заступником...

БУРГОМІСТР (*покійно*): Малиновий фетр, кажеш? Ах, чорт! Справді, маєш рацію! Я тут нічогосінько такого не бачу, до чого можна було б причепитись!

П'ЄР ОГЮСТ (*весело*): За це ти отримаєш уніформу після церемонії. Ну, з цим вже скінчено? (*Проводжає його до дверей*). Іди, познаходь своїх писарчуків, та щоб усе мені було за годину готове! (*Затримує його*). Не треба ніяких формальностей, ні церемоній. Час не жде... До цього убрання я дам тобі ще й зелені єдвабні штани... В першу чергу ми підпишемо акти – це найголовніше... Там є ще такі чудесні білі шовкові панчохи... Ти нам уже потім розкажеш, як схочеш, про ймення, наречені ймення, обов'язки, права, повинності... Всю цю тарабарщину... (*Бургомістр тремтить, вагається; П'єр Огюст додає*). Нарешті ще й трьохколовий шарф і маленька шпага для повного параду... Ну, іди ж!

БУРГОМІСТР: Я скоро вернусь. (*Він виходить*).

П'єр Огюст повертається, глянув на Барбюлеска і починає страшенно сміятись. Раптом знадвору добуваються радісні вигуки. Жінки, що зібралися коло будинку, кричать та аплодують.

ЖІНКИ: Гермінія!.. Гермінія!..

П'ЄР ОГЮСТ (*жваво, дуже весело*): Це – Гермінія! Я чекаю на неї!.. Вона щодня сюди приходить, щоб мене притискати до своєї брошки... І не сама!.. З своєю почесною вартою!.. Ти не знаєш, як я через неї вимучився, поки вона мала силу над моїми грошима!..

ЖІНКИ: Гермінія!.. Гермінія!..

П'ЄР ОГЮСТ (*грубо сміється*): Але... Сьогодні я помщуся...

В глибині з'являється Гермінія разом із сільською плетухою, що стоїть поруч така ніжна і солоденька. Гермінія – гладка дівчина, негарна, але весела і симпатична, жартівлива. Вона кидається на П'єр Огюста і міцно його стискає в обіймах. Він хоче вирватись од неї, але вона щоразу його ловить і обнімає. Жінки знадвору беруть участь у цій сцені – весь час глузливо сміються.

ГЕРМІНІЯ (*ніжним та співучим голосом*): Ах! Нарешті я тебе знову знайшла, мій коханий. Я цілий день побивалася за тобою. Скільки разів я пробігала думками ті простори, що нас розділяють! Тисячі разів, а не сотні!.. Я так утомилася, що хочу померти. Підтримай мене, мій скарб дорогоцінний!..

П'ЄР ОГЮСТ (*не володіючи собою*): Зачинімо двері!..

ГЕРМІНІЯ: Нащо? Коли б я мала стільки голосу, скільки волосу, то моє кохання лунало б скрізь по землі і долітало б до неба! Я б ходила як жебрачка і співала б по вулицях та по всіх подвір'ях про своє кохання, а люди кидали б мені з вікон геть чисто всі свої гроші, аж до останньої копійки!

П'ЄР ОГЮСТ: Але ж...

ГЕРМІНІЯ: Я вся повна тобою!.. Коли я говорю, я чую твій чарівний голос, що відповідає мені незалежно від мого бажання! І це ти в мені говориш.

П'ЄР ОГЮСТ: Стривай...

ГЕРМІНІЯ: Я дивлюсь на все тільки твоїми очима. Твій рот – це свічадо твоїх поцілунків... Глянь на мене... Хіба ж ти себе не впізнаєш? Це ти сам, сам стискаєш себе в обіймах!

П'ЄР ОГЮСТ: Та годі-бо тобі!!!

ГЕРМІНІЯ: Яка ти велична, Гермініє, в цьому розкішному вбранні!.. (*Він одступає, вона йде за ним*). Оксамит, єдваб, стьожки, мереживо... Ти такий гарний у цій одежі!

П'ЄР ОГЮСТ: Я...я...я...

ГЕРМІНІЯ (*так само*): Я...я...я... Ти кажеш? Який ти не добрий, ти зостаєшся сам до

себе подібний! Ці очі не мають мого погляду, цей рот не має моєї усмішки... Ні, ти ще не Гермінія!.. Ти ще й сам не знаєш, як дуже П'єр Огюст може кохати!..

П'ЄР ОГЮСТ: На Бога!..

ГЕРМІНІЯ: О, ну гаразд!.. Вибач!.. Це блюзнірство з мого боку!.. Твоє свічадо скаже тобі те ж саме... Я більше нічого не знаю... Я збожеволіла... Я зовсім перемішала нас обох...

П'ЄР ОГЮСТ: Гермініє!

ГЕРМІНІЯ (*у нестямі*): Ти сам у цьому винний. Ну, хіба ж я повинна щодня сама з собою розмовляти та співати собі серенади? Відповідай!

П'ЄР ОГЮСТ: Ну звичайно!

ГЕРМІНІЯ: У тебе немає жадного потягу до мене! Ні ласки, ні ніжності!.. Ах! Барбюлеску, чом він такий холодний... Він такий холодний, як північні сніги!.. А я нещасна, я зовсім згоріла від його холодного льодового серця!.. Швидше, швидше, хоч краплинку ніжності, бо я умру інакше. Одне тільки слово!

П'ЄР ОГЮСТ (*тупає ногами*): Чи ти замовкнеш нарешті!

ГЕРМІНІЯ: Не можу ж я! Не можу!.. Все життя складається тепер з молитов... Вони всі линуць до тебе! Ну от, а тепер я уже така порожня, як могила, майже німа. Говори, говори, віддай мені мою душу і поверни мене до життя!..

П'ЄР ОГЮСТ: Слухай-но...

ГЕРМІНІЯ: Одно маленьке слово...

П'ЄР ОГЮСТ: Та...

ГЕРМІНІЯ: Шепіт... Зітхання...

П'ЄР ОГЮСТ (*зовсім знесилений падає на скриню*): Ох! Ох!! Ох!!!

ГЕРМІНІЯ (*сідає йому на коліна*): О, так. Так! На твоїх колінах!.. Пригорни мене до свого серця... Адже всі так роблять, коли кохаються, правда ж... Тобі так хочеться заколисати свого коханого! Тримати його так близько, близько проти себе... Щоб відчувати його вагу... Зробити його зовсім маленьким і весь час носити його в собі!.. (*Вона заплющує очі і блаженно всміхається*)... І тоді у нас зробиться маленька дитина... Любий мій, я тебе слухаю... Я заплющую очі... Говори до мене такими словами, щоб у них все твоє кохання вилилось... (*Вона замовкає*).

П'ЄР ОГЮСТ: Це вже більше непотрібне. Я зараз візьму шлюб з тобою.

ГЕРМІНІЯ (*аж підскочила в нього на колінах*): Зараз??

П'ЄР ОГЮСТ: Зараз бургомістр повернеться і звінчає нас...

ГЕРМІНІЯ: А церковне оголошення...

П'ЄР ОГЮСТ: ...буде зроблено пізніше... Не турбуйся...

ГЕРМІНІЯ (*встає*): Я не можу дати на це своєї згоди...

П'ЄР ОГЮСТ (*теж встає*): Чому?

ГЕРМІНІЯ: Це занадто швидко...

П'ЄР ОГЮСТ: А ти б все-таки цього хотіла?

ГЕРМІНІЯ: Ти не знаєш, скільки коштує дійна корова? Коли цей шлюб має мене твоєї ніжності позбавити, то я ніколи не куплю її за свої гроші.

П'ЄР ОГЮСТ (*коротко до неї, не тямлючись*): Ти мене не зрозуміла... (*Робить над собою зусилля, щоб говорити*). Я й ти – ми так тісно зв'язані, як дерево з мотузком у добре натягнутому самострілі, що посилає тисячі стріл в майбутнє... Гермініє, тільки-но вчую твоє ім'я і одразу ж сам увесь розтаю круг свого серця... (*Мюскар входить. П'єр Огюст не помічає його і провадить далі*). Моє серце переплітається з твоїм.

МЮСКАР (*усміхаючись*): Ого, це – козирне серце!

П'єр Огюст важко повертається до нього, випростується, страшенно переляканий.

П'ЄР ОГЮСТ (*до Гермінії, тихо*): Прости мені, я зараз же вернусь до тебе!

П'єр Огюст підбігає до Мюскара. В ту ж мить кума-плетуха стає обіч Гермінії як вірний та неприступний вартувий. П'єр Огюст говорить щось Мюскаркові на вухо, а той

так само йому відповідає.

П'ЄР ОГЮСТ (здивовано): Напевне?.. (Мюскар щось підтверджує. Знову щось один одному говорять на вуха). Повернулась?.. Повернулась?.. Повернулась?..

МЮСКАР (увесь час посміхаючись): Т'аджеж вікно... Навкруги всієї кімнати.

П'ЄР ОГЮСТ: Ну то що? (Мюскар знову йому на вухо щось шепоче. До П'єра вертається певність та добрий настрій)... між перинами.

МЮСКАР: Ну, звичайно, сір... Обидві...

П'ЄР ОГЮСТ (здивовано): Хто обидві?!

МЮСКАР: Меліни!

П'ЄР ОГЮСТ (після короткого здивування): А, так! Гаразд... Я тобі віддячуся за це пізніше... (Міняючи тона, голосно до усіх). Добродію Мюскаре, бургомістр швидко сюди повернеться, щоб з'єднати нас навіки, Гермінію й мене в одну хвилину. Ти будеш її свідком, а твоя жінка – моїм; я приготував уже для неї в моїй кімнаті, там нагорі, найкращу театральну сукню для вінчання. Я розложив її на скрині. Піди проведи її, нехай вона вбереться там у цю сукню.

ГЕРМІНІЯ (зворушено): Іди ж обійми мене, мій коханий! (П'єр Огюст неохоче виконує її бажання. Він обходить кумасю, бо вона затуляє від нього Гермінію).

ЖІНКИ (гукають): Ур-р-ра! Ур-р-ра!

ГЕРМІНІЯ (підходить до дверей праворуч і спиняється біля них): Пообіцяй мені раніше, що ти милуватимеш мене! Що ти мене будеш голубити й пестити навіть тоді, коли ми вже поберемося!

П'ЄР ОГЮСТ: Ну, звичайно, Гермініє, звичайно!

ГЕРМІНІЯ: Ну, так обійми ж мене ще раз! (Знову така сама гра, як і раніше).

ЖІНКИ: Алілуя!!!

ГЕРМІНІЯ (робить ще один крок): Заприсягнись мені, що ти вже не кохаєш більше своєї Азелі!

П'ЄР ОГЮСТ (страшенно кривиться): Я тобі присягаюся!

ГЕРМІНІЯ: Ну, так обійми ж мене ще раз! (Така сама гра).

ЖІНКИ: Оса-н-на!!!

ГЕРМІНІЯ (до плетухи): Ходімо, ходімо за мною!

Вони виходять праворуч. Мюскар попереду, а кума-плетуха позаду. Двері зачиняються. П'єр Огюст лютує.

П'ЄР ОГЮСТ (б'є себе обома кулаками по голові): Ах! Розпутниця!.. Розпутниця!.. Розпутниця!.. Хто це її вивчив отаке говорити?! Що вона мені тут наляпала? Може, це Мюскар зробив?! Ну, чи не добре ж вона за всіх цнотливих дівчат помстилася? Ах! Всякому своє, це квазі-кохання, квазі-кохання!.. Ну, цей шлюб покладе всьому кінець... Всьому тепер кінець! (Він замикає входні двері перед самісіньким носом у жінок). А ну вас к чортовій матері! Вас іще тут бракувало! (Галас на вулиці).

ЖІНКИ (знадвору): Оса-н-на!!!

П'єр Огюст підбігає до Барбюлеска, сідає проти нього дуже близько, коліна проти колін.

П'ЄР ОГЮСТ (категорично): Ти прищепиш мені залози?.. (Барбюлеск не реагує на це зовсім, хіба що підводить вії). Ти можеш мені залози прищепити, щоб омолодити мене? (Екзальтовано). Ой. Був же я дурнем ще тоді, на світанку мого життя, коли хотів за всі мої жертви гроші придбати... Тільки марно витрачений час, мій та Азелі, нехай буде нашою подвійною молодістю! А! Сміх! А тепер я вимагаю: перш за все моєї молодости і молодости других і вічності світу... Чи ти прищепиш мені залози?

БАРБЮЛЕСК (посміхаючись): Всі мої мавпи виздыхали від усяких прищеплювань, не лишилося в мене вже ні одної...

П'ЄР ОГЮСТ: Але ж Мюскар ще є?

БАРБЮЛЕСК: О! Звичайно! Він на це годящий! Дуже добре! Гарзд!

П'ЕР ОГЮСТ (*встає, аж тремтить з радощів*): Ти на це згоден?

БАРБЮЛЕСК: Ну розуміється!

П'ЕР ОГЮСТ: А коли це джерело молодости зовсім висохне, то ти мені його новим заміниш?

БАРБЮЛЕСК: Не я, а мої ученики!

П'ЕР ОГЮСТ (*радісно жестикулюючи, бігає по кімнаті*): Ах! Я знову почуваю себе таким здоровим!.. Тепер П'ер Огюст Ормідас не вмре вже ніколи... Він побачить навколо, як у землі дуби сходитимуть, як вони розвиватимуться та випускатимуть парости, як вони по сто разів у листя вбиратимуться і як вони його по сто разів губитимуть... Ліс йому зовсім живим видаватиметься, наче ціле зібрання молодих паростків!.. Я більше не хочу женитись!..

БАРБЮЛЕСК: Хай буде так!.. Тільки пильнуй!.. Тоді завжди щось несподіваним на голову може звалитись!

П'ЕР ОГЮСТ: Це правда! Тим гірше! Давай оженимось! Е ні, я сам себе оберігатиму... А тепер давай нап'ємося, як поляк та двоє німців!

БАРБЮЛЕСК (*підводиться*): Е ні!

П'ЕР ОГЮСТ: Давай нажеремося, як бельгієць та двоє угорців!

БАРБЮЛЕСК (*підходить до нього*): Ні!

П'ЕР ОГЮСТ: Давай будемо хропти, як голландець та двоє шведів!

БАРБЮЛЕСК: Ні!

П'ЕР ОГЮСТ: Будемо кохати, як турок та двоє французів!

БАРБЮЛЕСК: Ні!

П'ЕР ОГЮСТ: Чому?

БАРБЮЛЕСК: Ні, ні, ні і ні!!! Од прищеплення до прищеплення, ти тоді зробишся як Адам у своєму земному раю, не будеш ні кохати, ні спати, ні пити, ні їсти!

П'ЕР ОГЮСТ (*знижуючи плечима*): Але ж... Адам же проте це все робив?..

БАРБЮЛЕСК (*удає, ніби він страшенно комусь загрожує*): Великий економ покликав його одразу до себе: "Тобі досить було впізнавати себе, щоб існувати, а ти насмілився робити непотрібні речі? Ти знаєш, що мені противні всякі надуживання! Ти мусиш це знати надалі! З цього часу ти не зможеш без гріха існувати. Кожен гріх буде тобі необхідний. Ти умиратимеш для того, щоб жити". (*Під час промови Барбюлеска у П'ера Огюста знову починає боліти живіт. Він хапається за нього руками*). Коли це раптом він розрізав Адама своєю блискавкою на мільйони дрібних шматочків... Адам немов хробак. Що вже не був голий. Кожному шматочкові він надав форму та обличчя та сказав: "Не смійте ніколи з'єднуватись. Живіть кожен окремо, ростіть та розплоджуйтесь!"

П'ЕР ОГЮСТ (*стогне*): У-у-уй!.. Ні. Далі!.. Ну, далі!..

БАРБЮЛЕСК: І ось цілі мільйони маленьких Адамів розлізлися, мов комашня по всьому світі. А через те, що Адамові разом з тілом було порізано і пам'ять на дрібнесенькі шматочки, то всі вони й загубили всякі спогади про той час, коли вони жили всі вкупі. А щоб розлучити їх ще певніше, великий батько послав їм дві величезні свічки, що засліпили їм очі. Це були: час та егоїзм. І бог закінчив так: "Кожен з вас матиме ім'я і свій вік..."

П'ЕР ОГЮСТ (*скорчився од болю*): У-у-у-у!.. У-у-у-у!... Швидше!

БАРБЮЛЕСК (*сміється*): І він зробив так, що після цього великий Адам не міг себе більше впізнати, навіть тоді, коли всі маленькі чоловічки, сидячи в колі на своїх задиках, дивилися одночасно один на одного.

П'ЕР ОГЮСТ (*аж удвоє скорчився*): Кінчай!.. Кінчай!

БАРБЮЛЕСК: Він зробив те саме з тваринами й рослинами... Він зробив те саме з гадюкою та деревом... Таким чином з вічності народжується безконечність. Я скінчив.

П'ЕР ОГЮСТ: У-у-у... Ой, у-у-у...

БАРБЮЛЕСК: І через те ти з твоїми залозами ніколи не зробишся ні розпусником, ні прожерою, коли ти не хочеш, щоб усе знову почалося спочатку.

П'ЕР ОГЮСТ: То мене знову мучитимуть тисячі бажань!

БАРБЮЛЕСК: Твої апетити зменшаться помалу!

П'ЄР ОГЮСТ: Справді?

БАРБЮЛЕСК: В міру потреби.

П'ЄР ОГЮСТ: Але ж коли треба вмирати для того, щоб зробитися вічно живим, то що ж тоді зо мною буде, з П'єр Огюстом Ормідасом?

БАРБЮЛЕСК: Ти будеш вічним мертвяком!

П'ЄР ОГЮСТ (*радісно кривиться*): Оце й гаразд! Мені вже не треба буде тоді витрачатись. Це краще, ніж ковтати золото! Що ти кажеш?.. Я вже можу піти на мій трон? (*Іде до свого кабінету*). Я вже йду!..

БАРБЮЛЕСК (*кричить йому вслід*): Іди вже, іди сідай на нього і не рухайся!

Тільки-но двері за П'єром Огюстом закрилися, Барбюлеск підбігає до других дверей і зникає.

БАРБЮЛЕСК: Фруманс! Фруманс! Ходи сюди!!! (*Фруманс вбігає*). Слухай, люба дівчино, золоте черево – твій хазяїн пропаде як бузувір, коли ти йому не даси доброї порції проносного.

ФРУМАНС: Він не захоче його прийняти!

БАРБЮЛЕСК: Проносного масла Мусоліні?

ФРУМАНС: Його треба йому силоміць залити.

БАРБЮЛЕСК: Ну, звичайно, його тільки так і приймають!

ФРУМАНС: Дякую. Я не маю ніякої охоти помагати вам у цьому!

БАРБЮЛЕСК: Можна якийсь веселенький фарс вигадати. Таку якусь цікаву комедійку перед ним удати, щоб він сам розреготався... Можна його якоюсь несподіваною імпровізацією захопити... Сміючись, він перестане собою володіти... Мускули його розм'якнуть, тканини ослабнуть і він випустить своє золото!

ФРУМАНС (*обмірковує одну хвилину*): Якусь комедійку?.. Гаразд, я вже удам перед ним яку-небудь... О, він мені буде вдячний...

На вулиці здійснюється страшенний гамір. Один одного штовхають. Галасують. Входять: бургомістр, старшини, писарі. Перед будинком починають грати фанфари.

БУРГОМІСТР: Щоб віддячити йому як слід за його добрість, я поскликав сюди всі наші фанфари!

ФРУМАНС: А що сталося?

БАРБЮЛЕСК: Золоте черево бере шлюб сьогодні, моя люба! Ти будеш йому свідком!

Жінки, що увійшли у кімнату за Прюданом та Фрізоном і заповнили всю глибину сцени, – всі повторюють слова Барбюлеска.

ГОЛОСИ Й СМІХ: Золоте черево!!! Золоте черево!!!

БАРБЮЛЕСК (*грюкає у двері праворуч*): Мюскаре! Гермініе! Меліно! Ідіть усі вниз!

Фанфари перестають грати.

БУРГОМІСТР: Фруманс, принеси стола. (*Фруманс виходить у сусідню кімнату, виносить звідти стола і ставить його на підвищенні посередині кімнати*). Стільці...

ПРЮДАН (*пропонує свої послуги і вибігає*): Я принесу!

ФРУЗОН: Я теж!..

Вони виносять стільці і розставляють їх уздовж лівої стінки перед столом, що за ним сідають бургомістр разом із своїми асистентами.

БАРБЮЛЕСК (*одчиняє двері у внутрішні покої*): Мосьпане, вашу величність уже чека-

ють на церемонію!.. (Жваво). Ні! Ні! Не злазьте з вашого “трону”!.. Зостаньтеся на ньому!.. (Виходить Мюскар). Мюскар, біжи принеси свого хазяїна на його “троні”! Прюдан, допоможи йому, будь ласка. (Мюскар та Прюдан зникають у кабінеті).

БУРГОМІСТР: Фруманс, атраменту й пера! (Фруманс виходить і знову вертається. Він повертається до жінок). А ви що там робите, сороки? Га?

ФРУМАНС (жваво): Дай їм спокій! Треба, щоб вони теж були на святі! Я маю для них дуже веселий сюрприз.

БАРБЮЛЕСК (оголошує): Його величність!

П’єра Огюста виносять на “троні”. Ноги йому вкрито широкою червоною ковдрою. Мюскар та Прюдан несуть його. Бургомістр робить знак, і фанфари починають грати. Всі йдуть дуже повільним маршем. Виходить Гермінія у розкішному царському вбранні. Довга спідниця з тренем, величезне декольте, голова покрита великим кружесвом.

БУРГОМІСТР: Ну, вставайте!

ПЕРША ЖІНКА: Ти великий, П’єр Огюсте!

ВСІ ЖІНКИ: Ти великий, П’єр Огюсте!

Фанфари затихають. Тиша.

П’ЄР ОГЮСТ (до Мюскара): Мій коханий друже, я хотів тебе під суд віддати, але тепер я вже не буду цього робити... Я вже годен тебе помилувати... В подяку за це ти принесеш мені одну маленьку жертву... (Жорстоко сміється). Я тобі ще нагадаю про це, трохи пізніше... (“Трон” поставили в глибині праворуч, трошки навкосо, передом до столу). Іди сюди, Гермініє, ти ставай сюди, Фруманс, а ти зостанься, Мюскаре.

Гермінія стає праворуч від П’єра, свідки з обох боків.

ОДНА ЖІНКА: Ти прекрасний, П’єр Огюсте!

ВСІ: Ти прекрасний!

МЕЛІНА (вбігає): Що тут робиться? Що сталося? Ваша величність, ви не запрохуєте навіть своїх родичів на весілля?!

П’ЄР ОГЮСТ (на смерть перелякався, сплітає над головою руки і кричить): Прости, прости мені, нещасний привид!

МЕЛІНА (остовпіла): Ти стратив розум, мій маленький кузене?!

П’ЄР ОГЮСТ: Я вірю тепер. Я вірю тепер, що мертві воскресають! Я вірю в привидів... Прости мені, дух Меліни, нещасний привид!..

МЕЛІНА: Барбюлеску, ця людина цілком спантеличилась... Невже ж ти дозволиш, щоб цей шлюб відбувся? Він наплодить ціле село рогаток та клепал?!

П’ЄР ОГЮСТ (тремтить): Що? То ти не душа Меліни? Справді? (Дивиться гостро на Мюскара, потім спокійно говорить): Чи не принесеш ти мені парасольки старого Ормідаса? Мені тут дощ на голову капає!

Меліна знизує плечима і виходить.

П’ЄР ОГЮСТ (до Мюскара): А! Зраднику! Ти мене одурив!!

МЮСКАР: Ні, мосьпане, нічого подібного! Це тому, що в неї життя дуже міцне...

Меліна виходить з величезною парасолькою яскраво-червоного кольору. Вона одкриває її і подає П’єр Огюстові, котрий покриває нею себе та своїх сусідів. Це наче балдахін, що відокремлює персонажів у стильових костюмах від іншої публіки. Малюнок.

ОДНА ЖІНКА: Ти добрий, П’єр Огюсте!

ВСІ РАЗОМ: Ти добрий!

ОДНА ЖІНКА: Ти шляхетний, П'єр Огюсте!

ВСІ: Ти шляхетний!

БУРГОМІСТР (*встає*): Тихо!.. (*Починає читати*). “В присутності нашій, Миколи Корюмеля, бургомістра цієї округи села Гутем...”

П'ЄР ОГЮСТ (*перебиваючи його*): Ні, ні, бургомістре!.. Залиш для себе свій жаргон. Спочатку підписатися треба... Слухай мене, мій любий, слухай... (*Бургомістр підносить акти Гермінії для підпису*). Я згоджуюсь взяти тебе собі за жінку і я кажу: так!

БУРГОМІСТР: Підпишіться!

П'ЄР ОГЮСТ (*підписавшись*): Скажи “так”, Гермініє, скажи “так”!

ГЕРМІНІЯ (*мліючи з радістю*): Ох!!! Так!!!

БУРГОМІСТР: Підпишись! (*Гермінія підписується. Він оголошує*). Ви з'єднані перед законом! (*Фанфари*).

ОДНА ЖІНКА: Ти великий, П'єр Огюсте!

ВСІ: Ти великий, П'єр Огюсте!

БУРГОМІСТР: Тихо!

ОДНА ЖІНКА: Ти всемогутній, П'єр Огюсте!

ВСІ: Всемогутній!!!

МЮСКАР (*гукає, стьобаючи батоном*): Тихо!

Фанфари і хор змовкають. Жінки налякані збігаються до купи, вони утворюють арену в глибині кімнати, куди раптом кидається Фруманс.

ФРУМАНС: Спасибі, Мюскаре! Я вам усім обіцяла цікавий сюрприз?! А тобі, Барбюлеску, комедію?!.. Одрийте широко ваші очі та нагостріть вуха! (*Повертається з погрозою до Мюскара*). Мюскаре, іди сюди, давай свого батога. (*Мертва тиша. Мюскар здивовано подає їй батога. Вона несподівано ляскає його ним з усієї сили по ногах, наказуючи*). Навколюшки, Мюскаре, ставай навколюшки!

Всі кричать з переляку. Всі наче чекають на якусь нещастя. П'єр Огюст сидить з роззявленим ротом, наче статуя. Замер од здивування.

МЕЛІНА: Нещасна! Ти пропала!..

Жінки хочуть тікати і туляться до стінки.

МЮСКАР (*весь хміль одразу йому з голови вилетів, перелякано благаючи*): Фруманс...

ФРУМАНС (*знову ляскає його батоном*): Навколюшки, ти чув?

Мюскар падає навколюшки.

П'ЄР ОГЮСТ (*голосно гукає здивований*): О!..

МАСА (*відповідає йому мов луна*): О! О! О!

ФРУМАНС (*ніжно, трохи засмучено*): Ти брехун, Мюскаре?! (*Павза. Батіг стьобає*). Ну, відповідай.

МЮСКАР (*навколюшках, опустив голову*): Так, Фруманс!

П'ЄР ОГЮСТ (*ще й досі не може очуматись від здивування*): О!!!

Одгомін у масі. Всі персонажі нахилились над П'єр Огюстом.

ФРУМАНС: Ти п'яниця, Мюскаре...

МЮСКАР (*трохи голосніше*): Так, Фруманс!

ФРУМАНС (*з великим жалем*): Ти найбільший у світі брехун і найгірший п'яниця!

МЮСКАР (*переконано*): Меа кульпа! Меа кульпа!..

П'ЕР ОГЮСТ (*починає розуміти, в чім річ, трохи веселишим тоном*): О!!!

Одгомін у масі. Всі потрошку наближаються до центральної пари.

ФРУМАНС (*голос її починає тремтіти*): Ти боягуз, Мюскаре!

МЮСКАР (*екзальтовано*): Так, Фруманс!

ФРУМАНС: Ти хвалько, Мюскаре!

МЮСКАР (*б'є себе в груди*): Так, Фруманс!

ФРУМАНС (*плачучи*): Ти мерзотник, Мюскаре!

МЮСКАР: Так, так, Фруманс!

П'ЕР ОГЮСТ (*страшенно тішиться з цієї сцени*): О! О!

Одгомін у масі. Всі наближаються ще ближче.

ФРУМАНС (*ридає*): Прохай прощення в Меліні!

МЮСКАР: Даруй мені, Меліно!

ФРУМАНС: У Гермінії...

МЮСКАР: Вибач мені, Гермініє!..

ФРУМАНС (*майже безсила від горя*): У всіх інших!

МЮСКАР: О, добре, добре, вибачте! Даруйте! Простіть!..

Маса підійшла так близько, що Мюскар стоїть майже в колі. У всіх на обличчях написана зла радість. Раптом всі починають лаятись, загрожуючи Мюскарку кулаками.

ГОЛОСИ: Мерзотник! Злодій! Шпана! Розбишака! Вовкулака! Цу-цу! Цу-цу його! Шахрай! Шелихвіст! Зрадник!

Фруманс обурено випростується, ляскає навколо себе батогом і відганяє жінок далеко від Мюскара.

ФРУМАНС: Назад! Усі назад! Коли хто з вас наважиться йому загрожувати, то він матиме діло зо мною! (*Вона ніжно посміхається, говорить соромливо*). Ну, хіба ж я тому винна, що я його кохаю...

МЮСКАР (*у захваті цілує поділ її спідниці*): Ні, Фруманс, я теж в своєму коханні не винен.

Тепер уже П'єр Огюст починає страшенно реготати, всі до нього повертаються. Барбюлеск підходить до нього. Раптом сміх уривається, таке враження, ніби П'єр Огюст увесь розбився, він втикається носом у коліна і непорушно застигає.

БАРБЮЛЕСК: Тобі це добре вдалося, Фруманс. Він повернув усе золото. (*Всі сміються, але він спиняє їх жестом*). Але ж він мертвий! Мертвий! Гляньте!!!

ГОЛОСИ: Він помер?! Помер?!

ГЕРМІНІЯ (*кидається на тіло П'єр Огюста*): О Боже! А я уже вдова і ще цнотлива дівчина!

ПРЮДАН та ФРІЗОН: А секрет! Тепер секрет загублено навіки!

БУРГОМІСТР: Я знімаю з себе всяку відповідальність!

МЕЛІНА: Вибач, бургомістре! По тестаменту Ани Ромена цей "трон" мені належить. Звели його запечатати негайно ж!

Всі сміються.

МЮСКАР (*кричить*): Золоте черево померло!

ВСІ (*гукають*): Хай живе Золоте Черево!!!

Фанфари.

ЗАВІСА